magazin istoric

ANUL I
Nr. 5
AUGUST 1967

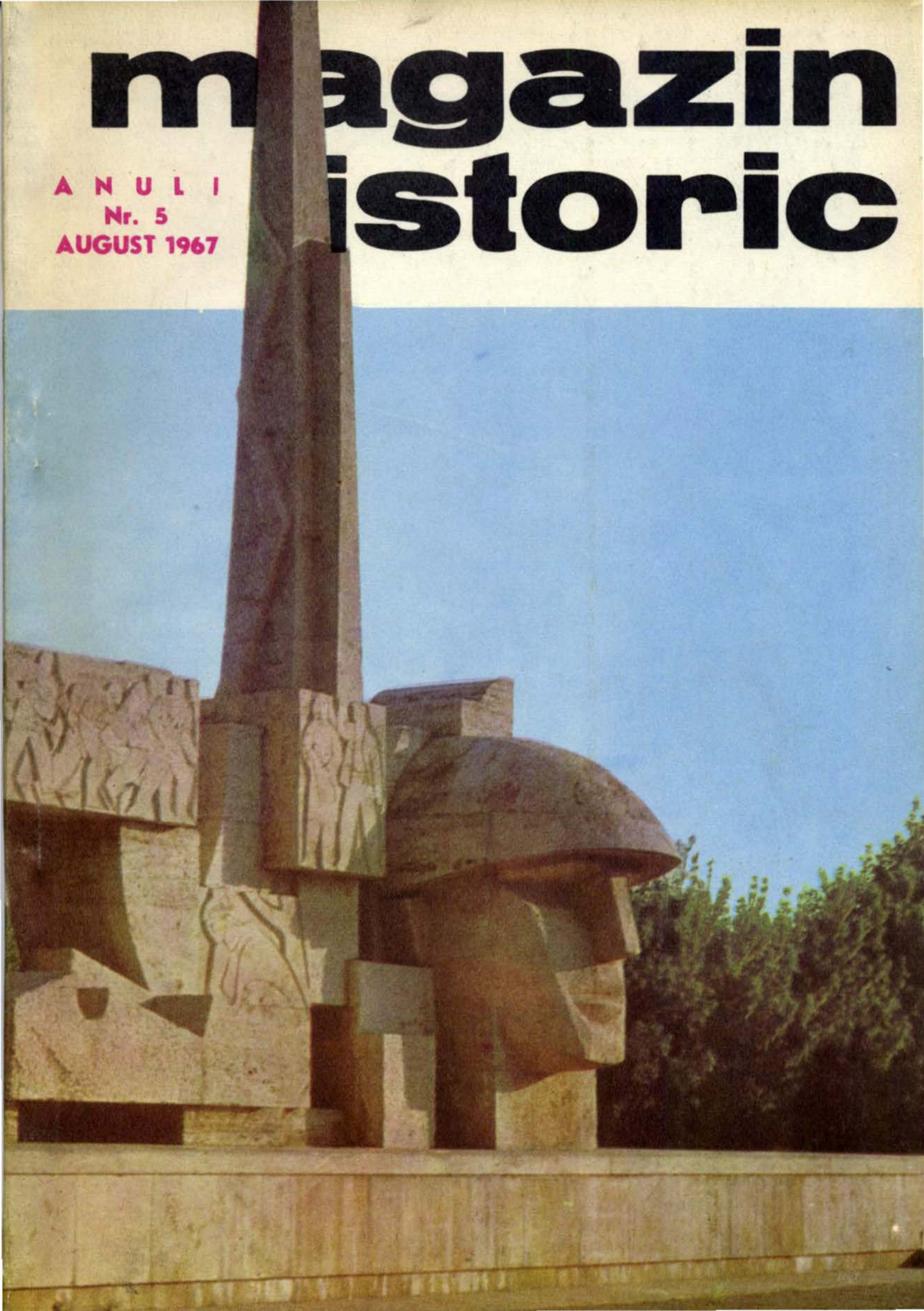

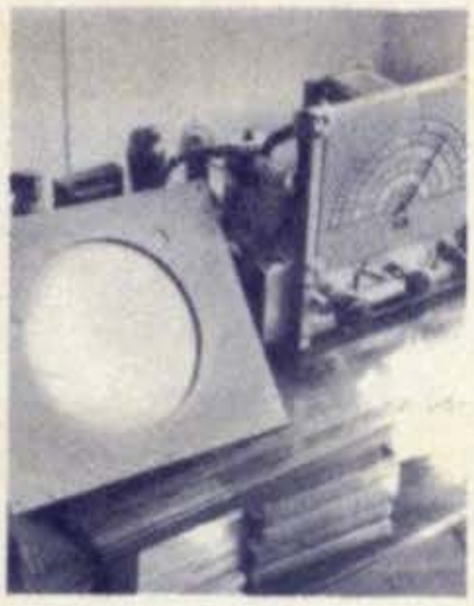

SUMAR

1	Formațiunile de luptă patriotice în insurecție	D. SIMULESCU
6	Antoneștii în seiful Castelului Alb	E. IONESCU
11	„ILSE II" nu mai transmite	I. GH. PANĂ
18	O victimă a intrigilor lui Bismarck ? Împăratul Maximilian al Mexicului	D. LĂZĂRESCU
23	O problemă în discuție : originalitatea artei traco-getice	D. BERCIU
26	Un supraspion de la începutul secolului : Alfred Redl	ARNOLD RIESEN
30	Bălcescu și Italia	V. MACIU
32	Magazin istoric pentru Dacia	
34	Conferința de la Ialta (V)	
46	Fizică, chimie, arheologie	C. NICOLAU
53	Memorii de război	CH. DE GAULLE
61	Mihai Tican Rumano n-a fost numai un explorator...	I. BABICI
64	In Memoriam	F. TUCĂ
71	Memorii (V)	C. ARGETOIANU
80	Cele 900 de zile ale Leningradului	S. ALEXANDRESCU
84	O mare victorie, fără urmări : Lepanto 1571	N. KOZLINSKI
88	Expoziția „Capitalul" : 100 de ani de la apariție	M. ȘTEFAN
89	Panoramic editorial	
90	Mozaic	
91	Poșta redacției	

magazin istoric

REVISTĂ DE CULTURĂ ISTORICĂ. SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI FILOLOGICE DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMANIA

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dumitru Almaș (director), **Constantin Antip** (redactor-șef), **Virgil Cândea, Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu, Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei, Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu** (redactor-șef adjunct), **Ștefan Ștefănescu.**

Formațiunile de luptă patriotice în insurecție

DUMITRU SIMULESCU

Șeful patrulei cerceta, cu migală, documentele militarilor din autocamion. Părea că le silabisește, îndepărtînd și apropiind hîrtiile de vîrful nasului, întorcîndu-le cînd pe o față, cînd pe alta... Controlul dura de aproape zece minute, dar soldații din autocamion, împreună cu sergentul care-i comanda, nu păreau de loc grăbiți. Dimpotrivă, își aprinseseră cîte o țigară și se prinseseră într-o discuție șoptită, probabil despre lucruri vesele, deoarece din cînd în cînd cîte unul izbucnea în hohote de rîs.

Șeful patrulei se hotărî, în sfîrșit, cu greutate parcă, să restituie documentele celor din mașină. Nimic suspect. Hîrtiile purtau ștampila regimentului și erau parafate potrivit dispozițiilor în vigoare : transportul puștilor și pistoletelor se făcea din ordin.

Autocamionul se urni din loc și, curînd, se pierdu în depărtare, înghițit de amurgul care se lăsase pe nesimțite.

Nu mică i-ar fi fost însă mirarea șefului patrulei dacă ar fi putut urmări pe o hartă imaginară itinerarul autocamionului. După trei kilometri numai, șoferul viră brusc, abătîndu-se de pe șoseaua națională pe un drumeag de țară cu hîrtoape, și se înfundă într-o plantație de salcîmi. Și mai mirat ar fi fost dacă ar fi putut vedea pe soldații din autocamion cum în cîteva clipe predau fără nici o formalitate armele unui grup de civili. Din acel moment, depozitul Regimentului 2 roșiori număra cîteva puști și pistolete mai puțin ; în schimb, depozitul clandestin al formațiunilor de luptă patriotice — cîteva arme în plus.

Nr. 11

ROMÂNIA LIBERĂ

23 AUGUST 1944

RĂSTURNAREA REGIMULUI HITLERIST DIN ROMÂNIA

Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist din România

DECLARAȚIA GUVERNULUI

Ostaşii în salopete ai insurecției

Episodul s-a petrecut aievea, într-o seară de iulie, în memorabila vară a anului 1944. Sub conducerea Partidului Comunist Român, cursul pregătirilor în vederea insurecției armate se intensificase. Realizarea Frontului unic muncitoresc, încheierea acordului de constituire a Blocului național democrat și formarea Comitetului militar creaseră comuniștilor noi posibilități, mai largi, pentru unirea tuturor forțelor patriotice capabile să contribuie, într-o măsură sau alta, la răsturnarea regimului antonescian.

Extinzîndu-și continuu legăturile în armată, în rîndul ofițerilor și soldaților patrioți, P.C.R. acorda totodată o mare însemnătate înarmării muncitorilor, înființării de grupe patriotice înarmate, capabile să intre în acțiune în momentul declanșării insurecției. La această activitate s-a trecut încă din aprilie 1944, ea desfășurîndu-se în adîncă conspirativitate. În scurt timp s-au constituit formațiuni de luptă patriotice în București, de exemplu, la Atelierele C.F.R.-„Griviția", la întreprinderile „Malaxa", S.T.B., „Lemaître" și multe altele, în Valea Prahovei, la societățile „Astra Română", „Vega", „Româno-Americană", „Steaua Română" etc. Într-o serie de sate ca Alexeni, Fetești, Preasna, Găiseni, Șirna, Bucov au luat naștere puncte de sprijin ale formațiunilor patriotice. A fost organizat Comandamentul formațiunilor de luptă patriotice, condus de Emil Bodnaraș, cu misiunea de a coordona și conduce acțiunea de înarmare a muncitorilor din toate regiunile țării. Într-un raport al Comandamentului formațiunilor de luptă patriotice se arăta că **„...în interval de numai două luni, F.L.P. au reușit să-și organizeze un comandament capabil să exercite funcțiunile ce revin unui asemenea organ, să stabilească puncte de sprijin în țară, să creeze organe regionale în Oltenia, Dobrogea, Moldova, Banat și Țara Bîrsei, să asigure o bază de aprovizionare cu armament și muniții și să încadreze un număr de 17 echipe de șoc, dintre care 6 în Capitală."** Pînă la declanșarea insurecției, efectivul echipelor de șoc a ajuns în București la 300 de oameni și în centrele principale din țară la 500—600 ; în același timp numărul oamenilor pregătiți pentru a intra în luptă imediat după începerea insurecției s-a ridicat la 2 000 numai în Capitală.

Organizarea unei acțiuni de asemenea anvergură, în condițiile cînd agenții Gestapoului și Siguranței mișunau peste tot, implica mari primejdii și cerea din partea comuniștilor, a muncitorilor, nervi tari, pricepere în folosirea metodelor de luptă ilegală și multă, foarte multă abnegație. Greșeala unuia putea nu numai să-l coste capul, ci să pericliteze viața celorlalți tovarăși și să ducă la eșecul întregii acțiuni.

Părea un lucru aproape de neimaginat să te poți sustrage supravegherii organelor represive, să strîngi armament, să înveți să-l mînuiești... Și totuși comuniștii, muncitorii au găsit mijloacele necesare pentru aceasta, întreprinzînd unele acțiuni chiar în văzul au-

Adăpost al partizanilor români din Munțele Piatra (Grupul Carpați), iulie 1944 (stînga).

*

Zilele insurecției armate din august 1944 : formațiunile de luptă patriotice controlează vehiculele pe străzile Capitalei (dreapta).

Ferestrele clădirilor nu mai au geamuri, zidurile lor sînt ciuruite de schije, dar bucuria eliberării se face simțită din plin (pag. 4).

Ostași români înapoindu-se de la Băneasa, unde au înfruntat rezistența hitleriștilor (pag. 4).

La Otopeni : aviatorii germani, care la 23 august se mai considerau încă stăpînii văzduhului românesc, s-au încolonat acum, cuminți, în coloana de prizonieri (pag. 5).

torităților. O parte a armamentului a fost confecționată clandestin de muncitorii din diferite întreprinderi și transportată, uneori piesă cu piesă, la depozitele ilegale. Numeroase arme și muniții au pus la dispoziția partidului o serie de soldați și ofițeri patrioți din Flotila 3 bombardament Craiova, care au creat un depozit de armament la Brezoi (Vîlcea), militari dintr-un regiment de la Turnu-Măgurele, din Regimentul 2 roșiori, pomenit mai sus, și din alte unități staționate în diferite localități. Inofensive plimbări duminicale prin pădurile din împrejurimile orașelor dădeau posibilitate membrilor formațiunilor patriotice să se instruiască în folosirea armelor. Unii muncitori, îndeosebi tineri, au dobîndit un minimum de cu-

noștințe militare înrolîndu-se în formațiunile de apărare pasivă, în echipele de pompieri etc.

Desigur, Siguranței nu-i rămăsese necunoscut faptul că formațiunile patriotice se pregăteau în vederea unor acțiuni militare. Un ordin circular al Direcției generale a poliției din 9 august cerea **„să se facă urgente și serioase cercetări pentru identificarea elementelor care se ocupă cu strîngerea armamentului, precum și pentru descoperirea depozitelor. Elementele care adună armament și muniții, precum și depozitarii vor fi arestați și deferiți justiției, iar armamentul confiscat".** Organele represive n-au reușit însă să descopere nici Comandamentul F.L.P., nici formațiunile sale...

Sutele au devenit mii

Cînd, în după-amiaza zilei de 23 august, a intrat pe poarta Palatului regal din București, Ion Antonescu mai era încă dictatorul omnipotent și arogant, care plănuia să sacrifice un popor și o țară pentru a prelungi existența regimului său. La plecare, sub escorta muncitorilor înarmați, omul cu fața pămîntie de spaimă nu mai era decît criminalul de război Ion Antonescu. Sic transit gloria... !

Ca din pămînt, din primele ore ale insurecției, formațiunile patriotice de luptă au ieșit în stradă și au trecut la executarea misiunii pentru care se pregătiseră, în conformitate cu planul elaborat de partidul comunist. În același timp, întreaga Armată română, exprimînd voința și hotărîrea de luptă a poporului, a întors armele împotriva Germaniei hitleriste. În Capitală, unitățile militare și formațiunile de luptă patriotice au ocupat cele mai importante instituții : Președinția Consiliului de Miniștri, diferite ministere și instituții centrale, Palatul telefoanelor și centrale telefonice, posturi de radio. Obiectivele militare hitleriste din București au fost la început blocate prin foc, apoi încă din noaptea de 23 spre 24 august s-a dezlănțuit atacul împotriva cantonamentelor și unităților naziste. Au urmat sîngeroase lupte pentru zdrobirea trupelor hitleriste și ocuparea sediilor germane din Capitală, pentru a împiedica pătrunderea de noi forțe dușmane aflate în împrejurimile orașului. La 26 august, Bucureștiul, centrul și inima insurecției populare, fusese eliberat.

Concomitent, unitățile militare și formațiunile patriotice din Ploiești și din Valea Prahovei, din Brașov și împrejurimile acestui oraș, din Zimnicea, Turnu-Severin, Moldova Veche, nimiceau, la rîndul lor, prin lupte grele, importante unități hitleriste, eliberînd pămîntul patriei de sub jugul fascist.

În acele zile glorioase, răspunzînd chemării P.C.R., la sediile comandamentelor formațiunilor patriotice s-au prezentat mii de patrioți care cereau să li se dea arme spre a lupta împotriva hitleriștilor. De aici, ei plecau direct la luptă, purtînd pe braț banderola pe care era imprimată litera P —

semnul distinctiv al detașamentelor patriotice.

Numeroși muncitori au căzut în luptele insurecționale. Eroic și-a dat viața apărînd uzinele „Mărgineanca" proiectantul Barbu Dumitru, care, cu o pușcă mitralieră, a ținut sub foc ore întregi coloanele hitleriste. La Turnu-Severin a pierit tînărul șofer Stoiculescu Haralambie, la Teliu — telefonistul Coman Gheorghe, în București — tînărul mecanic Filip Covaciu și mulți alții.

După victoria insurecției, clasa muncitoare n-a depus armele...

30 august 1944. Pe străzile Capitalei abia se stinsese ecoul aprigelor lupte, iar mulțimea continua să-și manifeste bucuria

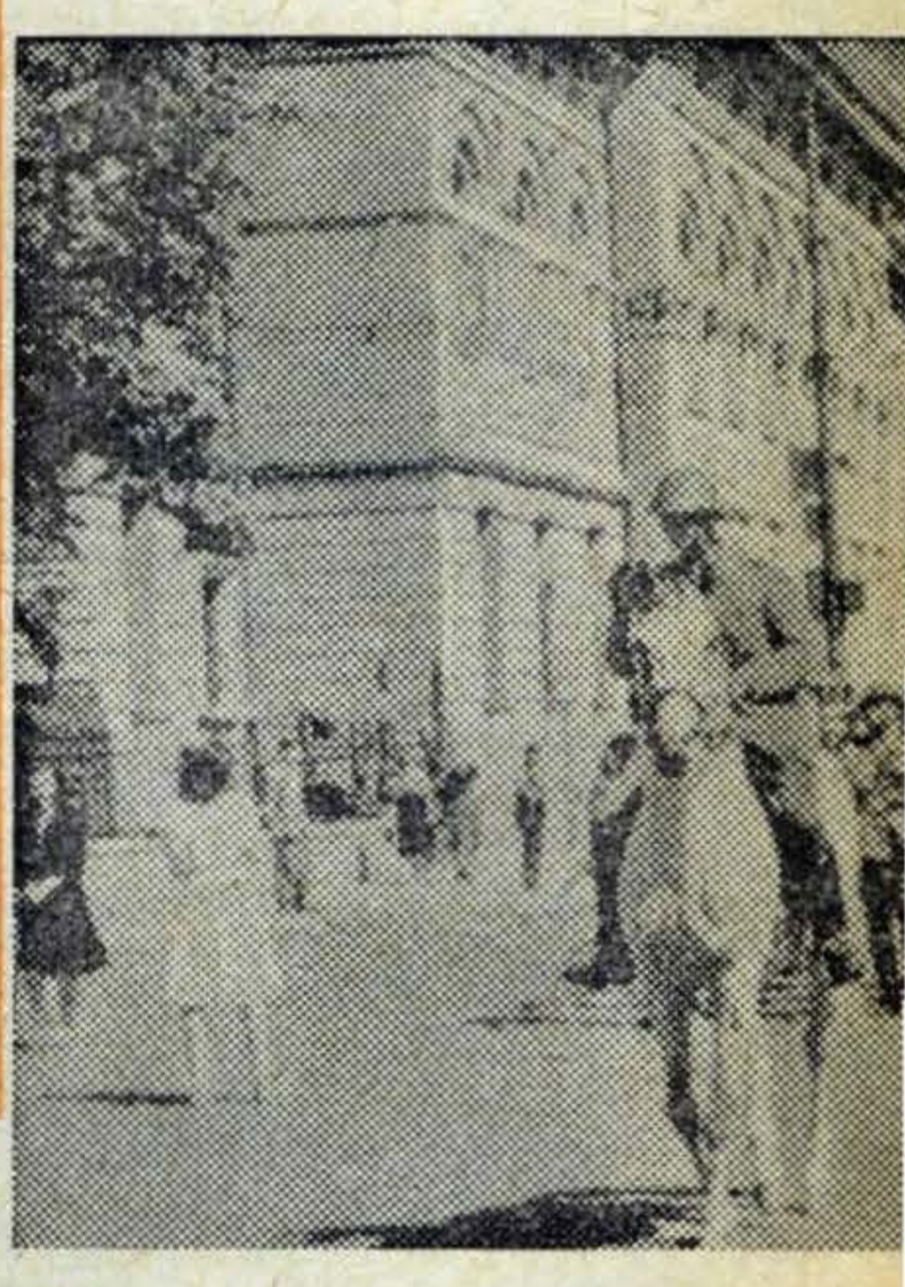

și entuziasmul pentru victoria obținută. Cătușele fascismului fuseseră zdrobite, farmecul libertății proaspăt obținute era îmbătător. Pe străzi erau primite cu flori unitățile sovietice care ajunseseră în Bucureștiul eliberat de forțele insurecționale. Noul guvern căpătase, în sfîrșit, răgazul necesar pentru a relua ședințele de consiliu. Membrii cabinetului, cei patru miniștri din partea B.N.D., generali și „tehnicieni", așezați în jurul aceleiași mese, dezbăteau problemele cele mai urgente ale statului. La un moment dat, ca din întîmplare, generalul M. Racoviță, ministrul apărării naționale, aduse vorba despre formațiunile de luptă patriotice... Iuliu Maniu, președintele P.N.Ț., prinse vorba din zbor și rugă pe generalul Aldea, ministrul de interne, să pună la punct această chestiune, iar pe Constantin Titel-Petrescu, președintele P.S.D., „să intervină pe lîngă camarazii din partidul comunist" în problema „gărzilor" partidului." Ion Gheorghe Maurer, invitat de guvern la această ședință, a expus, pe scurt, situația reală a formațiunilor patriotice : **„Chestiunea aceasta, domnule președinte, este rezolvată. Nu sînt gărzi ale partidului comunist, sînt gărzi patriotice, în care poate intra absolut orice cetățean al acestei țări. Nu sînt numai comuniști în ele, sînt oameni din toate partidele, sau oameni fără partid".**

Ședința s-a terminat și miniștrii burghezi tot n-au exprimat limpede ce urmăreau în legătură cu formațiunile de luptă patriotice. În schimb, era indubitabil că ceva îi nemulțumea, îi îngrijora, îi preocupa, ceva ar fi dorit să ceară partidului comunist, dar nu direct, ci pe ocolite...

Au mai trecut două săptămîni. În acest răstimp, rețeaua formațiunilor de luptă patriotice a cuprins toată țara ; după exemplul muncitorilor de la orașe, țăranii și alte categorii ale populației au trecut de asemenea la crearea unor detașamente înarmate. Rolul formațiunilor patriotice nu se încheiase odată cu victoria insurecției, numai obiectivele se lărgiseră ; susținerea luptei maselor pentru lichidarea rămășițelor fasciste, apărarea drepturilor și libertăților cucerite la 23 August, satisfacerea

revendicărilor economice și politice, democratizarea aparatului de stat, instaurarea la cîrma țării a unui guvern democrat. Într-un cuvînt, ele constituiau, în noile împrejurări istorice, brațul înarmat al maselor.

17 septembrie 1944. O nouă ședință a Consiliului de Miniștri. De data aceasta, reprezentanții partidelor burgheze și ai palatului n-au mai luat-o pe ocolite. Maniu n-a mai fost manierat ca de obicei : **„În această chestiune** — spunea el —, **la propunerea mea s-a adus următoarea hotărîre : aceste gărzi patriotice nu pot ființa cu arme la ele".** Insistînd asupra aceleiași idei, ministrul afacerilor interne, generalul Aldea, adaugă : **„Dorința guvernului, ex-**

primată în Consiliul de Miniștri, este ca să nu fie cineva înarmat. O spun deschis : dorința guvernului a fost aceasta".

De altfel, încă înainte de această ședință, ordonanța nr. 18 a Ministerului de Interne ceruse populației să depună armele. Comandamentul formațiunilor patriotice, prin Emil Bodnaraș și prin colonelul Victor Precup, făcuse cunoscut că refuză să execute orice dispoziție care contravenea intereselor maselor. Acum, în ședința consiliului, miniștrii burghezi încercau să realizeze ceea ce nu reușiseră să facă prin organele Ministerului de Interne.

Ședința s-a terminat într-o atmosferă apăsătoare, soldată nu printr-o hotărîre, ci prin două : prima — a majorității miniștrilor reacționari, care declarau că nu admit existența mai departe a gărzilor patriotice înarmate ; a doua — a exponenților forțelor democratice, care arătau că acestea vor riposta la orice act de forță.

De atunci, în ședințele Consiliului de Miniștri, problema formațiunilor patriotice a fost reluată adeseori de exponenții claselor exploatatoare. Desființarea lor a fost pusă, tot mai insistent, de P.N.Ț. și P.N.L. ca o condiție principală a menținerii guvernelor de coaliție.

Ofensiva continuă a maselor a făcut să eșueze planurile cercurilor reacționare. Viața a confirmat pe deplin justețea liniei politice a P.C.R., care a pregătit forțele democratice pentru orice eventualitate, adoptînd din vreme măsurile necesare pentru a lichida în fașă încercările reacțiunii de a recurge la forță și de a declanșa războiul civil. Existența formațiunilor patriotice înarmate, legăturile și influența tot mai mare pe care P.C.R. o exercita asupra armatei au dat posibilitate ca, în toate cazurile cînd reacțiunea a trecut la violență, masele să dea o ripostă zdrobitoare. Formațiunile de luptă patriotice s-au dovedit un sprijin prețios în marile acțiuni ale maselor populare pentru luarea cu asalt a primăriilor și prefecturilor, pentru înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare, pentru instaurarea, la 6 martie 1945, a primului guvern democratic din istoria României.

ANTONEȘTII ÎN SEIFUL CASTELULUI ALB

General-locotenent în rezervă

EMILIAN IONESCU

23 August 1944, moment de răscruce în istoria poporului român. Partidul Comunist Român — care în anii întunecați ai dictaturii militare-fasciste a fost sufletul rezistenței naționale —, în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, a trecut la înfăptuirea insurecției armate. Conform planului elaborat de comuniști, guvernul Antonescu a fost arestat la palatul regal din Calea Victoriei de un grup de militari și predat apoi unei formațiuni de luptă patriotice care l-a transportat la o casă conspirativă a P.C.R. Semnatarul acestor rînduri, participant direct la această acțiune, împărtășește cititorilor revistei „Magazin istoric" amintirile sale privind momentul arestării guvernului antonescian.

OPȚIUNI INEVITABILE

Începutul lui aprilie 1944. Eram colonel și fusesem numit adjutant al casei militare regale. În perioada în care am început să îndeplinesc acest serviciu, relațiile dintre guvern și monarhie erau tot mai încordate. Situația militară tot mai defavorabilă pentru Germania hitleristă și aliații ei, criza în care se afla regimul de dictatură fascistă, manifestările tot mai numeroase și mai deschise ale maselor populare și ale Armatei române împotriva războiului, pentru stăvilirea dezastrului în care era împinsă țara, au dus la adîncirea divergențelor, la ascuțirea contradicțiilor dintre Antonescu și cercurile din jurul regelui. Aceste cercuri, sesizînd apropiata prăbușire a mașinii militare naziste, nu voiau să-și lege soarta pînă la capăt de dictatorul de la București și de stăpînii săi de la Berlin.

Am fost atras repede de partea cercurilor de la palat care în căutarea unor soluții salvatoare pentru ieșirea din criză se străduiau să delimiteze rapid și cît mai clar poziția regelui de cea a lui Antonescu.

În rîndurile forțelor politice din țară se cristalizaseră, în general, două atitudini: liderii partidelor țărănesc și liberal, deși la intrarea în Blocul național democrat (iunie 1944) acceptaseră soluția înlăturării dictaturii fasciste și instaurării unui guvern reprezentativ, mai sperau în posibilitatea încheierii armistițiului de către Antonescu și de aceea se postau pe poziții obstrucționiste; Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat și alte forțe patriotice și antifasciste militau cu hotărîre pentru răsturnarea regimului antonescian printr-o acțiune militară fermă, rapidă, care să-l surprindă pe adversar și să nu-i dea posibilitatea de a se crampona pe pozițiile unei rezistențe disperate.

Înscrisă pe un asemenea fundal politic, situația monarhiei era tot mai dificilă, opțiunile deveneau inevitabile. Cercurile palatului au acceptat planul partidului comunist, înscriindu-și acțiunile în cadrul acestui plan.

În primăvara și vara anului 1944 am primit misiuni pe linia atragerii unor ofițeri, atît de pe front cît și din interiorul țării, la înfăptuirea planului de scoatere a țării din războiul hitlerist; am contribuit la culegerea de informații asupra tăriei forțelor militare germane din România, a dislocării lor. S-au raliat rapid acestei acțiuni ofițeri superiori

AUTORUL ARTICOLULUI, GENERALUL EMILIAN IONESCU — PE VREMEA CÎND, CU GRADUL DE COLONEL, ÎNDEPLINEA FUNCȚIA DE ADJUTANT REGAL —, ALĂTURI DE GR. NICULESCU BUZEȘTI.

din Marele stat-major, din comandamentele unor unități și mari unități din Capitală și din țară.

O atenție deosebită a fost acordată pregătirii ofițerilor, subofițerilor și ostașilor din Batalionul de gardă al palatului; împreună cu maiorul Anton Dumitrescu, ajutorul comandantului Batalionului de gardă, și cu căpitanul Gheorghe Teodorescu, comandantul Companiei 1, am întocmit un plan detaliat în acest sens. A fost instituită o strictă supraveghere a hotelului „Splendid" (situat în imediata apropiere a palatului), unde se afla sediul Gestapoului și erau încartiruiți peste 200 S.S.-iști, capabili de orice.

Dintre toate soluțiile propuse pentru arestarea guvernului antonescian, cea mai eficace a fost socotită aceea ca mareșalul să fie arestat la palat, în București. Această soluție a stat la baza planului care, în mare, prevedea: chemarea lui Antonescu la palat, la o dată și oră convenabilă, prelungirea discuțiilor pînă la căderea nopții, cînd o grupă a formațiunilor de luptă patriotice, pregătită și înarmată de partidul comunist, cu concursul elementelor antifasciste din armată, să poată pătrunde neobservată în incinta palatului și să aresteze guvernul fascist. S-a prevăzut și ipoteza că această grupă n-ar putea pătrunde în palat la momentul potrivit și de aceea, în lumina indicațiilor partidului comunist, a fost pregătită și o echipă de rezervă formată din trei subofițeri din Batalionul de gardă.

După cum este cunoscut, într-o consfătuire restrînsă a reprezentanților partidului comunist și a ofițerilor superiori se stabiliseră ca date pentru declanșarea acțiunii 15—16, 22—23 sau 25—26 august cel mai tîrziu.

„CE SE ÎNTÎMPLĂ PE LA VOI?"

În noaptea de 20 spre 21 august, regele, aflat la Sinaia, este chemat de urgență în Capitală. Printre cei care l-au însoțit se afla și subsemnatul.

Chiar în acea noapte, la palatul din Calea Victoriei s-a ținut o reuniune secretă. În cadrul ei au luat cuvîntul următorii: generalul Constantin Sănătescu, mareșalul palatului, care a făcut o expunere asupra situației de pe front și din interiorul țării; colonelul D. Dămăceanu, șeful de stat-major al Comandamentului militar al Capitalei, s-a ocupat de stadiul pregătirilor din Capitală; Gr. Niculescu-Buzești, funcționar superior din Ministerul Afacerilor Externe, a analizat momentul extern: colonelul adjutant Emilian Ionescu a informat asupra măsurilor luate în cadrul palatului din Calea Victoriei.

Apoi Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentantul P.C.R., a înfățișat proiectul de proclamație către țară, pe care Mihai urma să o citească la radio, după arestarea guvernului, precum și un proiect de decret de amnistie.

La aceste discuții au mai fost prezenți Iuliu Maniu, Constantin Brătianu, C. Titel-Petrescu, generalii Gheorghe Mihail, C. Vasiliu-Rășcanu, Aurel Aldea, precum și I. Mocsony-Stîrcea și Mircea Ioanițiu.

O nouă consfătuire a avut loc în noaptea următoare.

Pentru a dezinforma serviciile specializate ale guvernului, pentru a da impresia că totul se desfășoară normal, a fost organizată o vînătoare pe domeniile regale de la Oltenița în ziua de 22 august.

Rămas în palat, am luat noi măsuri de siguranță. În vederea sporirii capacității de luptă a Batalionului de gardă, de acord cu colonelul Zătreanu, comandantul Regimentului 2 care de luptă, și cu maiorul Petru Vulcan din direcția de resort a Ministerului Apărării Naționale, am introdus în garajul palatului două plutoane de tancuri sub comanda locotenentului Vasile Constantinescu.

În aceeași zi sînt chemat la telefon de către colonelul Aurel Balaban, șeful de cabinet al generalului C. Pantazi, ministrul apărării naționale, și anunțat că ministrul vrea să mă vadă imediat. La ora 18 m-am prezentat la dînsul.

— Ce se întîmplă pe la voi ? De ce e atîta foială pe acolo ? au fost primele întrebări pe care mi le-a pus.

I-am răspuns calm că la București viața își urmează cursul normal și ca exemplu i-am spus că regele Mihai a venit pentru lecțiile de pilotaj și pentru a participa la o vînătoare în bălțile de la Oltenița. Se pare că cele raportate de mine i-au mai împrăștiat, întrucîtva, din temeri.

În noaptea de 22 spre 23 august a avut loc o nouă reuniune la palat. Între altele s-a stabilit să fie urmărită pas cu pas activitatea lui Antonescu, care în seara aceleiași zile fusese rechemat urgent de pe front pentru a stabili măsurile ce urmau a fi luate în legătură cu ofensiva sovietică. Panica, deruta pătrunseseră adinc în rîndurile clicii guvernante.

ULTIMA AUDIENȚĂ A MAREȘALULUI ANTONESCU

23 august 1944. Ora 10. Telefonul din cabinetul unde lucram sună insistent. Colonelul Radu Davidescu, șeful cabinetului militar al lui Antonescu, mă anunță că mareșalul cere audiență la rege pentru ora 16. Peste o jumătate de oră o cerere similară pentru ora 15,30 este făcută din partea lui Mihai Antonescu.

Surprinși de aceste cereri neașteptate, nescontînd pe o confruntare imediată cu Antonescu, în cercurile palatului s-a produs o derută. Se fac presupuneri : 1. Antonescu vine să demisioneze, avînd în vedere situația gravă de pe front și din interiorul țării ; 2. Antonescu cere încuviințarea să încheie el armistițiu ; 3. Antonescu informează pe Mihai asupra situației de pe front și își exprimă hotărîrea de a duce mai departe războiul alături de Germania hitleristă.

Primele două ipoteze conveneau cercurilor din jurul regelui, însă cea mai plauzibilă apărea ultima. Cum trebuia să se procedeze ? Nici regele, nici persoanele aflate în acel moment în jurul său (generalii Sănătescu și Aldea, Niculescu-Buzești, I. Mocsony-Stîrcea, Mircea Ioanițiu) nu voiau să-și ia răspunderea declanșării din proprie inițiativă a acțiunii de arestare a guvernului antonescian înainte de termenul stabilit, fără a se pune de acord cu partidul comunist și a-și asigura sprijinul acestuia și al comitetului militar cu care reprezentanții comuniștilor conlucrau îndeaproape. Mocsony-Stîrcea a fost desemnat să ia legătura cu reprezentanții partidului comunist, iar eu cu colonelul Dămăceanu. La o adresă anumită unde știa că se află legătura cu P.C.R., Stîrcea l-a găsit pe Constantin Agiu, activist al partidului, la curent cu întreaga desfășurare a pregătirii insurecției, și i-a relatat noua situație creată prin cererea de audiență inopinată a celor doi Antonești. Răspunsul a fost dat în scurt timp. El a fost concretizat în cuvîntul „Înainte". Era cuvîntul de ordine al partidului comunist pentru declanșarea acțiunii.

Noua situație făcea imposibilă introducerea neobservată, în plină zi, în incinta palatului a formațiunii de luptă patriotice pregătită special în vederea arestării guvernului Antonescu.

Se impunea folosirea echipei de rezervă. L-am anunțat pe maiorul A. Dumitrescu să-i pregătească pe cei trei subofițeri (plutonierii Bîlă Dumitru, Rusu Dumitru și sergentul-major Cojocaru Dinu) spre a fi gata să intre în acțiune, iar pe căpitanul Gh. Teodorescu să întărească garda, compania să intre în stare de alarmă. Toți ofițerii și subofițerii au fost opriți la palat ; compania cu întregul echipament și armament se găsea la ora 14,30 gata de intervenție.

Menționez că ceilalți doi adjutanți regali, colonelul Robert Bossy și comandorul de marină Gherghel Arpad, nu au fost puși la curent cu pregătirea acestei acțiuni, cercurile corespunzătoare nemanifestînd încredere în ei.

Ora 15,30. Sosește la palat Mihai Antonescu. L-am întîmpinat la intrarea principală din aripa Crețulescu și l-am condus la Casa Nouă, din spatele palatului. Nu mai avea figura aceea jovială, plină de sine. Era cadaveric, abătut, speriat. Mormăi : „Situația este foarte gravă". Audiența acestuia la rege a durat puțin — circa 15 minute — și s-a referit la cererea lui de a fi autorizat să plece imediat la Cairo, bineînțeles fără știrea lui

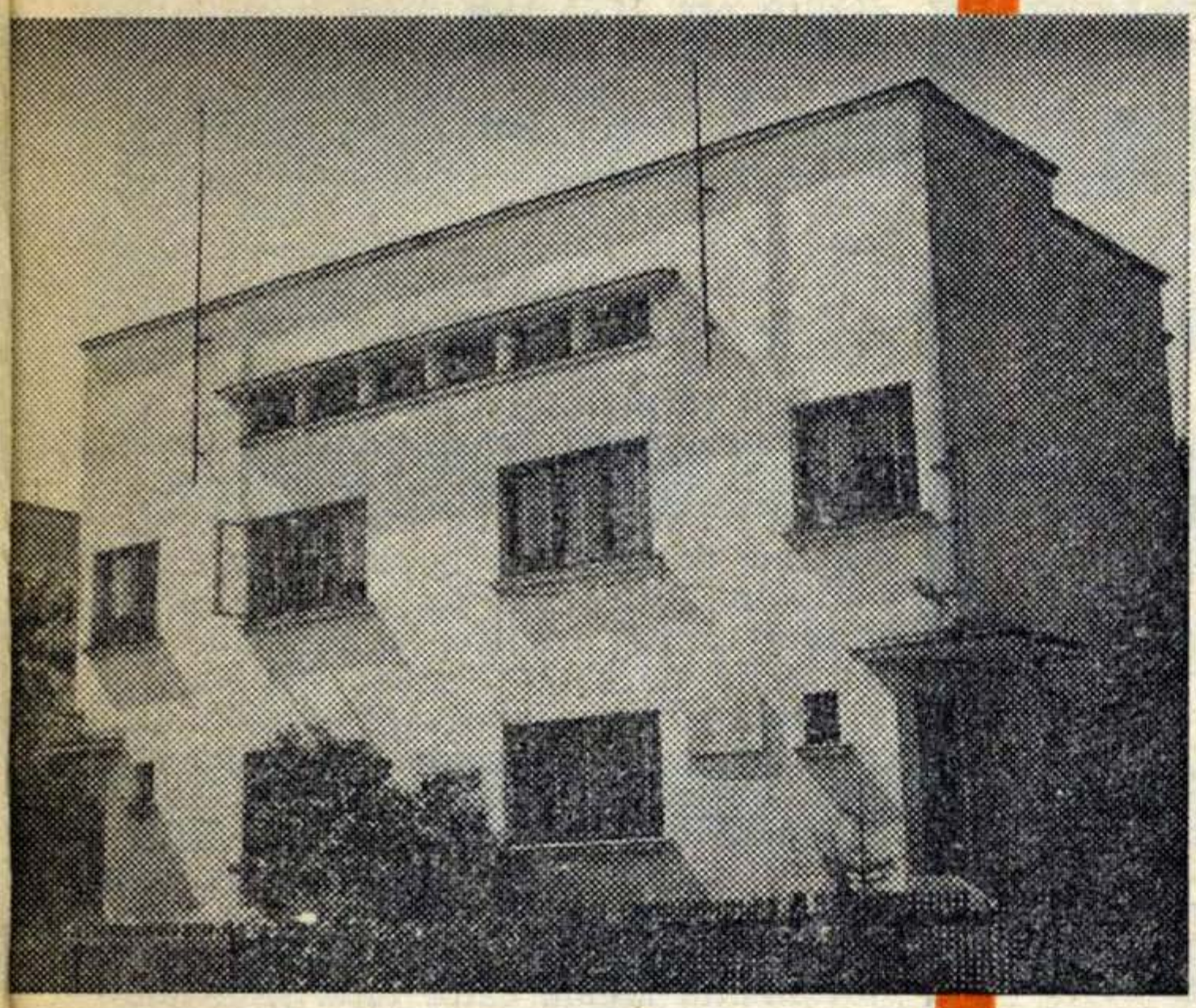

ÎN NOAPTEA DE 23 SPRE 24 AUGUST, FOSTUL GUVERN ANTONESCIAN ARESTAT A FOST PRELUAT DE FORMAȚIUNEA DE LUPTĂ PATRIOTICĂ ȘI TRANSPORTAT. ÎN CEL MAI MARE SECRET, LA O CASĂ CONSPIRATIVĂ A P.C.R. DIN VATRA LUMINOASĂ (STR. C. BURCĂ NR. 27). ACEASTĂ FORMAȚIUNE ERA ALCĂTUITĂ DIN ȘTEFAN MLADIN, NICOLAE PROSAN, ION CONSTANTINESCU, ILIE DINUȚ, NICOLAE DUMITRESCU, VASILE ILIESCU, ION MARGHIAN, ION MIROIU.

Ion Antonescu, spre a trata acolo condițiile unui armistițiu cu puterile aliate. Precizează că în acest scop avea deja pregătit un avion militar. Regele a refuzat propunerea și l-a invitat să aștepte pentru a participa la audiența solicitată de Ion Antonescu.

Ora 16,05. Ion Antonescu sosește la palat în mașina blindată oferită în dar de Hitler, escortată de alte trei mașini Îl întîmpin la aceeași intrare Era îmbrăcat în uniforma de general de cavalerie și avea în mînă o cravașă Era foarte nervos și, împiedicîndu-se de covorul de la intrare, era gata să cadă. M-a întrebat răstit : „Ce face regele ?“ „Ce este pe aici“ ? I-am răspuns liniștit : „M S. Regele vă așteaptă la Casa Nouà și în palat este liniște și totul normal“.

Audiența a avut loc în salonul galben din stînga intrării ; la ea au luat parte cei doi Antonești și generalul C. Sănătescu.

În bircul din dreapta intrării se aflau în acel moment : generalul Aldea, Gr. Niculescu-Buzești, I. Mocsony-Stîrcea, Mircea Ioanițiu și subsemnatul. Pe un culoar din spate : maiorul Anton Dumitrescu și echipa formată din cei trei subofițeri amintiți mai înainte.

Ușa care despărțea salonul galben de sufragerie era mascată de niște draperii groase și era deschisă. În momentul cînd audiența a început, m-am deplasat în cadrul acestei uși, astfel că am putut auzi discuțiile ce se purtau. Pe rînd au venit să asculte și cei doi secretari ai palatului — Stîrcea și Ioanițiu.

Timp de aproape 45 de minute, Ion Antonescu a arătat că situația era gravă pe front, a expus măsurile preconizate pentru a opri marea ofensivă sovietică care începuse la 20 august în nord-estul Romăniei, în sectorul Iași-Chișinău. La nevoie, întrevedea și posibilitatea încheierii unui armistițiu, cînd frontul va fi ajuns pe linia Carpații Orientali, zona fortificată Focșani-Nămoloasa-Galați Dunărea maritimă, însă numai cu asentimentul lui Hitler, în care scop — spunea el — urma să aibă în aceeași zi la ora 17,30 o întrevedere cu Clodius, împuternicitul führerului pentru Balcani.

După 45 de minute, conform consensului anterior, regele iese din birou, pretextînd că și-a uitat tabachera cu țigări și trece alături, unde se găseau persoanele arătate mai înainte, care acum cunoșteau intențiile lui Antonescu de a continua războiul.

Comunicîndu-i-se cuvîntul partidului comunist potrivit căruia acțiunea trebuia declanșată, regelui i se sugerează formula ce urma să o rostească pentru demiterea lui Ion Antonescu.

Regele reintră în salonul galben, adresînd dictatorului cuvintele învățate :

„Domnule mareșal, am ascultat expunerea dumneavoastră asupra situației ; nu sînt de acord cu propunerile, consider situația foarte gravă, deoarece pune în pericol chiar existența neamului românesc și din această cauză vă demit din funcția de conducător al statului“. Apoi Mihai iese prin ușa din spate, spre sufragerie.

ÎN SEIF

La un semn al meu, echipa de subofițeri în frunte cu maiorul Anton Dumitrescu pătrunde în salon cu pistoalele în-

tinse către cei doi Antonești, care rămîn stupefiați. Vociferînd, Ion Antonescu se adresează lui Sănătescu :

— Ce-i asta, Sănătescule, vin ca un om cinstit și mă tratați ca pe un bandit ?

La un gest al lui Ion Antonescu, care a băgat mîna în buzunar să-și scoată batista, plutonierul Dumitru Rusu, aflat în spatele său, crezînd că intenționează să scoată un pistol, îl prinde puternic de braț. Ion Antonescu se scutură de prinsoarea subofițerului, iar Sănătescu, deconcertat, aproape automat îi spune lui Rusu : „Ia mîna de pe domnul mareșal". Momentul mi se pare critic. Pătrund înăuntru și ordon maiorului Dumitrescu : „Treci la executare !"

În fața fermității echipei de militari, cei doi Antonești nu mai au ce face și mai mult împinși se lăsară conduși pe scări, la etaj, în camera-seif, în care au fost închiși. Pe parcurs I. Antonescu vociferează, ne amenință cu spînzurătoarea.

Ora 17,05. Misiunea de arestare a dictatorului era îndeplinită. Am dat de îndată ordin căpitanului Gh. Teodorescu să dezarmeze și să aresteze pe agenții care-l însoțiseră pe Ion și Mihai Antonescu.

Sub pretextul participării la un consiliu de coroană, au fost chemați telefonic la palat și arestați rînd pe rînd generalul Pantazi, generalul Piky Vasiliu, mîna dreaptă a lui Ion Antonescu, ministrul de interne D. Popescu, colonelul Mircea Elefterescu, prefectul poliției Capitalei.

Carele de luptă au fost scoase din garaj și dispuse în curtea palatului pentru a putea face față unui eventual atac dinspre hotelul „Splendid".

Imediat, Stîrcea și Ioanițiu au plecat să anunțe pe reprezentanții partidelor din Blocul național democrat. La ora 18 au sosit la palat reprezentanții P.C.R. — Emil Bodnaraș și Lucrețiu Pătrășcanu — și reprezentantul P.S.D. — Constantin Titel-Petrescu. Maniu și Brătianu nu au fost găsiți imediat, ultimul fiind plecat la Florica, la moșia sa.

Ulterior, a fost introdusă în incinta palatului, de către Emil Bodnaraș, formațiunea de luptă patriotică. La cererea lui Lucrețiu Pătrășcanu, am dat ordin căpitanului Teodorescu să conducă această formațiune la locul unde erau deținuți Antoneștii.

KILLINGER: „VOI TRANSFORMA ROMÂNIA ÎNTR-O BALTĂ DE SÎNGE !"

Dar regele și persoanele din anturajul său au început să manifeste serioase temeri față de o eventuală reacție a trupelor hitleriste. Intrarea rapidă a trupelor române în dispozitivul de luptă hotărît din timp a îndepărtat aceste temeri.

Către ora 21,45 și-a făcut apariția la palat ministrul plenipotențiar al Germaniei hitleriste, baronul von Killinger. Era însoțit, după cîte îmi amintesc, de consilierul său, Chapeaurouge. I-am întîmpinat și i-am condus la cabinetul regal. Erau de față generalul Sănătescu, noul prim-ministru, Niculescu-Buzești, ministrul afacerilor externe, generalul Aldea. Killinger a întrebat pe rege dacă este adevărat că mareșalul Antonescu se află reținut în palat. La afirmația pozitivă a lui Mihai, Killinger, foarte surescitat, a cerut ca acesta să fie imediat eliberat. Primind un răspuns negativ, reprezentantul lui Hitler a început să țipe, amenințînd că va „transforma România într-o baltă de sînge", izbind cu pumnul pe tăblia biroului la care se găsea Mihai. La auzul acestui zgomot puternic, am intrat în biroul regelui — mă găseam în timpul acestui episod în camera vecină — și acesta îmi spuse că „audiența acestor domni s-a terminat".

La ora 22 a fost transmisă la radio proclamația regală către țară, lista noului guvern și decretul de amnistie.

După o oră — la 23 — s-au prezentat la palat generalii germani Gerstenberg (șeful misiunii germane a aerului în România) și Hansen (șeful misiunii armatei de uscat germane), care sînt invitați să dea dispoziții pentru ca trupele germane să părăsească România într-un anumit termen. Gerstenberg solicită generalului Sănătescu un ofițer român pentru a-l însoți pînă la postul său de comandă de la Otopeni, protejîndu-i trecerea prin liniile trupelor române care erau deja instalate și barau direcția Ploiești—București.

Sănătescu destină în acest scop pe colonelul Valeriu Selescu, care în acel moment se găsea în palat. Dar ajuns la Otopeni, Gerstenberg ordonă arestarea colonelului Selescu și a maiorului Bogdan Florescu, de la Comandamentul militar al Capitalei, care venise din urmă cu autorizația de trecere a celor doi hitleriști pe la podul Băneasa. (După multe peripeții, cei doi ofițeri români, condamnați între timp la moarte de hitleriști, scapă după cîteva zile din fortul Otopeni, unde fuseseră închiși.)

La ora 4 dimineața, după cum se știe, unitățile militare române și formațiunile de luptă patriotice, care blocaseră prin foc încă de seara obiectivele hitleriste din București, au dezlănțuit atacul general.

Răsturnarea dictaturii militare-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, pe calea insurecției naționale antifasciste, deschideau în istoria patriei noastre o nouă eră, în care națiunea română se manifestă liberă și stăpînă pe propria soartă.

ILSE II NU MAI TRANSMITE STOP

ILSE II NU MAI TRANSMITE STOP

ILSE II NU MAI TRANSMITE STOP

ILSE II NU MAI TRANSMITE STOP

Lt. col. în rezervă ION GH. PANĂ

În plin război. La un comandament. Comandantul, șeful de stat major, șefii secțiilor operații, informații și alții mai privesc încă o dată harta operativă. Totul a fost minuțios pregătit pentru acțiunea care urmează să înceapă la ora „H". Ordinul, hotărîrea de luptă și celelalte dispoziții au fost înmînate cu cîteva secunde mai înainte specialiștilor pentru a fi transmise eșaloanelor în subordine...

Dar un adjutant deschide precipilat ușa și se îndreaplă în grabă spre comandant. Pe măsură ce vorbește, chipul comandantului se întunecă. Neliniștea se transmite și celorlalți interlocutori. Încă puțin și consternarea se transformă în îngrijorare, în panică...

Ochii pironiți pe hartă nu mai văd mișcarea, manevrele, acțiunile proiectate. Uriașele cantități de forță vie, de armament și mașini de luptă sînt imobilizate pe loc.

Nici un ordin nu mai poate pleca spre subordonați, nici un raport nu mai poate sui spre șefi. Ce s-a întîmplat ? De ce tot ceea ce au elaborat teribilele creiere de comandă nu se mai poate materializa ? Sistemul nervos a intrat în criză ; rețelele de transmisiuni de toate categoriile nu mai răspund la apel.

Într-o astfel de situație, la scara respectivă și cu particularitățile dictate de împrejurările concrete, au fost puse comandamentele hitleriste din București în memorabila noapte a lui 23 August 1944.

După ce au fost blocate prin foc de forțele insurecționale și compartimentate, fără posibilitatea de a se mai mișca pe caldarîmul Bucureștiului, s-au văzut și izolate prin paralizarea totală a sistemului lor de legături și transmisiuni.

Comandamentele germane centrale din România, aflate în Capitală, nu și-au mai putut exercita funcțiile lor specifice. Nu au mai avut posibilitatea să emită ordine, să primească rapoarte, să asigure conducerea și coordonarea acțiunilor, să apeleze la sprijinul imediat al unităților hitleriste aflate în alte puncte ale țării sau în statele apropiate.

Comandamentele din București n-au putut comunica nu numai între ele și cu cele din afara zonei Capitalei, dar nici cu Marele stat-major al Wehrmachtului.

Paralizarea sistemului nervos al conducerii germane — a rețelei de transmisiuni cu fir și fără fir — a constituit încă din perioada pregătirii insurecției una dintre problemele principale care s-au oglindit în documentele de luptă ale insurecției. Astfel, în Directiva nr. 1, din 23 august 1944, a M.St.M. se prevedea la consemnul general, pentru toate trupele : „Tăierea transmisiunilor germane de orice fel în scopul de a le paraliza exercitarea comandamentului..."

Pentru a afla cum a fost îndeplinită această misiune, m-am adresat maiorului în rezervă Dragoș Georman și locotenentului în rezervă Alexandru Ștefănescu, care, în desfășurarea bătăliei Bucureștiului, pe timpul insurecției naționale antifasciste din august 1944, au jucat un rol de seamă în paralizarea sistemului de legături și transmisiuni inamice și, în special, în cîștigarea războiului undelor împotriva hitleriștilor.

Primul a fost șeful birourilor 2 informații și 3 operații ale Comandamentului militar al Capitalei, iar al doilea, comandantul detașamentului radio C.M.C. și, în același timp, ajutorul direct al tovarășului Georman, atît pe linie de operații, cît și de informații.

În fața chiar a hărții pe care o avea atunci, în noaptea de 23 august 1944, pe biroul său, tovarășul Dragoș Georman își aruncă, cu emoție, privirile cînd asupra „Municipiului" București, cînd asupra mea, întrebîndu-se, probabil, de unde și cum să înceapă. Pînă la urmă am spart eu gheața.

— Întrucît marele public nu cunoaște amănunțit în ce a constat anihilarea în general a sistemului german de transmisiuni și îndeosebi a comunicațiilor radio cred că nu ar fi lipsit de interes să ne prezentați, în cîteva cuvinte, întreaga operație.

— Am să încep cu situația pe care o aveau hitleriștii în acea perioadă, ne spune tovarășul Georman. Ei dispuneau de o rețea de transmisiuni cu fir și fără fir, pe cît de densă, pe atît de bine pusă la punct. Nu trebuie uitat că în Capitală existau: comandamentele germane ale aviației, marinei și trupelor de uscat. De asemenea, în București se găseau și transmisiunile Gestapoului, Legației germane și axele de transmisiuni care făceau legătura cu Grupul de armate „Ucraina de sud", comandat de general-colonelul Hans Friessner, și cu trupele hitleriste din Bulgaria și Ungaria.

Comandamentele despre care v-am vorbit aveau pe verticală (eșaloanele superioare) legătura cu armatele, grupurile de armate și, prin acestea, cu cartierul general al lui Hitler. În jos, aveau legătura cu batalioanele de intervenție din București și cu marile unități din jurul Capitalei și de pe teritoriul țării, în special cu trupele din zona petroliferă.

Pe lîngă rețeaua cu fir telefonică și cea a teleimprimatoarelor, hitleriștii dispuneau și de un vast sistem de rețele radio, dintre care cea mai bine pusă la punct și care lucra zi și noapte era aceea a comandamentului aviației germane. Aceasta își avea centrala în pădurea Tunari (Lagerwald). Aici se primeau informațiile cu privire la situația spațiului aerian de pe teritoriul țării noastre, al Bulgariei, al Ungariei, al Albaniei, al Greciei și al zonei grupului „Ucraina de sud", în vederea dirijării aviației de

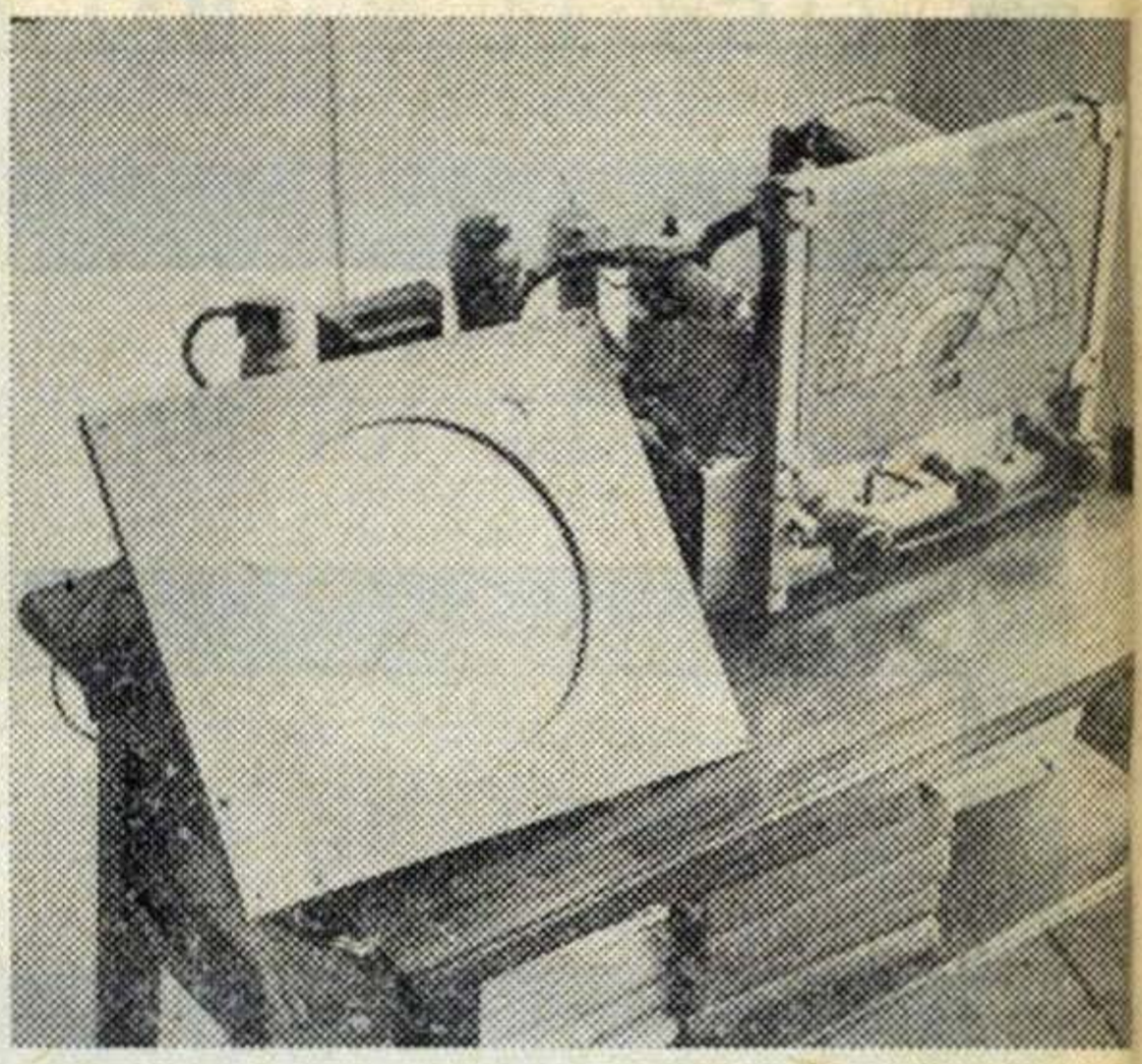

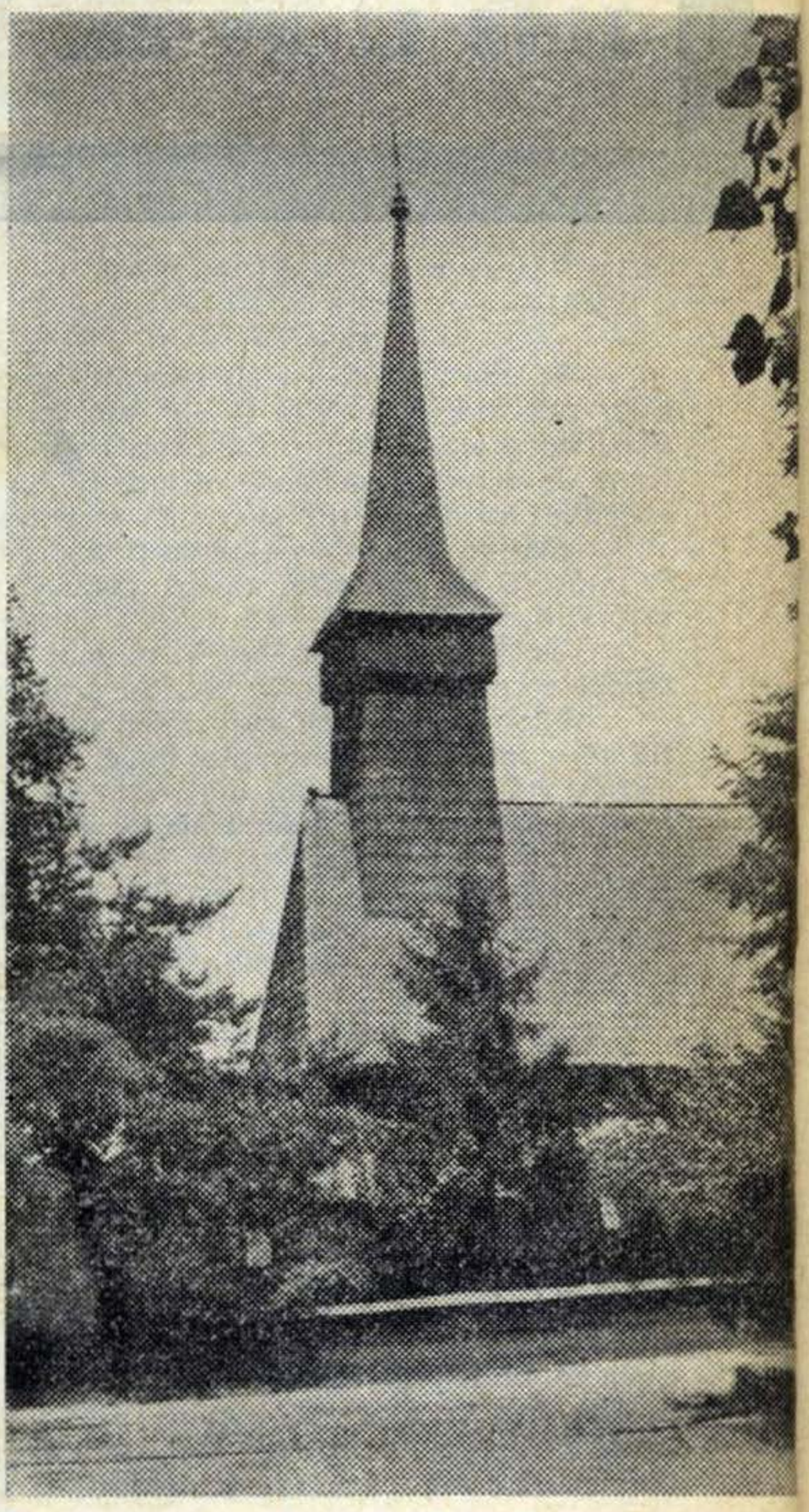

vînătoare, a informării artileriei antiaeriene asupra culoarelor prin care aviația aliaților intra în spațiul aerian al României, precum și în vederea dării prealarmei și alarmei.

Centrala radio a aviației hitleriste, cu un efectiv numeros de deservire, cunoștea în orice moment poziția escadrilelor adversare. Aceasta avea ca post director un emițător foarte puternic, pe unde medii, care deservea legăturile de transmisiuni cu eșaloanele superioare și cu aviația operativă cît și funcția de radio-far * pentru aviația germană. Indicativul acestui post director, în preajma lui 23 august 1944, era „Ilse-Ii".

După cît îmi reamintesc, unii ofițeri germani afirmau că Wehrmachtul nazist dispunea în Europa numai de cîteva posturi (se vorbea de trei) de emisie militare de o asemenea tărie : unul fusese în Norvegia (la Narvik) pînă la debarcarea anglo-americanilor pe teritoriul acestei țări, al doilea în Italia și al treilea cel din pădurea Tunari.

Ideea paralizării sistemului de transmisiuni german făcea parte integrantă din concepția tactică a acțiunilor militare din Capitală, care consta în blocarea prin foc a tuturor obiectivelor hitleriste, izolarea lor din punct de vedere al transmisiunilor de orice fel și lichidarea succesivă a lor în funcție de importanță.

Blocarea prin foc a fost realizată de către trupele noastre și terminată după proclamația către țară.

Distrugerea transmisiunilor de orice fel facilita lichidarea rapidă a inamicului, deoarece forțele hitleriste blocate, dacă ar fi avut posibilitatea să fie informate și să primească ordine, ar fi acționat coordonat : cele din interiorul orașului cu cele din afara lui și, în plus, le-ar fi putut veni în ajutor și forțe din restul Peninsulei Balcanice, din Ungaria și chiar din centrul Europei.

De aceea s-a impus cu atîta tărie necesitatea izolării comandamentelor și trupelor germane prin anihilarea sistemului de transmisiuni.

Această izolare s-a realizat mai întîi prin tăierea legăturilor telefonice de campanie ale hitleriștilor, blocarea telefoanelor pe care le foloseau ei prin rețeaua S.A.R.T. și prin scoaterea din funcțiune a teleimprimatoarelor germane, prin blocarea circuitelor respective din clădirea Poștei Centrale (Oficiul Central P.T.T.).

— În ceea ce privește izolarea transmisiunilor cu fir sînt pe deplin lămurit. De aceea vă rog, tovarășe Georman, să-mi vorbiți mai pe larg despre războiul undelor.

— Încă din septembrie 1943, C.M.C. și-a creat o rețea radio cu scopul asigurării unor mai ample transmisiuni ale comandamentului în vederea asigurării ordinii interne, rețea care necontenit a fost dezvoltată.

Cu timpul, caracterul rețelei a devenit în mare măsură „acoperit", în sensul că hitleriștii nu cunoșteau decît cele cîteva posturi care făceau legătura cu principalele instituții din București — palatul regal, Președinția Consiliului de Miniștri, Ministerul de Război, Ministerul de Interne, Regimentul de gardă călare, Regimentul de gardă al lui Ion Antonescu, Marele stat-major, Prefectura poliției Capitalei, Inspectoratul general al jandarmeriei și Regimentul 1 transmisiuni —, dar nu și posturile din unitățile aflate în subordinea C.M.C.

Asigurarea legăturilor radio ale C.M.C. cu unitățile sale operative s-a realizat din ordinul generalului Constantin Eftimiu, coman-

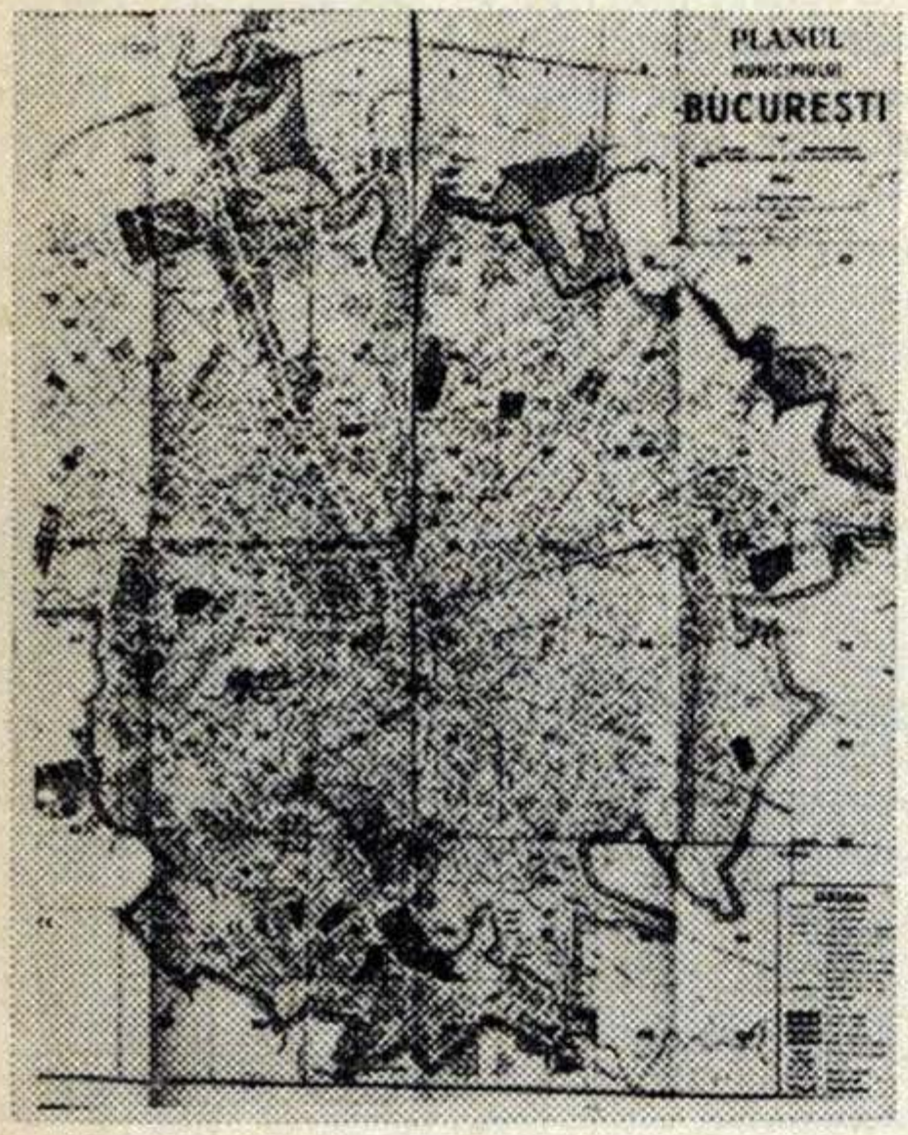

Aparat cu ajutorul căruia s-au bruiat, imediat după 23 August, emisiunile postului „Ilse II" (pag. 12, sus).

Biserică maramureșană din „Muzeul satului" : pe turla ei ascuțită era instalată antena postului de radio al Comandamentului Militar al Capitalei (pag. 12, jos).

Facsimil al planului municipiului București, pe care au fost notate punctele unde ostașii români au tăiat axele de transmisiuni cu fir germane.

* După ei își ghidau regimurile de lucru celelalte posturi din sud-estul Europei.

dantul transmisiunilor Marelui stat-major, la sugestia colonelului Dumitru Dămăceanu.

Creîndu-și legături radio permanente cu unitățile sale operative C.M.C. avea posibilitatea să-și exercite comandamentul în orice condiții politice-militare și împotriva oricărui inamic. În concluzie, C.M.C. își schimba caracterul din autoritate militară teritorială într-o mare unitate operativă, deci de luptă, fără ca hitleriștii să sesizeze acest fapt.

— Știați sau bănuiați înainte de 23 august că rețeaua putea funcționa eventual și împotriva hitleriștilor din moment ce dv. ați afirmat că ea putea lucra împotriva oricărui inamic ?

Nu ne-a vorbit nimeni despre o asemenea eventualitate, dar o bănuiam oarecum din semnificația că C.M.C. „pentru păstrarea ordinei interne trebuie să acționeze împotriva oricui ar fi încercat s-o tulbure" și, de asemenea, deoarece ori de cîte ori Antonescu era plecat la Hitler sau pe front rețeaua intra în alarmă permanentă. Aceeași situație se petrecea și ori de cîte ori mari unități germane intrau în țară, sau se deplasau pe teritoriul țării.

— Problema identificării posturilor de radio germane de pe teritoriul Capitalei a constituit una dintre cele mai abile operații executate de C.M.C. Generalului C. Eftimiu i se datorește legea nescrisă a transmisioniștilor noștri, care spunea că în raza lor de activitate ei trebuiau să cunoască toate mijloacele de transmisiuni amice și inamice. Acest deziderat și faptul că comandantul militar al trupelor germane din București, colonelul von Werder, nu voise să ne precizeze efectivele batalioanelor de intervenție S.S. ne-au ridicat anumite semne de întrebare, ducîndu-ne la concluzia că trupele și comandamentele hitleriste trebuiau supravegheate de aproape. Or, acest lucru nu se putea realiza în condițiile de atunci decît prin identificarea și supravegherea emisiunilor lor de radio pentru a afla dacă nu cumva și hitleriștii își creaseră, fără știrea noastră, un comandament unic al tuturor trupelor și serviciilor lor de pe teritoriul țării noastre. În acest scop, i-am ordonat sublocotenentului Alexandru Ștefănescu să identifice încă o dată traseele cablurilor telefonice germane și să verifice

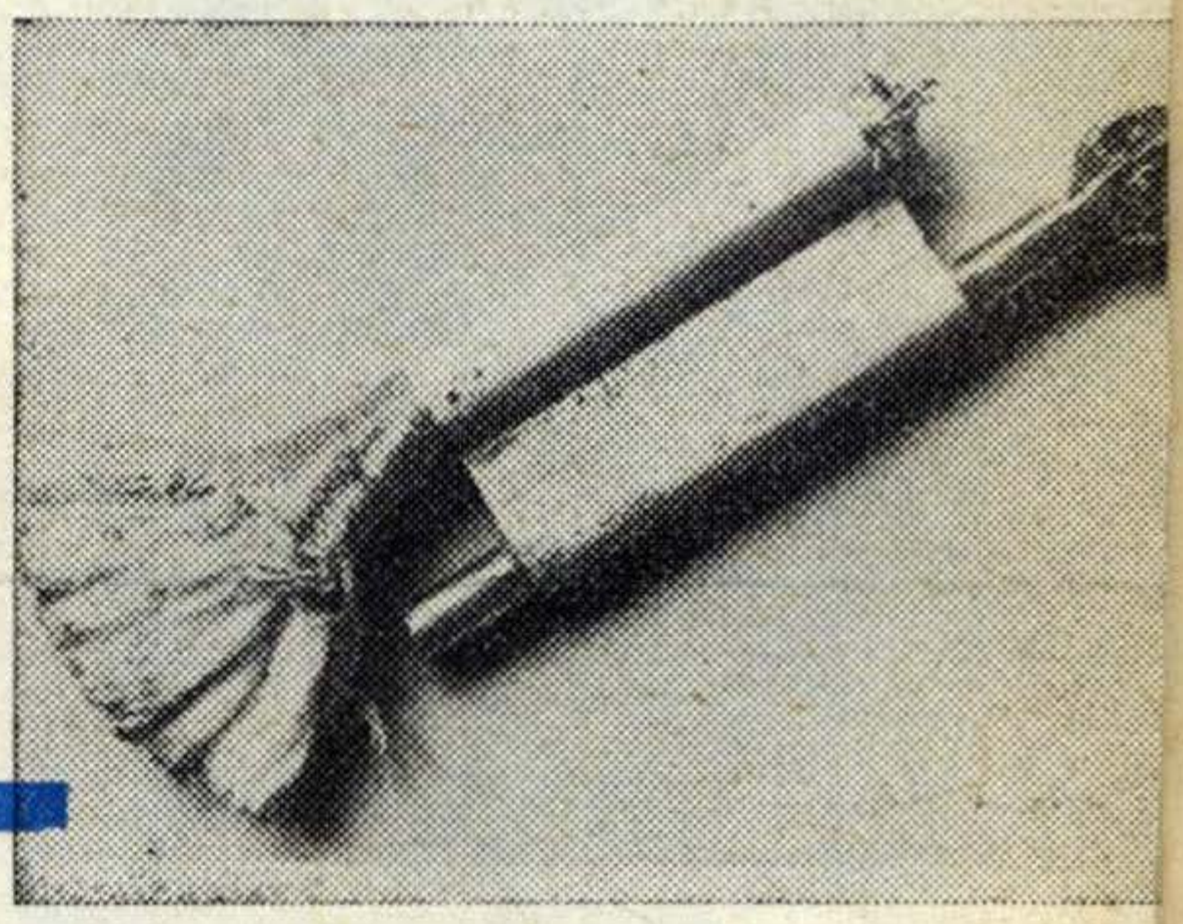

Bricheta folosită pentru a aprinde fitilele Bickford ale încărcăturilor de trotil.

Interesant este și faptul că, în cadrul comandamentului, a fost confecționat și cel mai puternic post de emisie și recepție al C.M.C., deși l-am fi putut comanda în Germania. S-a procedat așa tocmai pentru ca hitleriștii să nu știe că noi posedam un post de emisiune atît de puternic. Ei au rămas cu convingerea că rețeaua C.M.C. era doar pentru recepție.

După tăierea, în ziua de 23 august, a legăturilor cu fir, cum era și de așteptat, traficul posturilor radio de emisie germane, identificate pînă atunci de noi, a crescut în intensitate.

Cerînd părerea sublocotenentului Ștefănescu, ca specialist al C.M.C. în transmisiuni, dînsul mi-a propus efectuarea bruierii imediate a posturilor de radio germane.

— Dar C.M.C. cunoștea regimul de lucru al posturilor germane — lungimea lor de undă și programul lor ?

din nou ce posturi de radio lucrau pe teritoriul Capitalei și împrejurimi. Ștefănescu s-a achitat cu cinste de misiunile încredințate.

Avînd, la 23 august, aceste elemente, bruiajul posturilor de radio germane devenea o chestiune de tehnică pe care Alexandru Ștefănescu, cu subunitatea lui, a dus-o la bun sfîrșit. Bruiajul a început la ora 24 în ziua de 23 august.

Prin operațiile amintite, izolarea comandamentelor și a trupelor germane era completă.

— În acele împrejurări puteați acoperi și emisiunile postului „Ilse-II" ?

— Da, însă cu toate că executam bruiajul emisiunilor acestui post cu cel mai puternic post al C.M.C., acesta nu avea efect decît pe o rază de cca 150 km, ceea ce dădea posibilitate lui „Ilse II" ca peste cei

150 km să poată fi recepționat fără ca el, la rîndul lui, să poată recepționa.

— Și dacă „Ilse-II" nu mai putea recepționa, de ce a fost atunci nevoie să fie scos, în mod fizic, din funcțiune ?

— Pentru că el căuta, cu disperare, să-și realizeze o legătură cu unul din posturile germane din afara zonei bruiajului nostru, căruia să-i transmită o serie de date despre situația trupelor și comandamentelor germane din Capitală, care nu-și puteau exercita activitatea de comandament. Dacă „Ilse-II" nu ar fi fost distrus, la apelurile sale comandamentele germane, începînd cu cel al lui Friessner și pînă la Cartierul general al lui Hitler, ar fi putut cunoaște situația gravă a trupelor din București și ar fi luat măsuri în consecință. Din această cauză s-a hotărît aruncarea în aer a sursei de energie a lui „Ilse-II" — misiune încredințată și executată, personal, de sublocotenentul Alexandru Ștefănescu la ora „0" a începutului zilei de 25 august. Cu acest prilej el a dat dovadă de o înaltă măiestrie militară, de un curaj fără seamăn, de un spirit de abnegație și de un eroism rar întîlnite.

— Cum ați ajuns, tovarășe Georman, la soluția distrugerii postului „Ilse-II" prin exploziv și nu prin alte procedee — bombardament aerian, bombardament de artilerie etc. ?

— Mijlocul cel mai sigur de distrugere ar fi fost, desigur, executarea unor bombardamente despre care ați vorbit. Atunci însă noi ne-am izbit de inconvenientul că nu cunoșteam poziția exactă a acestui post și apoi nici nu aveam, la acea oră, mijloacele necesare efectuării unor bombardamente de o mare precizie. Am solicitat generalului Eftimiu să ne pună la dispoziție un ofițer care să cunoască toate datele privitoare la amplasarea topografică, exactă, a postului și numai după aceea să hotărîm cum se putea efectua distrugerea lui prin exploziv.

Generalul Eftimiu ne-a trimis urgent pe maiorul Aurel Călin din M.St.M., singurul care văzuse din apropiere antenele postului. Maiorul Călin ne-a făcut cunoscut că „Ilse-II" era alimentat, în regim obișnuit, cu energie electrică din rețeaua publică printr-un racord și un transformator de la sursa de alimentare a postului de radio București-Băneasa, zonă care era în stăpînirea trupelor germane.

În ceea ce privește amplasamentul, maiorul Călin ne-a precizat că postul se găsea în pădurea Tunari, la sud de linia de centură, la o distanță de circa 1 km est-sud-est de cantonul de drumuri din zonă, situat pe șoseaua București-Ploiești. De asemenea, el ne-a informat că paza postului era efectuată de trupe speciale, care foloseau și cîini dresați.

Ca o primă măsură, în urma aprobării date de colonelul Dumitru Dămăceanu, am ordonat bateriei române antiaeriene din apropierea postului de radio București-Băneasa să distrugă prin tir direct transformatorul respectiv. Ordinul a fost executat imediat. „Ilse-II" a fost redus la tăcere. Dar atît maiorul Călin, cît și eu și sublocotenentul Ștefănescu nu ne-am făcut iluzii că „Ilse-II" nu-și mai putea relua emisia deoarece un astfel de post, în mod normal, era dotat cu trei grupuri electrogene (un grup pentru alimentarea postului, un grup pentru iluminarea birourilor centralei radio și un grup de rezervă).

Singura soluție de a-l reduce definitiv la tăcere nu era decît aceea a distrugerii grupurilor electrogene. Și aceasta deoarece puterea postului se baza pe grupuri electrogene puternice, adevărate uzine electrice mobile, ce nu puteau fi înlocuite prin grupuri electrogene din dotarea curentă a trupelor germane operative. Ajungînd la această concluzie, se punea problema cine și cum să execute misiunea de distrugere.

Și atunci am asistat la una dintre cele mai emoționante situații : dorința pasionantă a doi ofițeri pentru obținerea întîietății în îndeplinirea unei misiuni care, aproape cu certitudine, implica și sacrificiul suprem al executantului.

Maiorul Aurel Călin susținea ca el să execute misiunea. În argumentarea pe care o aducea se simțea pregnant caldul său patriotism. Maiorul Călin susținea că fără a cunoaște amplasamentul exact și topografia locului oricine s-ar fi angajat ar fi compromis însăși misiunea încredințată, fiind, în același timp, și fatală pentru cel ce trebuia s-o îndeplinească. Or, spunea maiorul Călin, «eu sînt singurul care cunosc amplasamentul postului „Ilse-II». Insistînd să i se acorde lui misiunea distrugerii acelui post am fost pus în grea cumpănă, pentru că, într-adevăr, el avea dreptate.

La rîndul său, sublocotenentul Alexandru Ștefănescu cerea să i se acorde lui acea misiune pentru că, afirma dînsul, deși nu cunoștea precis amplasamentul, el s-ar fi putut orienta pe baza datelor furnizate de maiorul Călin și după zgomotul grupurilor electrogene, care l-ar fi putut conduce în incinta lui „Ilse-II".

În această situație îmi revenea mie penibila sarcină de a alege pe cel ce trebuia să plece într-o misiune de-o excepțională importanță, dar care îl sortea aproape cu certitudine morții.

Dacă pătrunderea în incinta postului era o problemă aproape imposibilă, apoi, după părerea mea, ieșirea din dispozitivul german, dacă s-ar fi pătruns totuși în interiorul său, era cu neputință. Pentru a cîștiga timp, înainte de a face alegerea, am discutat despre itinerarul de urmat și despre mijloacele necesare pînă în cele mai mici amănunte.

După aceea am coborît toți trei în biroul colonelului Dămăceanu, unde se afla comandantul formațiunilor de luptă patriotice

Emil Bodnaraș. După ce am făcut o expunere asupra importanței misiunii, precum și a modului în care urma să fie adusă la îndeplinire, s-a stabilit, în final, ca ea să fie executată de sublocotenentul Ștefănescu.

— Și acum, tovarășe Ștefănescu, te rog să mă conduci și pe mine pe drumul pe care l-ai urmat în noaptea aceea, în îndeplinirea misiunii.

— După o minuțioasă pregătire, începu să-și depene amintirile tovarășul Alexandru Ștefănescu, a mijloacelor de distrugere și armamentului necesar (un pistol automat, două grenade, un pumnal tip parașutist) și, bineînțeles, după ce șeful meu, tovarășul căpitan Georman, mi-a dat ultimele indicații, am plecat.

Era în ziua de 24 august, puțin după ora 21,30. Mă găseam în biroul 3 operații al C.M.C. împreună cu sergentul Nicolae Gheorghiu. El avea sarcina să mă însoțească pînă la hipodromul Băneasa, fără să cunoască misiunea ce urma să o execut.

...După ce m-am despărțit de sergentul Gheorghiu, am trecut lacul pe la vest de ștrandul C.F.R. Băneasa... Am urmat traseul stabilit, care a fost mult mai dificil decît se crezuse, fiindcă în zona ce o străbăteam erau atît trupe românești, cît și germane, care nu trebuiau să mă simtă și care, dacă m-ar fi depistat totuși, pînă să fiu identificat aș fi fost, desigur, prins între două focuri.

...Am ocolit pădurea Băneasa, ocupată de nemți, ajungînd la canton după ce pe ultima parte a traseului am alergat, deoarece intrasem în criză de timp. Trebuia să ajung la împrejmuirea postului de radio cu cîteva minute înainte de ora 24, cînd se schimbau santinelele și patrulele fasciste. ...Ajuns la gardul de sîrmă ghimpată, după ce am legat cu sfoară capetele de sîrmă ale porțiunii ce urma să o tai, pentru a nu face zgomot și a nu alarma santinelele hitleriste, am pătruns la ora 0 în fîșia în care patrulau hitleriștii. Informația maiorului Călin fusese exactă. Postul „Ilse-II" avea instalate santinele fixe și patrule cu cîini lupi dresați. Santinelele se schimbau tocmai cînd ajunsesem eu acolo, iar patrulele se îndreptau către interiorul „Lagerwaldului" pentru a da hrană cîinilor... Mai aveam deci cîteva minute pentru a pătrunde în incinta postului... Mi-a apărut însă un obstacol neprevăzut : „Ilse-II" avea, în exterior, încă o împrejmuire de sîrmă ghimpată, iar la 3 metri de ea un gard de lemn, înalt de peste 2 m și ridicat puțin de la pămînt...

Săpînd cu pumnalul, am adîncit spațiul dintre gard și pămînt pe unde m-am strecurat în interior... Grupurile electrogene mergeau în plin. În fața mea, depozitul de carburanți al stației. Mecanicul adusese cărucior pe care era instalat rezervorul cu ajutorul căruia transportase la grupurile electrogene combustibilul de la depozitul de carburanți. A luat un bidon de ulei și s-a reîntors. În timpul acela am observat că stația n-avea decît două grupuri electrogene. Am fixat atunci o încărcătură la conducta de la baza unuia dintre rezervoare care avea de jur împrejur un taluz din saci de nisip. Am aprins fitilul mai întîi la această încărcătură.

Mai aveam numai cîteva zeci de secunde în care trebuia să plasez celelalte încărcături la grupurile electrogene.

Stația „Ilse-II" era luminată. Eu mă găseam în umbra proiectată de coroana bogată a unui copac. În jurul stației era puțină mișcare. Între grupurile electrogene și stație se afla o platformă pe care se găseau garate cîteva autoturisme, motociclete și unul sau două autocamioane.

...Sosise momentul cel mai critic... Mecanicul se ducea cu bidonul de ulei gol spre rezervoarele de combustibil ale stației. Santinela de la grupurile electrogene stătea rezemată de un stejar și privea, dusă pe gînduri, în direcția Bucureștiului... Mai aveam

Căpitanul Dragos Georman : „Îmi revenea mie penibila sarcină de a alege pe cel ce trebuia să plece în misiune".

cîteva clipe și fitilul de la prima încărcătură, arzînd încet, se apropia de sfîrșit... M-am furișat pe cei cîțiva metri și am plasat una din încărcături între rezervor și dinamul de la primul grup electrogen, apoi am aprins fitilul Bickford. Aceeași operație am repetat-o și la cel de-al doilea grup electrogen...

Fără să mă zărească, mecanicul se întorcea îndreptîndu-se spre mine... M-am rostogolit sub primul autoturism. De aici, căutînd să mă îndepărtez, am trecut sub al doilea, apoi sub al treilea turism, ajungînd la al patrulea care era un „Horch" de comandament... Chiar în acel moment a explodat încărcătura de la rezervoarele de combustibil ale stației, producînd un incendiu.

Aproape instantaneu s-a produs și explozia celorlalte două încărcături... Și ele au provocat incendii...

Auzeam tropote de cizme, ordine scurte, țipete, porniri de motoare... Hitleriștii, voind să salveze autoturismele, motocicletele și autocamioanele, le-au evacuat în grabă de pe platformă.

...Eram fericit !... Îmi îndeplinisem misiunea !...

Dar am întrevăzut și posibilitatea de a mă salva : m-am fixat bine cu picioarele pe una din trombele diferențialului mașinii sub care eram, iar cu mîinile de traversa pe care se fixa cutia de viteze și axa cardanică...

Motorul mașinii s-a pus în funcțiune. Mașina a smucit și a pornit... A ieșit în viteză din incinta postului „Ilse-II" și a luat-o pe una din aleile pădurii. În timpul deplasării am pierdut foarfeca de tăiat sîrmă ghimpată și capela, iar crucea cardanică mi-a fracturat falangele degetului mic și inelarul mîinii drepte. Cum mașina de care eram agățat ieșise prima din incinta postului, ea a pătruns cel mai mult în pădure.

Sublocotenentul Alexandru Ștefănescu : „Mai aveam cîteva zeci de secunde..."

Cu toate că în mîna dreaptă aveam dureri aproape de nesuportat și că în timpul mersului mai eram uneori și tîrît cu spatele de pămînt, totuși nu m-am desprins de mașină. După un timp, aceasta s-a oprit ca și celelalte de altfel. Apoi a sosit o motocicletă... Am auzit cîteva ordine, iar mașinile au început să se întoarcă la post... Ultima era mașina de care mă agățasem și care fusese prima la ieșire. În momentul cînd a dat înapoi, ca să se întoarcă, ajungînd cu spatele în tufișul de pe marginea aleii, mi-am dat drumul și astfel am rămas pe loc.

După aceasta m-am strecurat prin pădure pînă la marginea ei, apoi prin niște lanuri de porumb și culturi de lucernă, am fugit spre satul Pipera. Din depărtare se auzea lătrat de cîine pe care îl simțeam aproape... M-am culcat... Am pus urechea la pămînt... Era și zgomot de pași... Am ieșit din porumbiște, am trecut șoseaua care leagă pădurea Tunari de satul Pipera. Și cum vîntul adia dinspre vest către est, m-am întors circa 30 m, după care m-am trîntit într-un șanț al șoselei.

În momentul cînd cîinele, cu însoțitorul lui, a apărut pe șosea, urmat de doi S.S.-iști, am scos cuiul de siguranță de la grenadă, am declanșat sifonul, am numărat pînă la 5 și am aruncat-o. Grenada a explodat în aer deasupra patrulei. Imediat am deschis focul cu pistolul mitralieră, deși nu mai era nevoie... Grenada își făcuse efectul din plin.

M-am ridicat din șanț și am început iar să fug spre aerodromul Pipera. Am trecut calea ferată București-Constanța.

Am ajuns la elementele înaintate din sectorul batalionului de parașutiști român. Am fost condus la aerodrom, unde am întîlnit pe locotenentul parașutist Costeanu. El a dispus ca telefonistul să-mi dea legătura cu C.M.C. Am cerut pe sergentul Gheorghiu, căruia i-am ordonat să vină cu mașina detașamentului la Toboc-Tei...

După circa o oră m-am prezentat șefului meu, căpitanul Dragoș Georman, căruia i-am raportat despre îndeplinirea misiunii.

— Tovarășe Georman, ce-ai spus dumneata cînd l-ai revăzut în birou ?

— Mai întîi vreau să vă aduc la cunoștință că înainte de a-l revedea, pe măsură ce se apropia ora 24, neliniștea și emoțiile mă copleșeau cu tot mai multă intensitate. Instinctiv, la ora 24 m-am urcat pe terasa comandamentului pentru a lua legătura cu radiotelegrafistul de la recepția care supraveghea emisia postului „Ilse-II" și bruiajul executat de noi asupra acestuia, pentru a fi de față la încetarea activității lui...

La 25 august ora 0,05 radiotelegrafistul, cu căștile la urechi, îmi raporta :

— Domnule căpitan, „Ilse-II" a tăcut !...

N-aș putea reda în cuvinte sentimentele pe care le trăiam atunci... Eram nespus de bucuros că murise „Ilse-II" și, în același timp, eram extraordinar de frămîntat pentru că încă nu știam dacă Alexandru Ștefănescu rămăsese pe lumea asta sau trecuse pragul neființei odată cu incendiile pe care el, în mod sigur, gîndeam, le provocase acolo, în hăurile nopții, care se lăsa atît de grea peste pădurea Tunari.

Cînd am aflat însă de la sergentul Gheorghiu că Ștefănescu este în viață, nu-mi venea să cred... Peste cîteva minute a apărut... Uluitoare schimbare. În fața mea nu mai era tînărul acela vioi, senin, în vîrstă de 22 de ani... Aveam înaintea ochilor un alt om : grav, peste care parcă trecuseră mulți ani... Dar din toată ființa lui se degaja marea mulțumire că reușise...

O victimă a intrigilor lui Bismarck?

Impăratul Maximilian al Mexicului

D. LĂZĂRESCU

Inzestrat cu reale calităţi, dar ambiţios şi influenţabil: arhiducele Maximilian, împăratul Mexicului.

La 19 iunie 1867, împăratul Maximilian, fratele lui Franz Iosef al Austriei, trimis de Napoleon al III-lea să domnească asupra Mexicului, cădea, la Queretaro, sub gloanţele unui pluton de execuţie, împreună cu cei care-l susţinuseră pînă în ultima clipă : Miramón şi Mejía.

În această ciudată „aventură mexicană" totul pluteşte în nebulos şi mister : ţelurile adevărate urmărite de Napoleon al III-lea, atitudinea marilor puteri şi a suveranilor, mai ales aceea a lui Maximilian, îndîrjirea cu care acesta din urmă s-a menţinut în Mexic împotriva oricărei posibilităţi de salvare, îndreptîndu-se cu ochii deschişi spre moarte în fundătura de la Queretaro, de unde nimic nu-l mai putea salva.

În afara diferitelor lucrări asupra domniei lui Napoleon al III-lea şi a monografiei clasice asupra aventurii mexicane datorată istoricului italian Egon Cezar, conte de Corti, un articol recent al unui istoric american, Frank G. Weber, a venit să arunce o lumină nouă asupra evenimentelor petrecute în Mexic între 1864 şi 1867, scoţînd în relief rolul, pînă acum necunoscut, dar, pare-se, determinant, pe care l-a jucat din umbră, în acele încîlcite şi sîngeroase evenimente, atotputernicul cancelar al regelui Wilhelm I al Prusiei, contele Otto von Bismarck.

Un vis al lui Napoleon al III-lea: imperiul mexican

Mobilurile care l-au împins pe Napoleon al III-lea să se amestece în frămîntările interne ale Mexicului se cunosc, deşi istoricii nu s-au pus de acord asupra ordinii şi importanţei acestora. După un lung război civil, forţele progresiste mexicane, conduse de Benito Juarez, izbutiseră să triumfe asupra forţelor conservatoare, obscurantiste şi clericale, conduse de Miramón, reprezentant al intereselor marilor proprietari şi ale înalţilor prelaţi catolici. Aclamat ca biruitor în capitală, în noiembrie 1860, noul preşedinte, Juarez, a intrat în conflict cu Franţa, Spania şi Anglia, în legătură cu pretenţiile ridicate de acestea la despăgubirea unor supuşi ai lor, care suferiseră pagube în vremea războiului civil.

Cel mai îndîrjit se arată bancherul elveţian Jecker, care cere ca noul regim să-i achite integral un mare împrumut pe care i-l făcuse lui Miramón. Jecker cointeresează în lichidarea creanţei sale pe ducele de Morny, fratele vitreg al împăratului Franţei şi omul politic cel mai ascultat la Tuileries, căruia îi făgăduieşte 30 la sută din valoarea rambursată. Ducele îl convinge uşor pe Napoleon al III-lea să

Clarvăzător şi realist, dar neînduplecat în realizarea proiectelor sale : „cancelarul de fier" al Prusiei, Otto von Bismarck.

Inamic loial, era de acord să cruţe viaţa lui Maximilian, cu condiţia plecării definitive a acestuia în Europa : Benito Juarez, conducătorul forţelor progresiste mexicane.

Tronul Franţei nu-l mai satisfăcea şi ar fi dorit să creeze peste tot state vasale : împăratul Napoleon al III-lea.

se înţeleagă cu Anglia şi Spania pentru o demonstraţie militară colectivă împotriva Mexicului (Convenţia de la Londra, din 31 octombrie 1861). Convenţia cuprinde stipulaţia expresă că cele trei puteri semnatare îşi interzic orice ingerinţă în treburile interne ale Mexicului şi orice încercare de dezmembrare a ţării.

O escadră combinată franco-anglo-spaniolă apare în faţa portului Veracruz, pe care un corp expediţionar spaniol îl ocupă fără prea mare împotrivire din partea garnizoanei. Imediat după aceasta însă, generalul Almonte, fostul ambasador al lui Miramón la Paris, îl convinge pe Napoleon al III-lea să-şi lărgească brusc obiectivele şi să creeze în Mexic un imperiu catolic, practic vasal al Franţei.

Veleitatea lui Napoleon al III-lea de a face să fîlfîie pe tot globul drapelul său imperial — în Siria, în China şi în Indochina — şi de a crea peste tot state clientelare imperiului francez, dorinţa de a-şi asigura cu orice preţ sprijinul cercurilor clericale, inspirate în Franţa de însăşi împărăteasa Eugenia, în sfîrşit, probabil, intenţia de a-i da o satisfacţie împăratului Austriei pentru pierderile teritoriale şi de prestigiu suferite prin pacea de la Villafranca, toate acestea, asociate cu îndemnurile ducelui de Morny, „spiritus rector", organizatorul şi executantul loviturii de stat de la 2 decembrie 1851, îl fac pe împăratul Franţei să-şi schimbe brusc politica, să denunţe Convenţia de la Londra şi să ia pe seama lui sarcina instaurării unui imperiu mexican. Generalul Almonte, sprijinit de un corp expediţionar francez comandat de generalul de Lorencez, dezlănţuie un nou război civil în Mexic, care se încheie la 5 iunie 1863 cu intrarea francezilor în capitală şi cu instaurarea la putere a unei junte reacţionare. Sub presiunea baionetelor franceze, junta oferă coroana imperială a Mexicului arhiducelui Maximilian de Habsburg.

Arhiducele şi cancelarul

Înzestrat cu reale calităţi, arhiducele Maximiliam fusese, din fragedă copilărie, rivalul autoritarului şi mărginitului său frate, ajuns, în 1848, pe tronul Austriei. Numit de Franz Iosef guvernator al Lombardo-Veneţiei, în 1857, el a înţeles, mai bine decît fratele său, primejdiile care se acumulau împotriva monarhiei austriece, încercînd chiar să-l convingă pe împărat să cedeze Piemontului toate teritoriile italiene ale imperiului, pentru a avea mai multă libertate de mişcare în problemele

germane și orientale. În același scop i-a cerut, în 1864, cu puțin înainte de a-și părăsi tihna aurită a castelului Miramare pentru a pleca în Mexic, să acorde și Ungariei o largă autonomie, anticipînd astfel, în alte condiții, „ausgleich"-ul negociat în 1867, după dezastrul de la Sadowa, de cancelarul von Beust cu Deak Ferencz.

Pentru un om politic de clarviziunea și realismul cancelarului Prusiei, Bismarck, arhiducele Maximilian era deci foarte primejdios. Mai inteligent, mai suplu și, mai ales, mai popular decît fratele său, arhiducele Maximilian ar fi fost, poate, singurul om în stare să reformeze vetustul edificiu al monarhiei danubiene. Degajată de amenințarea italiană pe frontiera Veneției, avînd totala adeziune a contingentului maghiar, avînd aliați puternici în statele germane care se temuseră totdeauna de militarismul rigid și centralizator al Prusiei, armata austriacă ar fi putut rezista cu succes strategiei generalului prusac Moltke. Cu atît mai mult, cu cît Maximilian ar fi putut ajunge mai ușor la o alianță cu Napoleon al III-lea decît Franz Iosef, care-l dușmănea pe împăratul francezilor ca pe un parvenit care-și îngăduise să-l înfrîngă în 1859 la Solferino și să-i smulgă Lombardia.

În *Memoriile* sale, scrise după dizgrația din 1890, „cancelarul de fier" nici măcar nu menționează numele arhiducelui Maximilian, deși pomenește pe larg de toate evenimentele și personalitățile anilor 1860—1870. Este, probabil, unul dintre acele faimoase „argumentum a contrario" care poate ascunde în el o remușcare.

Acceptarea coroanei imperiale mexicane, la îndemnurile lui Napoleon al III-lea și ale papei Pius al IX-lea, îl îndepărta, desigur, pe Maximilian de teatrul politic și militar european și nu putea decît să-i producă satisfacție lui Bismarck. Dar cancelarul Prusiei, circumspect, îl bănuia pe arhiduce că s-a dus în Mexic numai pentru a face o experiență politică provizorie și pentru a-și spori atît prestigiul personal, cît și simpatia papei și a împăratului francezilor.

Din luna ianuarie 1864, Prusia și Austria erau angajate într-un război împotriva Danemarcei, pentru ducatele Schleswig și Holstein ; Bismarck avusese nevoie de participarea Austriei la acest război pentru a împiedica o coaliție europeană prodaneză inspirată de Anglia și poate și de Rusia, dar era hotărît să folosească convenția de la Gastein pentru a elimina Austria din Confederația germană. Pentru a nu constitui o piedică în calea marilor țeluri politice ale cancelarului, Maximilian nu trebuia să se înapoieze viu din Mexic cu nici un preț și, în același timp, nu trebuia lăsat nici să obțină vreun succes de prestigiu în Mexic, succes care s-ar fi răsfrînt și asupra protectorului său, Napoleon. Printr-un fel de paradox al istoriei, planurile lui Bismarck pentru unificarea Germaniei împotriva Austriei și obținerea hegemoniei în Europa împotriva Franței erau legate de deznodămîntul aventurii mexicane, de umilirea finală a lui Napoleon al III-lea și de stricarea relațiilor imperiului francez în același timp cu Statele Unite, cu Anglia și cu Austria umilită prin aventura catastrofală a unui arhiduce trimis de francezi să cadă sub gloanțele mexicane.

Eminența cenușie — Anton von Magnus

În 1865, evenimentele încep să se precipite. Lee, generalisimul confederației sudiste, capitulează la 9 aprilie, sub mărul de la Appomatox. Sfîrșitul „războiului de secesiune" lăsa liberă forța politică și militară a Statelor Unite, care nu fuseseră nici un moment favorabile imperiului mexican și-l sprijiniseră în măsura posibilităților pe Juarez în lupta lui de guerillă pentru independență. Napoleon se convingea din ce în ce mai mult de eșecul iremediabil al visului său mexican și trupele din corpul expediționar francez, condus de generalul Bazaine, erau rechemate progresiv, în condiții umilitoare pentru Maximilian.

În ianuarie 1866, Bismarck se hotărăște să recunoască, în sfîrșit, titlul imperial al lui Maximilian și-i trimite un ministru plenipotențiar, în persoana lui Anton von Magnus. Acesta reușește, foarte curînd, să biruie prejudecățile împăratului și să devină „persona grata" pe lîngă acesta, mai ales dezvăluindu-i intențiile lui Bazaine de a ajunge el însuși împărat al Mexicului, pe baza unor tratative puerile cu guvernul S.U.A.

În iunie 1866 se dezlănțuie războiul prusiano-austriac, iar la 3 iulie armata imperială comandată de Benedek este zdrobită la Sadowa. Politica lui Bismarck

triumfă. Împărăteasa Charlotta, soția lui Maximilian, pleacă în Franța la Napoleon, pentru a-l convinge să mențină corpul francez în Mexic sub o altă comandă. Din portul Saint-Nazaire, împărăteasa îi scrie soțului ei la 8 septembrie aceste cuvinte semnificative : „Prusia este cheia problemei mexicane".

La vestea înfrîngerii de la Sadowa, Maximilian îi dezvăluie lui Magnus că este gata să-i urmeze la tron lui Franz Iosef dacă acesta, așa cum ar fi firesc după atîtea eșecuri, s-ar hotărî, în sfîrșit, să abdice. Se arată chiar satisfăcut de victoria Prusiei și-și manifestă intenția de a-i avansa pe ofițerii prusieni din armata mexicană.

Primejdia revenirii lui Maximilian în Europa este cu atît mai mare pentru Bismarck în epoca aceea atît de delicată pentru politica lui, cu cît dr. Lembeder, medicul curant al împăratului, îl înștiințase că într-un an de zile clima Mexicului îl poate ucide, în timp ce devotatul Ștefan Herzfeld, un austriac, pregătise repatrierea lui Maximilian, via New Orleans. Magnus reușește să împiedice reîntoarcerea lui Maximilian, invocînd argumentul lașității unei reveniri în patrie în asemenea condiții penibile, ceea ce i-ar compromite succesiunea la tronul Austriei. Îi dă apoi asigurări că nimeni, nici chiar Juarez, n-ar îndrăzni să se atingă de un cap încoronat, înrudit cu toate dinastiile europene și prieten al Prusiei. Convins, Maximilian contramandează măsurile luate pentru plecare și îl concediază pe dr. Lembeder, acceptînd, la sugestia lui Magnus, repatrierea unui număr de ofițeri europeni angajați în armata mexicană.

În luna decembrie 1866, o unitate militară americană, sub comanda generalului William T. Sherman, cel aureolat de victoriile repurtate asupra armatelor sudiste, sosește pe neașteptate în portul Veracruz. Generalul oferă lui Maximilian, în numele guvernului S.U.A., concursul unei forțe de 6 000 de soldați nord-americani pentru a menține ordinea în țară și a acoperi retragerea împăratului în condiții bune. Dar tot Magnus este cel care-l determină pe Maximilian să refuze acest concurs, insinuînd că, în schimbul lui, S.U.A. ar cere anexiunea provinciilor de nord ale Mexicului. Deși Marcus Otterburg, consulul american, neagă asemenea intenții din partea guvernului său, Maximilian îl crede pe Magnus și refuză propunerea lui Sherman.

Evadarea nu are loc

În februarie 1867, Capitala fiind amenințată de trupele generalului Porfirio Diaz — viitorul președinte al Mexicului între 1877 și 1908 —, Maximilian se hotărăște să se retragă, cu guvernul și armata rămasă credincioasă, la Queretaro, spre nordul țării, tăindu-și astfel cu bună știință orice cale de retragere spre Veracruz și de aici spre Europa. Observatorul austriac Ernst Schmidt afirmă că această hotărîre a fost sugerată de Magnus, care, conștient că de la Queretaro orice retragere este imposibilă, l-a îndemnat pe Maximilian să urmeze exemplul lui Cortes, primul cuceritor al Mexicului, care și-a ars corăbiile pentru a nu fi tentat să se întoarcă. Și tot Magnus a fost cel care l-a sfătuit pe Maximilian să lase în Capitală pe toți ofițerii și voluntarii străini, ca să-și sporească în chipul acesta popularitatea în rîndurile mexicanilor, făcînd apel exclusiv la loialismul acestora. Magnus rămîne totuși în Capitală, ca să-și păstreze libertatea de mișcare și de negociere cu Juarez.

La Queretaro, Maximilian reușește să recruteze un număr destul de mare de voluntari indigeni, dar dificultățile de echipament și aprovizionare, precum și izbucnirea unei epidemii de ciumă compromit brusc situația trupelor imperiale. Comandantul unui regiment, Miguel Lopez, se înțelege cu generalul lui Juarez, Escobeda, și lasă trupele acestuia să pătrundă în oraș. Împăratul Maximilian este luat prizonier de război, împreună cu generalii Miramón și Mejía și cu prințul prusian von Salm-Salm, din statul-major imperial. Acesta reușește să pună la cale evadarea împăratului, dar Magnus îi comunică lui Maximilian că un trădător îl va sfătui să evadeze, ca să poată fi astfel împușcat, fără ca răspunderea execuției să fie a lui Juarez. Și Maximilian refuză șansa ce i se oferă, cu atît mai mult cu cît Miramón, bolnav de tifos, nu poate suporta oboseala unei evadări.

Prizonier de război, Maximilian este deferit unui tribunal militar pentru a răspunde de ordinul dat la 3 octombrie 1865, prin care erau condamnați la moarte

Pictorul francez Manet a zugrăvit o scenă care corespunde adevărului istoric: salva plutonului de execuţie de la Queretaro a pus capăt vieţii lui Maximilian şi scurtei sale domnii.

toţi mexicanii prinşi în lupta cu armata imperială. Maximilian îi cere lui Magnus să obţină concursul a doi reputaţi avocaţi mexicani prin care să-i poată solicita lui Juarez judecarea sa de către Congresul Naţional Mexican. Întrucît Capitala era însă împresurată de armata lui Porfirio Diaz, Magnus, pretextînd că vrea să discute cu Juarez fără martori, obţine de la generalul Tabera să-l lase să iasă din Mexico pe el singur, fără miniştrii Franţei, Belgiei şi Austriei, care solicitaseră şi ei un bilet de liberă trecere pentru a discuta cu Juarez. În drum spre San Luis Potosi, unde se află Juarez, Magnus se opreşte la Queretaro. El obţine îngăduinţa să vorbească fără martori cu Maximilian, care-l şi decorează cu un înalt ordin mexican.

Magnus îi promite fostului împărat că va obţine suspendarea executării sentinţei de condamnare la moarte dată de tribunalul militar. Între timp însă, principesa von Salm-Salm, o americană, fostă călăreaţă de circ, înrudită cu preşedintele S.U.A., Andrew Johnson, a pus la cale evadarea lui Maximilian, făgăduind o mare sumă de bani paznicilor împăratului. Principesa îi solicită lui Magnus să-i gireze două cecuri destinate paznicilor. Magnus începe prin a semna cecurile, dar numaidecît se răzgîndeşte şi îşi şterge semnătura, motivînd că nu poate compromite într-o asemenea chestiune delicată guvernul regal prusian. Fără girul ministrului Prusiei, paznicii refuză să accepte propunerile principesei.

La 12 iunie 1867, Magnus ajunge la San Luis Potosi şi are o convorbire între patru ochi cu Benito Juarez, căruia îi cere suspendarea sentinţei de condamnare la moarte. Juarez îi cere angajamentul scris al lui Bismarck că-l va ţine pe arhiduce în Europa. Este tocmai ceea ce intenţionează Maximilian, care-i împărtăşise lui Magnus planul său de a se înrola în armata prusiană. Indignat de lipsa de sprijin din partea lui Napoleon al III-lea, care-şi retrăsese toate trupele, Maximilian, convins că se apropie conflictul armat dintre Franţa şi Prusia, vrea să lupte împotriva fostului său protector. Drept răsplată se gîndea la tronul Poloniei, care urma să fie restaurată ca regat în urma triumfului politicii prusiene.

Această ultimă himeră pare a-l fi îngrozit pe Magnus, care, într-o ultimă depeşă trimisă lui Juarez la 16 iunie 1867, îi atrage atenţia că toţi suveranii Europei sînt înrudiţi cu Maximilian şi că sînt gata să-i dea garanţii că arhiducele nu va mai pune piciorul pe pămîntul Mexicului. Exprimarea este menită, de fapt, să-l impresioneze negativ pe Juarez. La 19 iunie 1867, Maximilian e împuşcat, împreună cu Miramón şi Mejía. Ministrul Austriei, baronul Lagos, plecat prea tîrziu din Mexico, nu izbuteşte să ajungă la San Luis Potosi decît după execuţie.

Politica lui Bismarck şi a agentului său în Mexic triumfă pe toată linia. Drumul este pavat pentru realizarea marelui ţel al unificării Germaniei prin zdrobirea forţelor militare ale Franţei.

O problemă în discuție:

ORIGINALITATEA ARTEI TRACO-GETICE

Prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU

Datorită documentării arheologice, îmbogățite mult în ultima vreme și a revalorificării vechilor descoperiri, sîntem în măsură să ne facem în prezent o imagine mai clară despre arta strămoșilor noștri geți din secolele V—III î.e.n., cînd aceștia creează, în urma unei largi sinteze și cu participarea activă a fondului local, o civilizație orginală și superioară. În conținutul acestei civilizații, arta ocupă un loc important. Ea a fructificat în chip creator fondul local tradițional, cu participarea diverselor influențe, venite în special din mediul civilizației antice mediteraneene și orientale și din lumea scitică.

Pînă în 1959 — cînd s-a publicat importanta descoperire de la Medgidia: o aplică-emblemă ce stă in legătură cu un monument comemorativ sau funerar — se crezuse că toate manifestările artistice de stil animalier găsite pe teritoriul României trebuie să fie atribuite sciților. Este meritul istoriografiei românești actuale de a fi izbutit să delimiteze aria artei getice de aceea a artei scitice. În felul acesta, binecunoscutul „tezaur" de la Craiova, descoperit în cursul primului război mondial și considerat drept scitic, cît și inventarul mormîntului „princiar" de la Agighiol — Dobrogea, au putut să fie așezate în cadrul creațiilor locale traco-getice. În felul acesta, întreaga problemă a raporturilor dintre sciți și traco-geți a fost reconsiderată și pusă acum pentru prima oară, pe baze științifice. Zona de interferențe între lumea scitică și cea traco-getică, așa cum au dovedit-o limpede cercetările arheologilor sovietici în ultimii ani, a fost Nistrul. Între arta sciților și arta traco-geților există, desigur, multe asemănări. Aceasta a făcut pe mulți arheologi și istorici de artă să vorbească de un stil animalier traco-scitic. Ceea ce unea manifestările de artă traco-getică și scitică erau nu numai reprezentările comune ale unor animale — cum sînt cerbul și calul —, dar și componența, de asemenea comună, cea orientală și cea grecească. Studii de analiză au arătat însă că, deși sciții din stepele nord-pontice aveau drept ocupație principală creșterea vitelor, în arta lor întîlnim reprezentarea cu predilecție a animalelor sălbatice sau a unor ființe fantastice, pe cînd la traci, dimpotrivă, predomină animalele domestice, și în primul rînd calul. Nu lipsesc, este drept, nici cele sălbatice, ca ursul, care este un motiv decorativ caracteristic artei tracice, și în special traco-getice, el avînd o răspîndire legată, prin urmare, de sectorul nord-estic al tracilor meridionali.

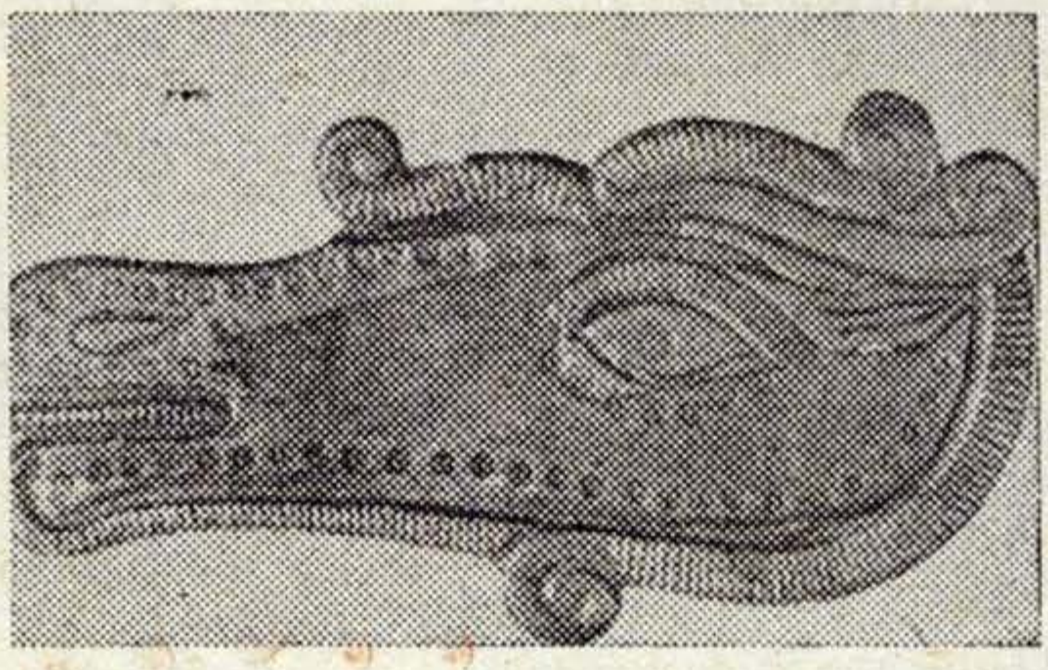

Dacă pentru arta scitică se ajunsese la un consens aproape unanim în ceea ce privește rolul activ jucat de influențele

orientale, ahemenide, urartiene, mesopotamiene, asiriene, prezența unor atare influențe în arta tracică — și ea considerată pînă nu de mult scitică! — erau explicate în general ca provenind prin filieră scitică.

S-a constatat însă, că cel puțin unele influențe orientale au putut să se exercite direct asupra artei traco-getice și în general sud-tracice. Ne gîndim, desigur, în primul rînd la cea persano-ahemenidă, avînd în vedere că perșii au rămas cîtva timp chiar în Balcani și că legăturile dintre traci și lumea iraniană se sprijineau și pe o tradiție mai veche. Forma unor vase, cum este aceea a unor vase de argint descoperite în mormîntul în tumul (movila) de la Agighiol (pocale, talere), decorul care apelează la reprezentarea de animale fantastice, cele de pe coiful de aur de la Coțofănești, raionul Teleajen, arme — ca pumnalul cu două tăișuri numit *akinakes*, așa de caracteristic culturii scitice, dar întîlnit în ultimii ani și în medii tipice traco-getice —, toate de origine ahemenidă, au pătruns în regiunile locuite de tracii meridionali, din care făceau parte și geții, direct dinspre Orient, și nu prin filiera scitică, cum se spunea mai de mult.

Așa, de pildă, pe frontalul coifului de aur de la Coțofănești — obiect de artă tip getic de la începutul secolului al IV-lea î.e.n. — sînt reprezentați doi mari ochi apotropaici [1], iar pe părțile laterale sînt figurate animale și personaje fantastice care documentează o influență orientală.

Fără îndoială că și problema influenței grecești în geneza și evoluția artei traco-getice va trebui studiată în cadrul general al acțiunii factorului elenic asupra dezvoltării social-economice a băștinașilor, fără a se pierde însă nici o clipă din vedere rolul hotărîtor al fondului tradițional băștinaș. Pătrunderea obiectelor de lux grecești pe teritoriul locuit de geți a început abia atunci cînd aristocrația locală a simțit necesitatea unor atare importuri și cînd, pe alt plan, a fost în situația de a putea să asimileze elementele de civilizație grecească superioară. Prin stimularea unui puternic fond local de către înrîuririle grecești, orientale și scitice, s-a ajuns la un ritm mai viu al dezvoltării social-economice, în cursul desfășurării căreia a apărut și arta traco-getică. Se poate susține azi că această artă era deplin formată, în trăsăturile sale esențiale, în a doua jumătate a secolului al V-lea și pe la începutul secolului al IV-lea î.e.n. Această artă constituie una dintre trăsăturile caracteristice ale culturii celei de-a doua epoci a fierului (Latène), care s-a dovedit a fi luat naștere la Dunărea de Jos, fără vreun aport al artei celtice din Europa centrală.

Înainte de a încheia această scurtă prezentare a unor probleme ale artei traco-getice, ținem să subliniem că în arta tracilor balcanici și a celor de la Dunărea de Jos și Dobrogea — în speță traco-geți — întîlnim motive decorative cu o arie proprie. Deși apar, mai ales în etapele de început ale evoluției artei traco-getice, animale fantastice luate din repertoriul oriental, precum și unele animale sălbatice — lupul, ursul și vulturul —, reprezentările sînt legate mai ales de animalele domestice. Cum s-a spus, foarte frecvent este calul. Apar și figurații umane și zoomorfe, care sînt asociate în decor cu motive tradițional-tracice de caracter geometric sau vegetal. Unele dintre acestea din urmă, cum este palmeta, au o origine grecească. Atît stilul tracic, cît și forma obiectelor și tehnica sînt specifice artei tracice.

Traco-geții au creat deci o artă proprie și originală, în care elementele orientale din Asia vestică, din Iran sau acelea de origine scitică sau elenică s-au grefat pe puternicul fond autohton. În etapa dacică a artei locale se mențin în general temele esențiale ale artei traco-getice, se creează opere de artă de o rară armonie, cu un decor tinzînd spre o stilizare deosebită. În vremea lui Burebista și Decebal, arta dacică a argintului a ajuns la un adevărat stil clasic.

[1] referitor la superstiția apărării împotriva duhurilor rele.

In pag. 23 : Cap de cerb, lucrat în argint, făcînd parte din așa-zisul „tezaur" de la Craiova. Piesa era folosită ca podoabă de harnașament (secolul al IV-lea î.e.n.)

Alăturat : Vasul rhyton de argint aurit, descoperit la Porsina (Oltenia). Asemenea vase sînt de origine persano-ahemenidă și au trecut apoi în arta grecească și tracică.

Alfred Redl

UN SUPRASPION DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI

ARNOLD RIESEN

Viena, anul 1900... În sunetul valsurilor lui Strauss, contesele elegante flirtează cu chipeșii locotenenți de husari, în timp ce soții lor discută la bufet afacerile de stat ale Austro-Ungariei, cu un surîzător pesimism. Pesimism pentru că lucrurile merg prost, surîzător pentru că situația dăinuie de atîta vreme, încît nici unul dintre domnii cu favoriți à la Franz Iosef nu se îndoiește că imperiul chezaro-crăiesc va dura cel puțin cît lumea.

Printre invitații saloanelor aristocratice circulă cu aerul cel mai degajat și unul pe care ceilalți îl privesc cu o admirație amestecată cu oarecare teamă. Îl cheamă Alfred Redl și este de cîteva săptămîni șeful K.S.-ului (Kundschaftstelle — secția de informații) din cadrul serviciului secret imperial. Baronul von Giesl, conducătorul acestui serviciu, îl apreciază ca pe unul dintre cei mai destoinici colaboratori ai săi. Căci, în anii precedenți, cînd a lucrat la contraspionaj, Redl a înregistrat cîteva răsunătoare succese, demascînd și arestînd agenți francezi, italieni, ruși, ba chiar și ai scumpului aliat — Germania lui Wilhelm II.

TABACHERA, DISCUL ȘI DOSARUL STRICT SECRET

Despre K.S. încep curînd să umble zvonurile cele mai fabuloase, iar metodele lui Redl ajung un senzațional subiect de discuție pentru persoanele aflate în preajma secretelor zeilor. E suficient ca un vizitator „interesant" să intre în cabinetul lui, pentru a fi fotografiat din față și din profil, indiferent de locul pe care-l ocupă în cameră și, bineînțeles, fără ca cel în cauză să știe ceva.

Dar uneori nici pozele nu ajung. Iată că sună telefonul de pe masa șefului. Oaspe-

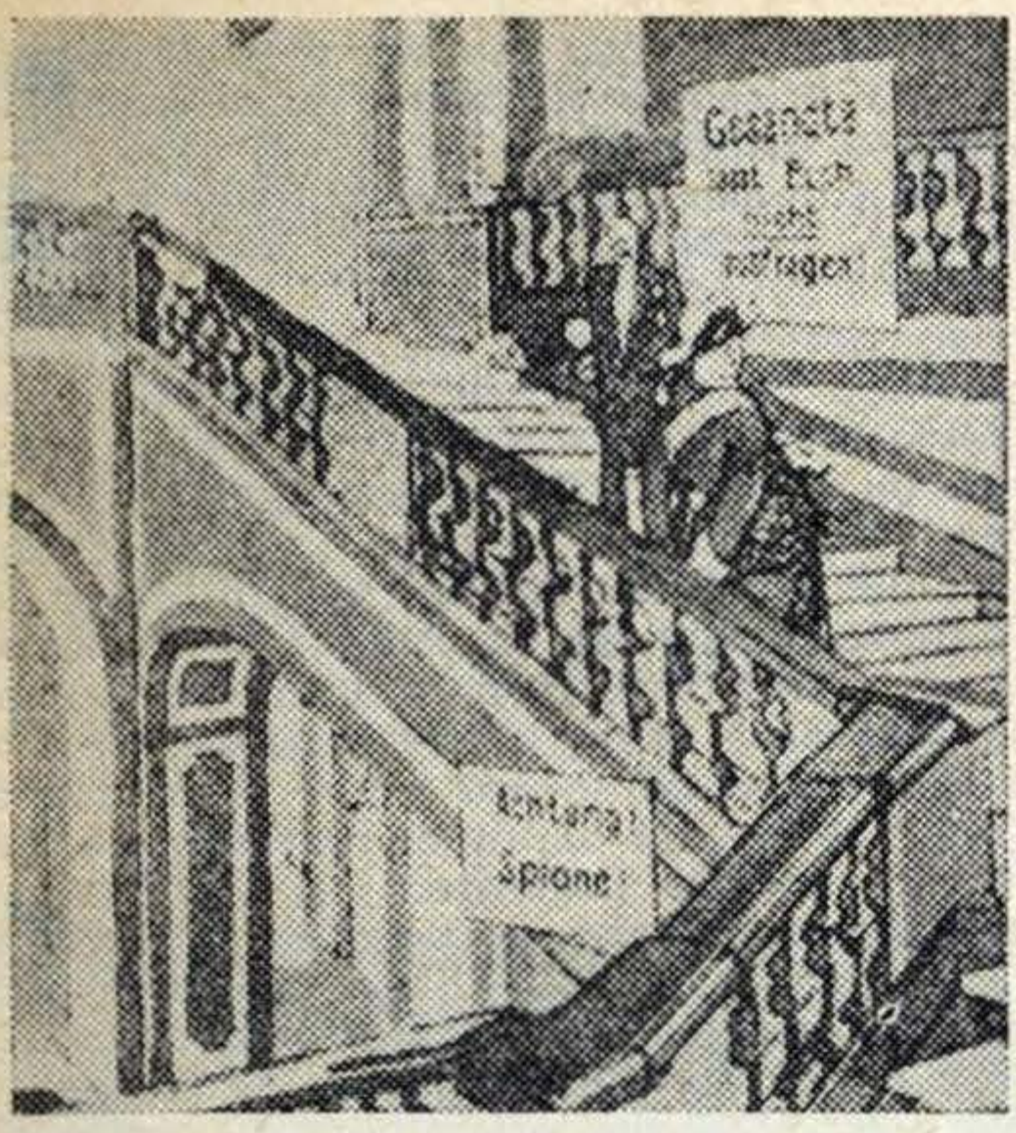

Caricatură austriacă de dinaintea primului război mondial. Pe panouri scrie: „Atenție! Spioni!" și „Ambasadori, nu vă lăsați trași de limbă!".

tele nu are de unde să știe că însuși Redl declanșează soneria, apăsînd cu piciorul pe un buton de sub masă. Amabil, deși e cu receptorul în mînă, el îșI invită cu un gest musafirul să ia o țigară din tabachera de pe birou: capacul ei, impregnat cu un preparat chimic special, va păstra amprentele celui care l-a atins.

Dar dacă vizitatorul nu fumează? Există soluție și pentru o astfel de eventualitate. Telefonul sună din nou și Redl „e chemat de urgență". În graba cu care pleacă, el uită pe birou un dosar pe coperta căruia scrie „Strict secret". Greu să reziste cineva unei asemenea tentații. Și degetele indiscretului își lasă urmele lor caracteristice pe cartonul impregnat cu aceeași substanță ca și tabachera.

Va mai trece încă jumătate de veac pînă la inventarea magnetofonului. Dar Redl folosește încă atunci un dispozitiv de înregistrare care-i permite să păstreze, pe un disc gravat în încăperea alăturată, vocea oaspetelui său. În felul acesta, el va putea s-o identifice la nevoie și, în plus, reține cu multă fidelitate toate eventualele confidențe făcute. Grație acestei stratageme, șeful K.S.-ului reușește, de asemenea, să-și recruteze agenți, pe care-i amenință — în caz că refuză să-i execute ordinele — cu dezvăluirea înregistrării făcute pe disc.

Cu atîtea dovezi de ingeniozitate, cum să nu fie Redl o stea a spionajului habsburgic? În 1905, von Giesl e mutat la Praga, într-unul din cele mai importante posturi ale imperiului și prima lui grijă este să-și ia cu dînsul colaboratorul. Acesta a fost între timp avansat de la gradul de maior la cel de locotenent-colonel. Cu părintească bunăvoință, el predă serviciul succesorului său, căpitanul Maximilian Ronge.

Cei doi bărbați conversează îndelung în biroul lui Redl. Încă tînăr și plin de respect față de meritele excepționale și unanim recunoscute ale predecesorului său, Ronge se întreabă îngrijorat dacă va obține măcar a suta parte din succesele acestuia. Redl îi zîmbește protector și nițeluș ironic...

Nici unul dintre ei nu bănuie că, peste opt ani, raporturile lor vor fi cu totul altele — cele dintre un condamnat la moarte și călăul lui.

O AFACERE CIUDATĂ

Pe peronul gării Varșovia, atașatul militar austriac la Petersburg rămîne încă multă vreme în poziție de drepți, executînd un salut impecabil, cu fața îndreptată spre trenul care se îndepărtează încet. În vagonul împodobit cu vulturul bicefal se află arhiducele Franz-Ferdinand, moștenitorul tronului, care se înapoiază dintr-o vizită făcută țarului Nicolae II. Atașatul l-a condus pînă la Varșovia, de unde urmează să se înapoieze, după două zile, în capitala Rusiei.

Dar iată că la hotelul unde locuiește el se prezintă un colonel țarist cu o ofertă fantastică: planul complet și amănunțit al ofensivei ruse împotriva Germaniei și Austro-Ungariei în eventualitatea unui război. Atașatul militar ezită: arhiducele, impresionat de primirea pe care i-o făcuse Nicolae II, îi ordonase să reducă considerabil spionajul în Rusia. Totuși documentele propuse de colonel par autentice, așa că atașatul le cumpără.

Cel însărcinat cu verificarea lor este Redl. După o analiză atentă, el își comunică concluziile: planurile sînt false. Drept urmare, atașatul militar austriac e rechemat de la Petersburg și sancționat, iar colonelul trădător se sinucide.

Unuia dintre subalternii lui Redl, prieten cu atașatul, i se pare bizară afacerea și

cercetează și el documentele. De la prima vedere constată însă că, într-adevăr, ele nu corespund nici pe departe realității : amplasamentul diviziilor ruse este notat în mod cu totul fantezist, efectivele lor sînt apreciate în cifre care nu au nimic de-a face cu adevărul, pînă și releveurile topografice sînt schițate complet greșit. E un fals evident, grosolan și executat în mare grabă.

De un singur lucru se miră prietenul atașatului : cum de a putut acesta, om cu experiență, să se lase păcălit într-un mod atît de pueril ? Și într-o discuție pe care o au împreună, îi aduce acest reproș. Atașatul protestează : a verificat el însuși corectitudinea anumitor date, comparîndu-le cu cele provenite din alte surse. Convorbirea se însuflețește :

— Cum îți imaginezi tu că rușii au numai 4 500 de oameni într-o divizie ? întrebă subalternul lui Redl.

— Nu-mi imaginez cîtuși de puțin una ca asta ! ripostează atașatul militar. În materialul cumpărat de mine scrie că au 20 000...

— Ba scrie că au 4 500 !

Încetul cu încetul, cei doi prieteni descoperă, uluiți, că vorbesc de lucruri total diferite : documentele false la care se referă subalternul lui Redl nu sînt documentele achiziționate de atașat. Ce s-a întîmplat atunci cu acestea din urmă ?

BALUL OPEREI

2 martie 1913... Urmașul lui Redl la Viena, Maximilian Ronge, care practică de mult și fără nici o jenă deschiderea scrisorilor ce i se par suspecte, primește două plicuri. Ambele poartă aceeași adresă — Post restant, Oficiul central poștal, Viena —, ambele au același indicativ — Balul Operei 13 —, ambele conțin bani — unul 6 000, celălalt 8 000 de coroane —, ambele au fost expediate din aceeași mică localitate, Eidkunen, în Prusia Orientală, la frontiera cu Rusia.

Ronge dă dispoziții să fie urmărit și identificat cel ce va veni să ridice plicurile. În apropierea oficiului poștal e o secție de poliție. Funcționarul de la Post restant nu are decît să apese pe un buton pentru ca doi detectivi să apară imediat. Trec însă peste două luni și nimeni nu se prezintă pentru a lua banii. Abia în a 83-a zi, în seara de 24 mai, răsună soneria la postul de poliție. Cei doi detectivi întîrzie puțin, tocmai bine ca să le scape omul pe care trebuiau să-l identifice și care a plecat cu un taxi.

Copoilor nu le mai rămîne decît să-l interogheze pe șofer cînd se înapoiază la stația de taxiuri. Da, el a luat un domn de la oficiu și l-a dus la cafeneaua „Kaiserhof". Detectivii pornesc și ei într-acolo, cu aceeași mașină. Pe drum descoperă în automobil o teacă cenușie de piele în care se țin bricegele și, pentru orice eventualitate, o iau cu dînșii.

La cafenea însă nu se mai află cel căutat. A plecat cu un taxi mai departe. Unde ? La hotelul „Klomser". Aici detectivii dau portarului teaca de piele și-i cer să verifice cărui client îi aparține. Capcana reușește mai repede decît s-ar fi așteptat ei: un domn elegant, care ocupă camera nr. 1, recunoaște obiectul ca fiind al lui. Agenții încep filarea, dar vînatul lor își dă pare-se seama de primejdie și îi plimbă prin toată Viena. La un moment dat aruncă pe jos niște hîrtii, făcute bucățele, în speranța poate că se vor opri să le adune. Dar numai unul dintre ei face aceasta, celălalt continuă urmărirea și suspectul se întoarce la hotel.

...În cabinetul lui, Ronge confruntă formularul completat de cel ce a ridicat plicurile de la Post restant cu un manuscris pe care l-a scos din sertar. Nu-i nevoie să fii grafolog pentru a vedea că cele două scrisuri sînt identice. Foile scoase din sertar conțin o serie de sfaturi utile date lui Ronge, pentru a se descurca în complicata muncă a contraspionajului.

Autorul lor, ca și omul căruia îi erau adresate cele 14 000 de coroane, ca și omul pe care l-au urmărit detectivii, ca și omul care-și pierduse teaca de piele a briceagului sînt una și aceeași persoană : Alfred Redl.

DEZNODĂMÎNTUL

Reconstituite cu grijă, bucățelele de hîrtie aruncate de Redl se dovedesc a fi niște chitanțe ale unor sume expediate la Bruxelles, Varșovia și Lausanne. Adresele respective aparțin unor oficine de spionaj pe care Ronge le cunoaște foarte bine.

Nu mai încape nici o îndoială. Ronge raportează de urgență șefului său, generalul August Urbanski von Ostromecz, care, la rîndul său, se grăbește să-și informeze superiorul — generalul Konrad von Hötzendorf. Ordinul acestuia e clar : Redl trebuie să moară după ce va mărturisi totul.

Lucrurile nu se întîmplă însă așa. La miezul nopții, von Ostromecz, Ronge și alți doi ofițeri intră în camera lui Redl. Acesta nu se arată surprins : știe pentru ce au venit. Le cere un revolver pentru a se sinucide, dar refuză să facă vreo declarație.

— Veți afla tot ce doriți în locuința mea din Praga.

Și într-adevăr, descinderea efectuată acolo dezvăluie fapte de necrezut. Redl se afla încă din 1902 în slujba Rusiei țariste. A trădat pentru bani, încasînd sume imense cu care și-a cumpărat case, moșii și patru automobile. În pivnița uneia din locuințele sale au fost descoperite 1920

de sticle de șampanie. El e cel care a înlocuit documentele cumpărate de atașatul militar austriac de la Petersburg, primind pentru asta 100 000 de coroane. El a furnizat rușilor datele cele mai complete asupra planurilor strategice ale Austro-Ungariei, asupra dotației sale cu armament, pînă și asupra spionilor trimiși de Viena în Rusia. Vînduți de propriul lor șef, cei mai mulți dintre ei au fost executați fără cruțare.

A sosit vremea și pentru Redl să achite nota sa de plată. Înainte de a-și trage un glonte în cap, el mîsgălește cîteva cuvinte : „Ușurința și patimile m-au dus la pierzanie. Rugați-vă pentru mine. Îmi plătesc păcatele cu viața".

Execuție a unui spion în Rusia țaristă. Așa au murit mulți din agenții lui Redl, trădați de propriul lor șef.

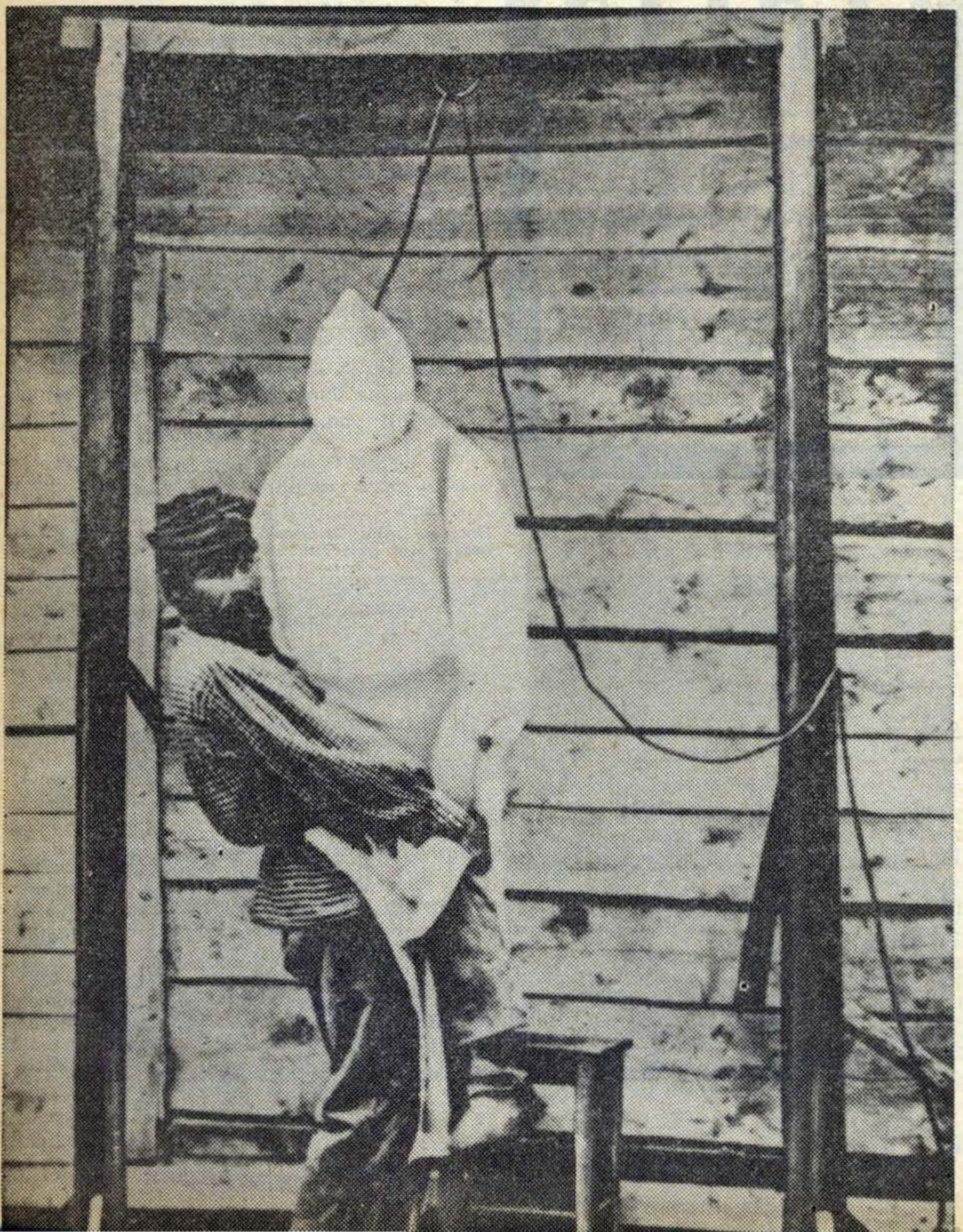

BĂLCESCU ŞI ITALIA

Prof. univ. VASILE MACIU
membru corespondent
al Academiei

Democratul-revoluţionar Nicolae Bălcescu a fost unul dintre conducătorii luptei revoluţionare a poporului român dusă la mijlocul secolului al XIX-lea pentru răsturnarea feudalismului şi pentru unitatea şi independenţa naţională. El a fost totodată şi cel mai profund istoric român al generaţiei sale. Opera sa ştiinţifică, cunoscută în parte şi apreciată de unii contemporani străini, cum sînt francezul Jules Michelet şi rusul N. Cernîşevski, a exercitat o puternică influenţă asupra dezvoltării ulterioare a istoriografiei româneşti, ca şi asupra luptei pentru unitate şi independenţă a românilor.

Format ca revoluţionar şi ca istoric în mediul românesc, spiritul său s-a nutrit şi din unele din lucrările cele mai valoroase şi mai îndrăzneţe ale contemporanilor europeni, în rîndurile cărora revoluţionarul român punea pe Giuseppe Mazzini, pe care îl admira, considerîndu-l cel mai de seamă revoluţionar al timpului său.

Ducîndu-şi mai mulţi ani (1846—1848 şi 1849—1852) activitatea revoluţionară şi ştiinţifică în Franţa, unde apărea în 1850 valoroasa lui lucrare *Question économique des Principautés Danubiennes*, Nicolae Bălcescu îşi îndrepta necontenit privirile către Italia, în special către Roma, în care vedea, pe bună dreptate, un leagăn al poporului român pentru reînălţarea căruia lupta.

Hotelul „Alla Trinacria" din Palermo, unde Bălcescu şi-a petrecut ultimele săptămîni din viaţă.

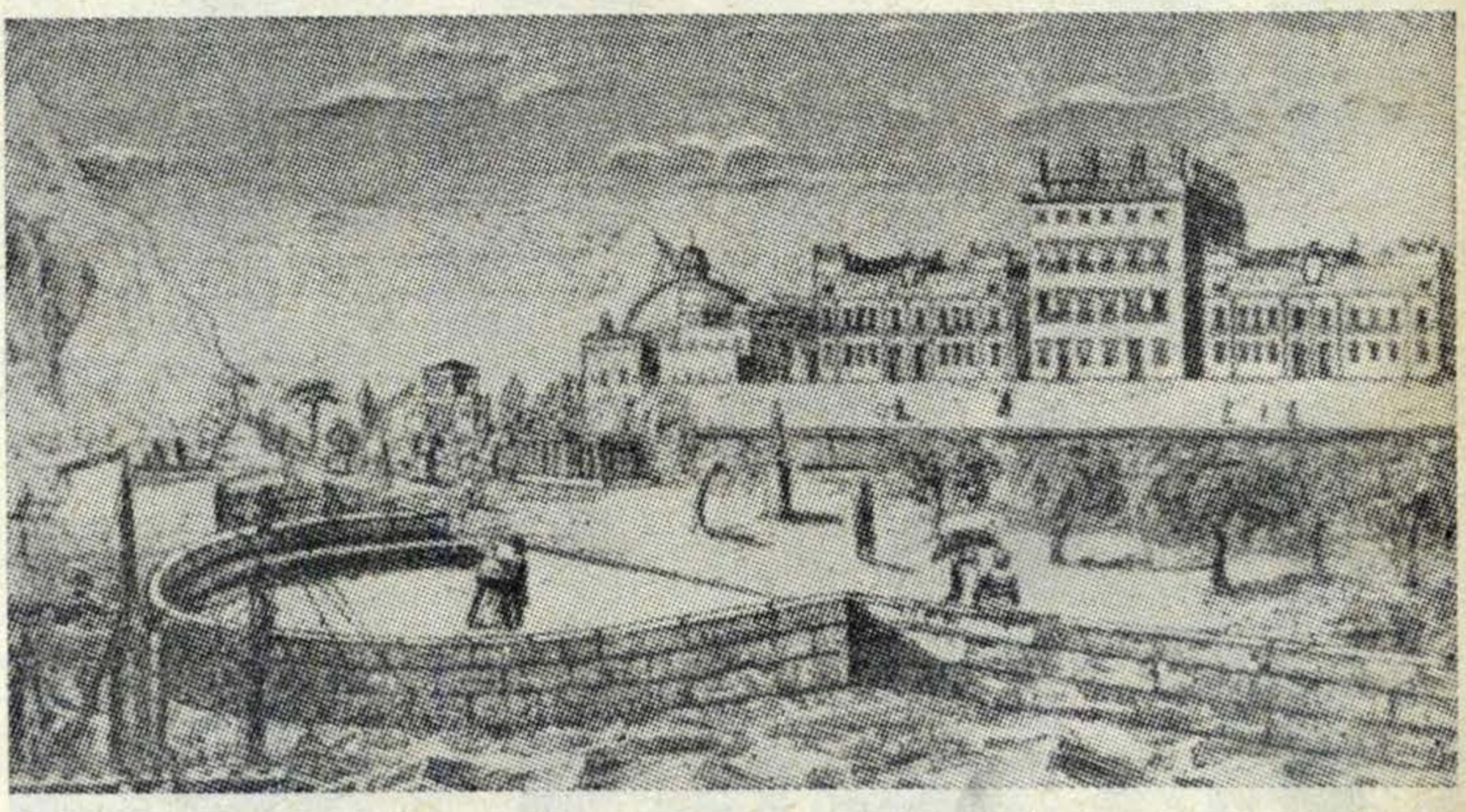

Prima vizită în Italia a făcut-o Nicolae Bălcescu în februarie-martie 1847, îndemnat și de prezența poetului Vasile Alecsandri și a Elenei Negri, pentru care nutrea o mare și caldă prietenie. Au stat toți trei cîteva zile la Napoli, apoi mai multe la Palermo, în Sicilia, atrași de soarele necesar pentru combaterea gravei boli de piept a tinerei femei. Bălcescu a mers însă și la Roma, unde a cercetat și biblioteca și arhiva Vaticanului pentru a se documenta în vederea elaborării lucrărilor sale de istorie, în special istoria lui Mihai Viteazul, principele român care unise pentru cîtva timp, în secolul al XVI-lea, Țara Românească, Transilvania și Moldova.

La Roma a cercetat cu atenție și Columna lui Traian, căci peste o jumătate de an, la 1 octombrie 1847, îi scrie din Paris lui V. Alecsandri, îndemnîndu-l să alcătuiască o poemă epică asupra cuceririi Daciei de către romani, folosindu-se de columna ridicată de marele cuceritor antic „unde se află descrisă cu de-amănuntul toată această luptă".

Bălcescu a luptat pentru solidarizarea tuturor revoluționarilor europeni, în care scop a mers în mai 1849 împreună cu revoluționarul italian Monti și cu revoluționarul polonez Mihail Ilinski (Skender) în Ungaria.

În urma înfrîngerii revoluției, după un popas de două luni la Paris, merge în ianuarie 1850 la Londra, unde l-a cunoscut pe socialistul Louis Blanc la o serată a doamnei Milner Gibson, „o prietenă a lui Mazzini și nevasta unui membru din Parlament", cum scrie el prietenului său Ion Ghica. Reîntors la Paris către sfîrșitul lunii ianuarie, în luna următoare urmărește să meargă din nou la Londra. „Mai cu seamă, motiva el, că Mazzini va merge acolo în curînd". Voia să se înțeleagă cu acesta, cu Ledru-Rollin „cum și cu oarecare nemți radicali" pentru „a întocmi o mare solidaritate revoluționară în toată Europa", știind că aceasta era și părerea lui Mazzini, de a cărui activitate se ocupă în corespondența sa din anul 1850. La Paris a cunoscut și pe revoluționarul venețian Manin, dar admirația și-o păstra pentru Mazzini, a cărui recentă lucrare privind insurecția și revoluția o studia, cum reiese din scrisoarea adresată unui cunoscut român al său, Alexandru Zane, la 16 iunie 1850.

În septembrie 1850, exilații români din Paris, considerîndu-l cel mai apropiat de ideile lui Mazzini, îl aleg să-i reprezinte la Londra „ca să fraternizeze cu emigrații organizați acolo, adică Mazzini, Ledru-Rollin, redactorii *Proscrisului*". N-a primit însă să meargă la Londra, motivînd că, dacă va acționa fățiș alături de Mazzini și Ledru-Rollin, nu se mai putea întoarce nici în Franța, nici în alt loc pe continent.

Refuzul lui N. Bălcescu de a merge la Londra era determinat și de agravarea bolii sale de piept, pentru vindecarea căreia în septembrie 1851 voia să meargă pentru iarnă în Italia, la Roma. N-a putut merge aici deoarece, așa cum a aflat înainte de a pleca, numele său era cunoscut poliției papale în urma arestării exilatului român G. Andreescu (G. Adrian). „Me voilà donc, scria el la 30 septembrie 1851 prietenului său francez Paul Bataillard, presque forcé de rennoncer à Rome, cette ville que j'aime tant et qui m'aurait offert tant de ressources, bibliothèques, musées, ruines etc"[1]. Nici la Pisa nu putea merge din cauza prezenței acolo a austriecilor. A rămas iarna la Hyères, în Franța.

După o încercare nereușită de a reveni în patrie, grav bolnav, N. Bălcescu e sfătuit la Constantinopol de medicul său să plece în Italia. Voia să meargă la Roma, dar înarmat cu scrisori de recomandare „către unii din capii oștii franceze din Roma, cum și către unii din capii români influenți, ca la întîmplare de a fi supărat de poliția locală, scria el prietenului său Ion Ghica, să am ceva cunoscuți, în care să mă sprijin".

Ajuns la Napoli, e sfătuit să nu meargă la Roma, unde iarna era umedă. S-a hotărît deci să coboare la Palermo, unde în iarna anului 1847 petrecuse în compania lui Vasile Alecsandri și a Elenei Negri, grav bolnavă ca și el de piept și moartă curînd după aceea.

La Palermo se instalează la hotelul „Alla Trinacria", unde după ceva mai mult de o lună a murit în singurătate, în sărăcie, departe de patria sa dragă. A fost înmormîntat în groapa comună a cimitirului mănăstirii Capucinilor. În ultimele zile, cînd așternuse pe hîrtie cele din urmă șiruri din „Românii supt Mihai-vodă Viteazul" va fi gîndit însă că poate reveni la pămîntul din care înaintașii săi îndepărtați plecaseră pe vremea lui Traian.

---

[1] „Dar iată prin urmare, sînt aproape forțat de a renunța la Roma, acest oraș pe care-l iubesc atît și care mi-a oferit atîtea resurse, biblioteci, muzee, ruine etc."

Prin grija lui August Treboniu Laurian şi Nicolae Bălcescu, în anul 1845 a apărut primul număr din MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA

Reproducem prospectul întocmit de autori, luînd ca bază ediţia G. Zane, Bucureşti 1940:

Istoria este cea dintăi carte a unei naţii. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O naţie fără istorie este un popor încă barbar, și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor. Într-o asemenea stare ne aflăm noi românii din cîte trele provincii ale Daciei. Căci deşi mulţi, atît străini cît și pămînteni, s-au ocupat cu scrierea istoriei noastre, noi încă putem zice, în conștiinţă, că pînă acum n-avem de loc istorie. Istoria Ţării Româneşti, de exemplu, s-a lucrat de Gebhardi și de Engel în nemţeşte, de Fotino în greceşte, de D. Kogălniceanu în franţozeşte, și de A. Aaron în româneşte. Aceste istorii se aseamănă prea mult unele cu altele, și noi știm că acel dintîi merit al unei istorii este de a se deosebi de istoriile precedente, sau prin descoperiri reale, sau prin fapte puse la locul lor și completate, sau prin rătăciri refutate. Pe lîngă aceasta, toţi aceşti istorici, afară de D. Kogălniceanu, nu ne-au dat decît biografia stăpînitorilor, care cu toate acestea încă e nelămurită, și chiar șirul domnilor e nehotărît, iar partea cea mai interesantă a istoriei, instituţiile, industria, comerţul, cultura intelectuală și morală, obiceiurile și chipul de vieaţă s-au trecut supt tăcere. Încă se cuvine să fim drepţi și să nu osîndim fără de pricină pe bărbaţii cărora le sîntem datori respect și mulţumită, ci să întrebăm, dacă ei puteau să facă altmintrilea în împrejurările în cari se aflau și dacă noi putem pretinde cu vreun drept să avem pînă acum o istorie, în adevăratul ei înţeles, despre patria noastră. Nu, și pricina este lipsa documentelor. Toţi cîţi s-au ocupat cu studiul și cu lucrarea istoriei noastre se învoiesc la aceasta. Ei pînă în sfîrșit au fost siliţi să-și rupă pana de desnădejde. Tot ce putem și tot ce trebuie dar să facem acum, este de a ne aduna documentele cari sînt materialele istoriei, pentru ca să putem compune odată o adevărată istorie. Căci pîn-acum «Istoria noastră, precum zice D. Kogălniceanu, se află numai în tradiţiile poporului, în movilele nenumărate ce împestriţează întinsele noastre cîmpii, în mînăstirile ce cuvioșii și vitejii noștri domni au zidit în aducerea aminte a biruinţelor cîștigate, în hrisoave, în urice, și în sfîrșit în cronicele Grecenilor, Popeștilor, Urecheștilor, Costinilor și atîtor alţi bărbaţi, cari într-o mînă ţineau sabia, spre a apăra patria, și într-alta condeiul, spre a scrie măreţele lor fapte».

Sus însemnaţii, avînd o colecţie de vreo zece letopisiţe sau cronice, ce tractează istoria ambelor principate, în manuscrise originale, necunoscute pînă acum publicului, precum și un număr însemnat de hrisoave sau acte oficiale autentice dela anul 1390 încoace, de mare interes istoric, asemenea și o bibliotecă istorică coprinzătoare de autorii cei mai însemnaţi, vechi și moderni, greci și latini, precum și de istoricii ţărilor circumvecine, unguri, poloni, nemţi și turci, etc., ce au atins în-

timplările istorice ale patriei și ale nației noastre, din cari au culeș, au tradus și au comentat ceea ce spun ei despre locurile și faptele noastre, și în sfîrșit, o colecție de inscripții din deosebite locuri ale Daciei, cari aseminea le-au tradus și le-au explicat, au hotărît a publica această colecție colosală subt numirea de *Magazinu istoric pentru Dacia.*

Rugînd pe toți patrioții români din deosebite părți ale Daciei, din România, Moldavia, Transilvania și Ungaria, cari posedă documente istorice despre Dacia noastră, și mai ales pe literatorii istorici, ca să binevoiască a contribui la această lucrare națională, atît prin materialele ce vor avea, cît și prin îndreptarea la cele ce vor ști că se află în locuri și în mîini străine, precum și prin deslușirile ce pot să dea științii istorice patriotice, pentru care nația contimporană și viitoare în general, iar sus însemnații în parte, le vor fi recunoscători.

Magazin istoric se va împărți în șase părți :

I. Cronicul românesc va coprinde deosebite cronice, anale (sau letopisețe) scrise în limba românească.

II. Diplomaticul românesc va coprinde deosebite acte oficiale autentice, eșite în deosebite împrejurări, hrisoave, anaforale ale obștești adunări, după vremi, între cari actul de desrobirea țăranilor, reforma lui C. Mavrocordat și altele, tractate, convenții și alte scrieri cu interes istoric.

III. Memoratoriul dacian va coprinde documente istorice despre Dacia, culese din autorii vechi greci, latini, bizantini, istorici din veacul de mijloc în deosebite limbi, traduse în românește.

IV. Inscriptoriul dacian va coprinde inscripții aflate în părțile Daciei, atît vechi latine și grecești, cît și nouă, românești sau într-alte limbi moderne, cu traducerea în românește și cu desbaterea critico-istorică, monumente de arhitectură, morminte, movile cu interes istoric.

V. Disertatoriul istoric va coprinde cronologia domnilor așezată după hrisoave, desbateri istorice, parte spre înțelegerea deosebiților scriitori despre Dacia,. parte spre coregerea critică a locurilor mai bine cunoscute din alte documente autentice, precum și descoperiri istorice făcute de autori mai noui, deosebite disertații, descripții geografice și etnografice.

VI. Buletinul bibliografic va coprinde lista scrierilor moderne, naționale sau străine, cari ating Dacia și istoria ei, dimpreună cu observațiile critice asupra lor, precum și critica scrierilor istorice ce ar eși de aici înainte.

În sfîrșit se vor adăoga carte geografice și deosebite desemne de monumente cu interes istoric.

Magazinu istoric va eși în broșuri de cîte patru coale, în 8° pe lună, cari într-un an vor forma două volumini. Prețul unei broșuri va fi un sfanțih ; la primirea broșurii dintăi se vor plăti doi sfanțihi, prețul pe două broșuri, iar de aci înainte va urma a se plăti numai un sfanțih la primirea fiecării broșuri. Cei ce se prenumără pe 10 exemplare vor primi unul gratis. Tipărirea însă nu va începe decît cînd numărul prenumeranților va trece de 300, ca să se poată acoperi cheltuielile tiparului.

Primul număr din MAGAZIN ISTORIC PENTRU DACIA a publicat un interesant articol programatic și metodic, semnat de N. Bălcescu intitulat CUVÎNT PRELIMINARIU DESPRE ISVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR, din care reproducem începutul, în facsimil:

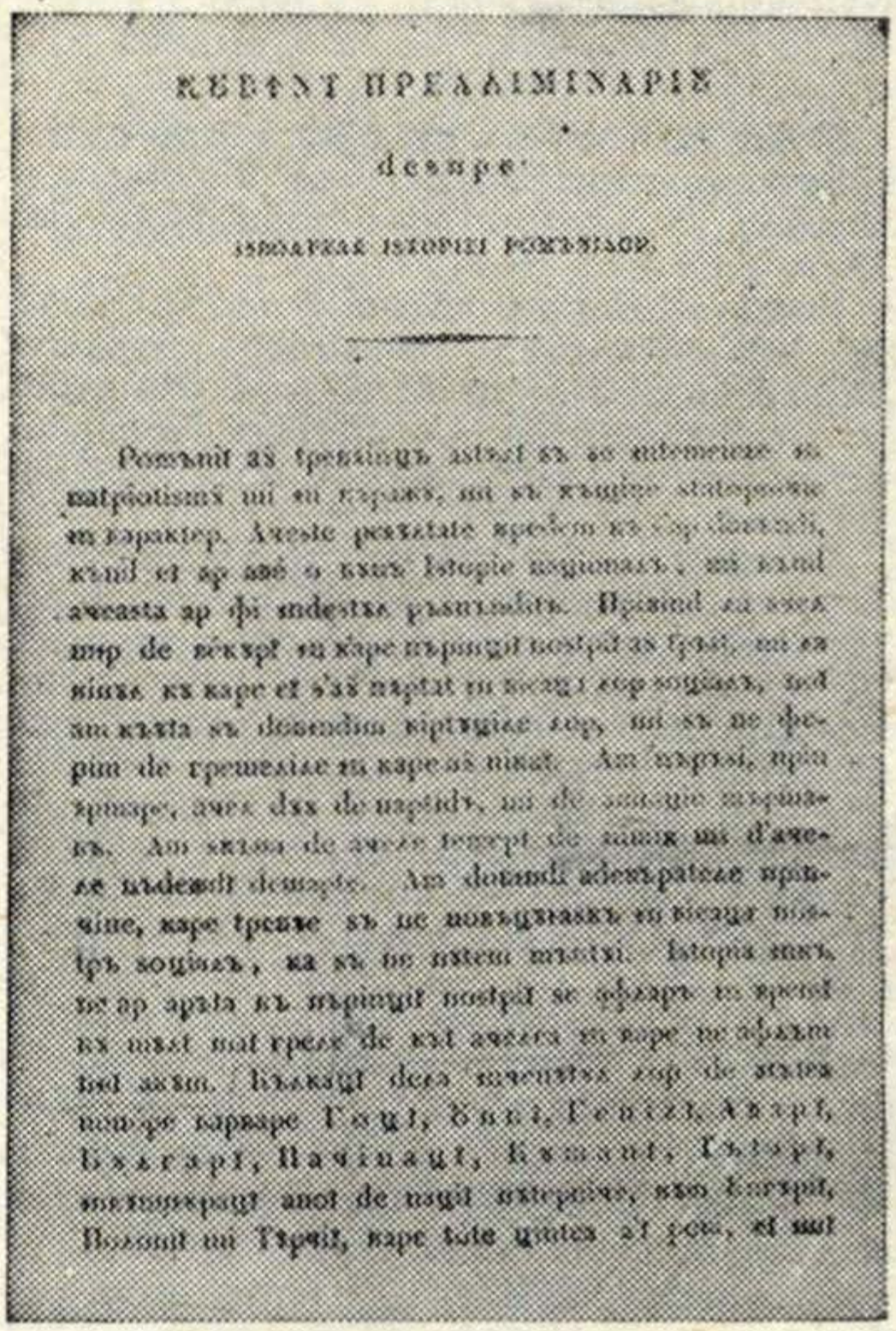

CONFERINTA DE LA IALTA

4—11 FEBRUARIE 1945 Stenograma integrală (V)

Traducerea de mai jos este făcută după revista „Mejdunarodnaia Jizn", numerele 6—9 din 1965, care reproduce stenogramele delegației sovietice. Ele au fost completate cu fragmente din stenogramele și înregistrările delegației americane — minutele Bohlen, minutele Matthews, notele Hiss, publicate în „Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers. The Conferences at Malta and Yalta 1945". United States Government Printing Office, Washington 1955 (în text prescurtată cu sigla F.R.).

Pentru redarea exactă a conținutului stenogramelor au fost păstrate toate greșelile de înregistrare, inadvertențele stilistice etc. Deosebirile notabile dintre stenogramele americane și cele sovietice sînt semnalate cu următoarele sigle: M.B. (minutele Bohlen), M.M. (minutele Matthews), N.H. (notele Hiss). Notele redacției române sînt însoțite de sigla N.R.R.

EUGEN BANTEA și MIRCEA IOANID

Stalin întreabă: ce părere are conferința despre propunerea ca Bielorusia și Ucraina să semneze declarația Națiunilor Unite pînă la 1 martie?

Roosevelt declară că s-a și adoptat punctul din hotărîrea miniștrilor afacerilor străine în care se spune că cele trei puteri vor recomanda la conferința Națiunilor Unite includerea republicilor sovietice printre membrii inițiatori.

Churchill observă că nu i se pare cu totul logic ca la conferință să fie invitate toate țările mici care n-au făcut aproape nimic pentru victorie și au declarat război doar acum în ultimul moment și în același timp să se amîne invitarea celor două republici sovietice. Sacrificiile aduse de Bielorusia și Ucraina sînt cunoscute. El crede că dacă aceste două republici vor semna declarația Națiunilor Unite ele trebuie invitate.

Stalin spune că lucrurile pot decurge eventual astfel: se va întruni conferința, în cadrul ei se va face recomandarea de a invita republicile sovietice, dar se va ridica careva și va spune că ele nu au semnat declarația Națiunilor Unite. De aceea ar fi mai bine dacă republicile sovietice ar semna declarația acum. Altminteri, cum pot fi ele recomandate? El nu ar vrea să-l importuneze pe președinte, dar totuși l-ar ruga să explice cum stă chestiunea.

Roosevelt răspunde că aceasta este o problemă tehnică, ceea ce nu înseamnă că e mai puțin importantă. De fapt este vorba de a se acorda Uniunii Sovietice trei voturi.

Stalin întreabă: invitarea Ucrainei și Bielorusiei va fi împiedicată de faptul că ele nu vor fi semnat pînă la 1 martie declarația Națiunilor Unite?

Roosevelt răspunde negativ.

Stalin declară că în acest caz își retrage propunerea. El ar dori doar ca în textul hotărîrilor miniștrilor afacerilor externe să figureze numele acestor republici — Ucraina și Bielorusia.

Roosevelt și **Churchill** își dau acordul în această privință.

Problema Dumbarton Oaks se consideră epuizată și Roosevelt trece la problema poloneză.

Churchill spune că dacă i se va permite ar vrea să declare cu titlu preliminar că a studiat rezultatele consfătuirii de ieri a miniștrilor afacerilor externe și le aprobă.

Roosevelt declară că în problema frontierelor Poloniei delegația S.U.A. nu are obiecții împotriva primului punct al propunerilor sovietice. Delegația S.U.A. este, de asemenea, de acord ca Poloniei să i se acorde compensații pe seama Germaniei, și anume Prusia Orientală, la sud de Königsberg, și Silezia superioară pînă la Oder. Însă lui Roosevelt i se pare că deplasarea frontierei poloneze pe Neisse de vest nu este prea justificată.

În ce privește problema guvernului polonez, Roosevelt ar vrea să propună ca ministrul sovietic al afacerilor externe și ambasadorii S.U.A. și ai Angliei în U.R.S.S. să fie împuterniciți de a duce la Moscova tra-

tative cu Bierut, Osóbka-Morawski, Sapieha, Witos, Mykolajczyk și Grabski în vederea formării noului guvern pe următoarea bază : mai întîi trebuie creat un consiliu prezidențial compus din trei persoane, eventual Bierut, Grabski și Sapieha. Consiliul prezidențial va îndeplini oficiul de președinte al țării.

Acest consiliu prezidențial va avea atribuția de a forma guvernul din persoane existente în guvernul de la Varșovia, elemente democratice din interiorul Poloniei și din străinătate. Guvernul provizoriu format astfel va promite că va efectua alegeri pentru Adunarea Constituantă, care va alege guvernul permanent al Poloniei. Cînd va fi fost format guvernul provizoriu polonez de unitate națională, cele trei guverne ale noastre îl vor recunoaște [1].

Stalin întreabă : aceasta implică oare că va fi lichidat guvernul de la Londra ? [2]

Churchill și **Roosevelt** răspund afirmativ.

Churchill spune că atunci cînd va fi fost creat guvernul provizoriu polonez de unitate națională, guvernul britanic va înceta recunoașterea guvernului polonez de la Londra și își va acredita ambasadorul pe lîngă noul guvern.

Stalin întreabă : patrimoniul național al Poloniei de care dispune acum guvernul polonez de la Londra va rămîne și după aceasta în mîinile lui Arcisewski sau va fi transmis noului guvern polonez ?

Roosevelt răspunde că patrimoniul Poloniei ce se găsește în străinătate va fi transmis automat noului guvern polonez.

Churchill observă că el nu s-a identificat cu latura juridică a chestiunii, însă crede că președintele are dreptate.

Churchill declară apoi că delegația britanică a pregătit ca alternativă un document asupra problemei poloneze, care a fost transmis prietenilor ruși. Deoarece discuția a început însă pe baza propunerii președintelui, Churchill este dispus să o continue pe același plan.

Churchill spune că are amendamente la propunerile lui Roosevelt [3]. El consideră că lucrările conferinței au atins momentul decisiv. Este vorba de o problemă a cărei reglementare o așteaptă lumea întreagă. Dacă ne vom despărți continuînd să recunoaștem guverne poloneze diferite, toți vor înțelege că între Marea Britanie și S.U.A., pe de o parte, și Uniunea Sovietică, pe de alta, există divergențe radicale. Aceasta ar avea consecințe cît se poate de deplorabile în întreaga lume și ar pune asupra conferinței noastre pecetea falimentului. Totodată este necesar să se constate că noi profesăm concepții diferite asupra faptelor fundamentale sau cel puțin asupra unora dintre faptele fundamentale.

Potrivit informațiilor aflate la dispoziția guvernului britanic, guvernul de la Lublin, actualmente la Varșovia, nu este de natură să fie recunoscut de majoritatea covîrșitoare a poporului polonez. Dacă noi am renunța la guvernul polonez de la Londra și am sprijini guvernul de la Lublin, aceasta ar stîrni după toate probabilitățile protestul întregii lumi, ar stîrni protestul tuturor polonezilor aflați în străinătate, fără excepție.

La noi există o armată poloneză alcătuită din polonezi aflați în afara Poloniei. Ea s-a bătut cu vitejie. Churchill nu crede că această armată poloneză s-ar împăca cu guvernul de la Lublin. Această armată poloneză ar considera drept o trădare dacă guvernul britanic ar recunoaște guvernul de la Lublin și ar refuza să mai recunoască guvernul polonez de la Londra.

---

[1] M.B. nu reproduce această intervenție ; ea este consemnată în F.R. (pag. 792—793) ca document oficial sub titlul „Propunerile Statelor Unite asupra Poloniei, din 8 februarie 1945" *(N.R.R.)*.

[2] M.B. atribuie această intervenție lui Molotov *(N.R.R.)*.

[3] M.B. înregistrează în acest moment o amplă intervenție a lui Molotov, întreruptă de o scurtă întrebare pusă de Roosevelt : **„Dl. Molotov** a spus că are de făcut cîteva observații asupra propunerilor președintelui. A spus că propunerile făcute de dînșii [sovietici — *N.R.R.*] ieri se bazează pe anumite realități existente în Polonia.

Este imposibil să se ignoreze existența actualului guvern polonez, iar guvernul sovietic este de părere că ar fi util să se ducă discuțiile pe baza lărgirii acestui guvern, adăugîndu-i-se alte elemente democratice dinăuntrul și din afara Poloniei. Guvernul de la Lublin sau Varșovia stă în fruntea poporului polonez și se bucură de un mare prestigiu și popularitate în țară. Polonezii nu vor fi niciodată de acord cu vreo soluție care să schimbe considerabil guvernul provizoriu. Noi putem obține un anumit rezultat favorabil dacă luăm drept bază că actualul guvern provizoriu polonez va fi lărgit. Oamenii care alcătuiesc acum guvernul provizoriu polonez au fost strîns legați de marile evenimente ale eliberării Poloniei, dar d-nii Mykolajczyk, Grabski și Witos n-au fost direct legați de aceste evenimente. De aceea, dacă vrem să ajungem la un rezultat practic, trebuie să luăm drept bază lărgirea actualului guvern,, însă rămîne să discutăm asupra numărului și persoanelor care să facă obiectul acestei lărgiri. A spus că observațiile sale sînt valabile nu numai în chestiunea unui nou guvern, ci și în cea a consiliului prezidențial care s-a propus. Este în mod notoriu o chestiune dificilă, dar ea este pusă de însuși poporul polonez și are dubii grave asupra posibilității de a o rezolva. Putem crea dificultăți suplimentare cu un consiliu prezidențial, de vreme ce există de acum un consiliu național, Kavaya Rada, care fără îndoială poate fi lărgit. Este sigur totuși că e mai bine să se discute întreaga chestiune pe baza situației existente. Trebuie să se rețină că atît consiliul național cît și guvernul provizoriu sînt temporare și ia notă că în toate cele trei propuneri există un punct comun de vedere și anume, ținerea unor alegeri libere în Polonia, însă în perioada temporară pînă la alegeri este extrem de important să se asigure o conducere stabilă în Polonia.

Dl. Molotov a spus că în privința problemei frontierelor este bucuros să ia notă de consensul complet asupra granței de est în speță linia Curzon, cu ușoare modificări, dar ia, de asemenea, notă că nu există unanimitate asupra granței de vest. A spus că ei cunosc că guvernul provizoriu susține ca frontiera de vest să fie așa cum e trasată potrivit propunerilor sovietice. A adăugat că ei ar trebui să-i în-

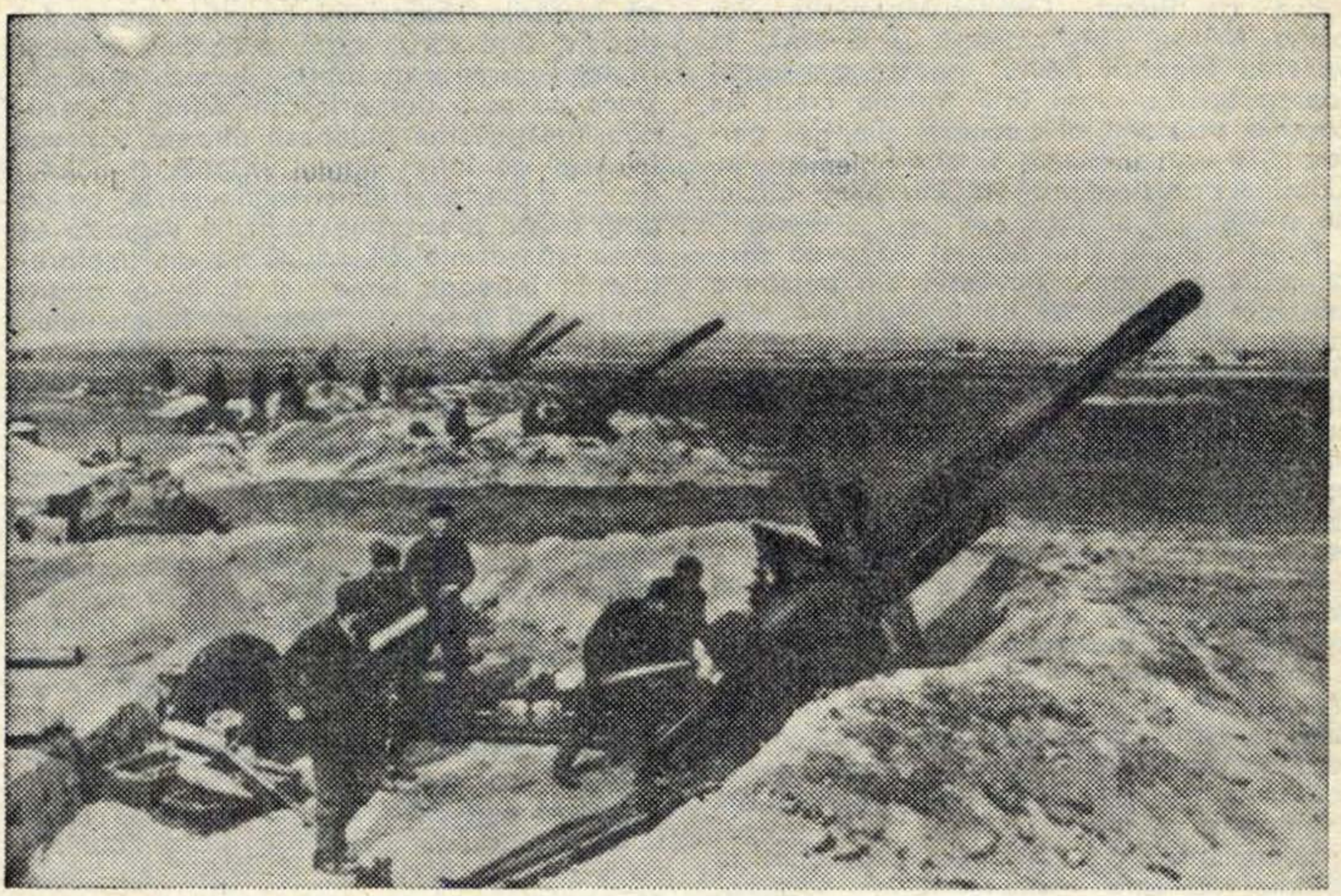

Februarie 1945 : ***artileria sovietică în apropierea Danzigului***

După cum știe prea bine guvernul sovietic, el, Churchill, nu este de acord cu concepțiile guvernului polonez de la Londra și consideră că actele sale sînt nechibzuite. Însă recunoașterea formală a noului guvern polonez, creat acum un an, ar provoca o critică foarte puternică la adresa actelor guvernului britanic. Lumea ar începe să spună că guvernul britanic, care a mai cedat în întregime și înainte Uniunii Sovietice în problema graniței de est a Poloniei, capitulează acum și în problema caracterului guvernului polonez. Drept consecință, guvernul britanic ar fi ținta acuzațiilor în parlament. Dezbaterile care s-ar desfășura în acest caz ar fi cît se poate de regretabile și s-ar repercuta negativ asupra unității aliaților.

După părerea lui Churchill, propunerile sovietice nu merg destul de departe. Înainte ca guvernul Majestății Sale să poată renunța la poziția sa actuală, adică la recunoașterea guvernului polonez de la Londra și să recunoască noul guvern polonez, trebuie să se convingă că noul guvern polonez reprezintă destul de temeinic poporul polonez. Desigur, din calea guvernului britanic ar dispărea toate dificultățile dacă în Polonia s-ar efectua alegeri libere pe baza votului universal. Guvernul britanic ar saluta orice guvern polonez care ar apărea ca urmare a acestor alegeri și s-ar dezice de guvernul de la Londra. Dar guvernul britanic resimte o mare îngrijorare față de ceea ce se va întîmpla în perioada intermediară, ce

---

trebe pe polonezi în această privință, însă nu are nici o îndoială că aceștia vor sprijini categoric frontiera de mai sus.

Dl. Molotov a spus cu privire la negocierile desfășurate la Moscova între el, dl. Harriman și sir Archibald Clark Kerr că noi sîntem cu toți trei de acord că ar fi de dorit să avem convorbiri cu polonezii. După cîte știe, guvernul provizoriu a trimis totdeauna trei persoane care să vorbească în numele guvernului — Bierut, Osóbka — Morawski și generalul Rola Zymierski. În ce privește pe polonezii din cealaltă tabără, i se pare că propunerile de ieri ale președintelui par ceva mai acceptabile. Nu exclude posibilitatea ca unii polonezi de peste hotare să fie admiși la convorbiri, dar nu prea este sigur în privința lui Mykolajczyk, în special în lumina discuțiilor duse astă toamnă la Moscova. Președintele a propus ieri cinci nume. Consideră că ar fi o idee bună ca să fie invitați cei trei membri ai guvernului provizoriu menționați mai sus și doi dintre ceilalți polonezi de pe lista președintelui prezentată ieri.

Președintele a întrebat dacă d-l Molotov are în vedere că trebuie să eliminăm ideea consiliului prezidențial sau a unui guvern interimar.

Dl. Molotov a răspuns că socotește că ar fi mai bine să se elimine ideea consiliului prezidențial, dar să se lărgească consiliul național și guvernul provizoriu. El și dl. Harriman și sir Archibald pot discuta cu trei reprezentanți din guvernul provizoriu polonez și cu două persoane din lista președintelui cuprinzînd alți polonezi cum să se lărgească consiliul și guvernul. Rezultatele acestei discuții pot fi supuse celor trei guverne. A spus în concluzie că a discutat doar propunerile americane și nu s-a referit la ideile primului ministru" *(N.R.R.)*.

va dura pînă cînd va fi posibil să se organizeze alegerile.

Roosevelt declară că în calitate de oaspete, venit din cealaltă emisferă, el constată că toți participanții la consfătuire împărtășesc aceeași părere : în Polonia trebuie să se efectueze cît mai curînd alegeri generale. Însă pe el îl interesează o problemă : cum va fi administrată Polonia în perioada intermediară pînă la ținerea unor alegeri libere ?

Stalin spune că Churchill se plînge de lipsa de informații asupra Poloniei și de imposibilitatea de a le căpăta de acolo.

Churchill răspunde că are unele informații.

Stalin constată că deși Churchill are unele informații ele nu coincid cu informațiile guvernului sovietic.

Churchill răspunde afirmativ.

Stalin declară că, pe cît crede, este posibil ca Marea Britanie și Statele Unite să aibă informatori în Polonia. Trecînd apoi la problema conducătorilor guvernului din Varșovia, el spune că popularitatea de care se bucură în rîndurile poporului polonez Bierut, Osóbka-Morawski și Rola-Zymierski este într-adevăr enormă. Ce stă la baza acestei popularități ? În primul rînd faptul că ei nu și-au abandonat țara în timpul ocupației. Ei au rămas în Varșovia, ocupată de nemți, au lucrat în ilegalitate și au ieșit din ilegalitate. Aceasta inspiră respect poporului polonez, care, firește, simpatizează pe oamenii ce nu l-au părăsit în clipa cea grea. Poporului polonez nu-i plac oamenii lui Arcisewski, deoarece nu i-a văzut în mijlocul lui în anii grei ai ocupației. Trebuie să se țină seama de psihologia poporului.

Al doilea fapt important care creează popularitate conducătorilor guvernului de la Varșovia decurge din victoriile Armatei Roșii. Trupele sovietice înaintează și eliberează Polonia. Aceasta determină o mare cotitură în conștiința poporului polonez. Se știe că polonezii nu-i iubeau pe ruși, deoarece rușii au participat în trei rînduri la împărțirea Poloniei. Însă ofensiva Armatei Roșii și faptul că ea eliberează poporul polonez de sub ocupația hitleristă au schimbat complet starea de spirit a polonezilor. Animozitatea lor față de ruși a dispărut, în locul animozității s-a ivit un simțămînt de cu totul alt gen : polonezii sînt bucuroși că rușii îi izgonesc pe nemți, că populația poloneză este treptat eliberată, și în rîndurile ei apare atitudine favorabilă față de ruși.

Polonezii consideră că acum trăiesc o măreață sărbătoare a istoriei lor. Tocmai de aceea polonezii sînt uimiți că cei din guvernul polonez de la Londra nu iau parte la sentimentul de triumf. Polonezii se întreabă de ce văd la această sărbătoare pe membrii guvernului provizoriu polonez și nu-i văd pe polonezii de la Londra. Aceasta subminează, desigur, prestigiul guvernului polonez de la Londra.

Iată cele două împrejurări care stau la temelia uriașei popularități a membrilor guvernului provizoriu polonez.

Putem oare să nu ținem seama de acest fapt ? Desigur, nu putem, dacă vrem să respectăm voința poporului. Iată considerentele pe care a vrut să le exprime în legătură cu problema prestigiului celor din guvernul de la Varșovia.

Și acum despre temerile lui Churchill că participanții la conferință pot să se despartă fără a ajunge la un acord asupra problemei poloneze. Ce se poate spune despre asta ? Noi avem informații diferite și concluzii diferite. Nu trebuie oare să convocăm aici polonezi din tabere diferite și să-i ascultăm ? Aceasta nu cumva ne va amplifica informațiile ? Churchill este nemulțumit de faptul că guvernul provizoriu polonez nu a fost ales. Desigur, este mai bine să existe un guvern ales, însă pînă acum războiul nu a permis acest lucru. El crede că nu mai este departe ziua în care vor putea avea loc alegeri în Polonia.

Dar, de pildă, nici în Franța guvernul lui de Gaulle n-a fost ales, și el este alcătuit din elemente diferite. Cu toate acestea noi sîntem bucuroși să avem de-a face cu de Gaulle și încheiem cu el acorduri. De ce nu s-ar putea proceda la fel cu guvernul provizoriu polonez, după ce va fi fost completat ? De ce să cerem Poloniei mai mult decît Franței ? [4] El este convins că dacă problema poloneză va fi abordată fără idei preconcepute, poate fi soluționată cu succes.

Situația nu este atît de tragică pe cît o zugrăvește Churchill. Dacă nu se acordă o semnificație exagerată unor lucruri secundare și se concentrează atenția asupra principalului, atunci se poate găsi o ieșire. Este mai ușor să se reconstruiască guvernul provizoriu polonez existent decît să se creeze unul absolut nou. În ce privește problema consiliului prezidențial, ar fi poate necesar să se stea de vorbă pe această temă chiar cu polonezii.

Roosevelt întreabă : cînd va fi posibil să se efectueze alegeri libere în Polonia ?

Stalin răspunde că alegerile pot avea loc peste o lună dacă nu se produce vreo catastrofă pe front, dacă nemții nu-i vor bate pe aliați, și el speră că nemții nu-i vor bate pe aliați.

Churchill declară că, bineînțeles, alegerile libere ar liniști spiritele în Anglia. Guvernul britanic ar sprijini noul guvern și toate celelalte probleme ar deveni caduce. Desigur, nu putem cere nimic din ceea ce ar pune piedici operațiilor militare ale trupelor sovietice. Aceste operații trebuie să stea pe primul plan. Dar dacă s-ar putea ține alegeri peste două luni, s-ar crea o situație cu

---

[4] M.B. consemnează în continuare : „El [Stalin — *N.R.R.*] a adăugat că de Gaulle n-a făcut nimic din ceea ce ar putea înaripa entuziasmul popular, în timp ce guvernul polonez a înfăptuit un număr de reforme agrare care sînt foarte populare“ *(N.R.R.)*.

totul nouă și nimeni n-ar putea tăgădui aceasta.

Roosevelt recomandă ca problema în discuție să fie trimisă spre analizare miniștrilor afacerilor externe.

Churchill este de acord cu aceasta și adaugă că ar vrea să pună o mică problemă. Ar fi foarte util dacă s-ar putea cădea la înțelegerea de a se efectua întîlniri regulate ale celor trei miniștri ai afacerilor străine, în vederea unor consultări o dată la trei-patru luni, pe rînd, în fiecare din capitalele noastre.

Stalin spune că aceasta ar fi nimerit.

Roosevelt declară că este o propunere bună. Dar Stettinius trebuie să se ocupe și de afacerile Americii de Sud. De aceea, Roosevelt consideră că întîlnirile dintre miniștrii afacerilor externe ar putea să se țină în funcție de necesități, fără a se fixa termene stricte.

Churchill propune ca prima întîlnire să aibă loc la Londra.

Stalin răspunde că este de acord (...).[5]

A ȘASEA ȘEDINȚĂ, ȚINUTĂ ÎN PALATUL LIVADIA
9 februarie 1945

LISTA PARTICIPANȚILOR[6]

Statele Unite

Președintele Roosevelt
Secretarul de Stat Stettinius
Amiralul flotei Leahy
D-l Hopkins
D-l Byrnes
D-l Harriman
D-l Matthews
D-l Hiss
D-l Bohlen

Regatul Unit

Primul ministru Churchill
Ministrul afacerilor externe Eden
Sir Archibald Clark Kerr
Sir Alexander Cadogan
Sir Edward Bridges
D-l Jebb
D-l Wilson
D-l Dixon
Maior Birse

Uniunea Sovietică

Mareșalul Stalin
Comisarul afacerilor externe Molotov
D-l Vîșinski
D-l Maiski
D-l Gusev
D-l Gromîko
D-l Pavlov

[5] In acest loc, unde „Mejdunarodnaia Jizn" semnalează că un fragment din stenogramă nu este reprodus, M.B. consemnează următoarele :

„**Mareșalul Stalin** a spus apoi că are o mică problemă pe care ar dori s-o ridice. Ar dori să afle ce împiedică formarea unui guvern unificat în Iugoslavia. Ar dori, de asemenea, să afle ce se petrece în Grecia. Nu are intenția de a critica politica britanică, ci dorește doar să știe ce se petrece.

Primul ministru a spus că s-ar lua prea mult timp ca să se dea explicații asupra Greciei și îl va rezerva pentru ședința următoare. În privința Iugoslaviei a spus că, regele a fost convins, sau chiar forțat să accepte o regență. Subasic pleacă în curînd, dacă cumva n-a și plecat, în Iugoslavia, ca să instaleze pe regenți și să formeze guvernul. Primul ministru a arătat că d-l Eden îi spune că există două mici amendamente, pe care vrea să le pună la punct cu d-l Molotov, la acordul încheiat între Subasic și Tito. A adăugat că a arătat întotdeauna clar, atît în particular cît și public, că consideră că dacă mareșalul Stalin o să-i spună două vorbe lui Tito treaba se va aranja.

Mareșalul Stalin a replicat că Tito este un om mîndru și acum e un conducător popular al regimului și se poate supăra că i se dau sfaturi.

Primul ministru a replicat că socotește că mareșalul Stalin poate să-și asume acest risc.

Mareșalul Stalin a răspuns că nu se teme.

Primul ministru a spus că în privința Greciei speră să se ajungă la pace pe baza amnistiei, exceptîndu-se acei care au comis crime împotriva legilor războiului. Se îndoiește că s-ar putea instaura un guvern al tuturor partidelor, deoarece se urăsc reciproc atît de mult.

Mareșalul Stalin a spus că grecii nu s-au obișnuit încă să discute și de aceea umblă să-și taie unul altuia gîtul.

Primul ministru a conchis că ar fi bucuros să dea informații asupra Greciei. Recent s-au dus în Grecia sir Walter Citrine și cinci membri ai tradeunionurilor și probabil că vor face o dare de seamă. A spus că cu Grecia este cam bucluc și sînt foarte obligați față de mareșalul Stalin pentru că n-a acordat un interes prea mare problemelor grecești.

Mareșalul Stalin a repetat că nu are nicidecum intenția de a critica acțiunile întreprinse acolo de britanici sau să se amestece în Grecia, ci doar ar dori să afle ce se petrece" *(N.R.R.)*.

[6] Lista participanților este reprodusă după F.R., pag. 841 *(N.R.R.)*.

[7] M.B. nu consemnează ultima frază a intervenției *(N.R.R.)*.

Roosevelt propune ca Stettinius să informeze asupra consfătuirii celor trei miniștri ai afacerilor străine.

Stettinius declară că în numele miniștrilor afacerilor străine ar vrea să facă următoarea comunicare scurtă despre rezultatele activității lor : miniștrii afacerilor străine au discutat amănunțit problema poloneză pe baza memorandumului delegației americane. În consens cu propunerea delegației sovietice a fost eliminată din acest memorandum problema consiliului prezidențial. În ceea ce privește formula creării guvernului polonez, s-a hotărît să se continue discutarea acestei probleme și să se raporteze că cei trei miniștri ai afacerilor străine n-au ajuns deocamdată la vreun acord. La consfătuirea miniștrilor s-a discutat și problema reparațiilor[7].

Churchill spune că ar trebui poate să se discute mai întîi problema poloneză.

Roosevelt răspunde că este de acord.

(Expunîndu-și părerea referitor la memorandumul delegației S.U.A. asupra problemei guvernului polonez, delegația sovie-

tică[8] a declarat că, dorind să se elaboreze neîntîrziat o opinie comună, ea acceptă ca bază propunerea americană, însă îi aduce cîteva amendamente. Delegația sovietică a propus următoarea redactare a primei fraze din formula americană a creării guvernului polonez: „Actualul guvern provizoriu polonez trebuie să fie reorganizat pe baza unui democratism mai larg prin includerea unor personalități democratice aflate în Polonia și peste hotare. Acest guvern va purta denumirea de guvern național provizoriu".

Delegația sovietică a propus să se adauge la sfîrșitul paragrafului cuvintele „partidele nefasciste și antifasciste" pentru ca întreaga frază să sune astfel: „Toate partidele democratice nefasciste și antifasciste trebuie să aibă dreptul să ia parte la aceste alegeri și să prezinte candidați".

Delegația sovietică a considerat, de asemenea, necesar să se adauge următoarea frază: „Cînd guvernul polonez de unitate națională va fi fost creat în modul arătat mai sus, cele trei guverne îl vor recunoaște"[9]. În sfîrșit, delegația sovietică a propus să se elimine ultima frază din propunerea americană — referitoare la obligația ambasadorilor de la Varșovia ai celor trei puteri de a urmări îndeplinirea angajamentului privind efectuarea unor alegeri libere și de a informa despre aceasta —, pe motivul că ambasadorii celor trei puteri acreditați pe lîngă guvernul polonez au deplina posibilitate de a urmări ceea ce se petrece în Polonia și că aceasta constituie o obligație directă a lor[10]. Delegația sovietică a arătat că ea consideră că, aducîndu-se aceste amendamente, propunerea americană este acceptabilă[11].

Churchill declară că este bucuros că s-a făcut un mare pas spre un acord în problema poloneză. Dar el ar vrea să expună cîteva observații cu caracter general, înainte de a se continua discutarea acestei probleme. Churchill consideră că nu este cazul ca această problemă să fie rezolvată în pripă. Posibilitatea unui acord plutește de acum în aer, dar există primejdia să stricăm totul grăbindu-ne degeaba. Mai bine să mai chibzuim nițel asupra propunerii delegației sovietice. E drept că ne-au mai rămas numai 48 de ore pentru convorbiri. Churchill nu vrea să strice toată treaba din pricina faptului că i-ar mai trebui conferinței 24 de ore. Dacă aceste 24 de ore sînt necesare pentru a se putea ajunge la un acord, ele trebuie găsite. Să nu uităm un lucru: dacă participanții la această conferință se vor despărți fără a realiza un acord în problema poloneză, întreaga conferință va fi considerată un eșec.

Roosevelt propune ca Stettinius să-și încheie raportul, după care să se facă o întrerupere de jumătate de oră, pentru a se studia propunerile delegației sovietice.

Churchill subliniază încă o dată că participanții la conferință țin aproape în mîini un trofeu de mare valoare. Nu se poate admite ca acest trofeu să se facă țăndări din cauza unei pripeli zadarnice. Trebuie să avem nițel timp de gîndit. Churchill însă nu obiectează împotriva propunerii lui Roosevelt.

Stalin acceptă, de asemenea, propunerea lui Roosevelt.

Stettinius, continuîndu-și raportul, spune că acum va trece la problema reparațiilor. Delegația americană și-a prezentat proiectul asupra principiilor potrivit cărora se vor percepe reparații de la Germania. Asupra punctelor 1 și 2 ale proiectului american există un acord unanim între delegații[12]. În ce privește punctul 3, ele au ajuns la un compromis, și anume: comisia de reparații de la Moscova va pune la baza activității ei o sumă globală de re-

---

[8] M.B. înregistrează întregul pasaj cuprins între paranteze ca o intervenție a lui Molotov *(N.R.R.)*.

[9] M.B. și M.M. nu înregistrează această frază *(N.R.R.)*.

[10] M.B. consemnează înaintea ultimei idei din această frază următorul pasaj: „Apoi a spus că socotește că ultima frază care stipulează că ambasadorii la Varșovia ai celor trei guverne au responsabilitatea de a supraveghea efectuarea de alegeri libere și a informa despre aceasta ar putea fi eliminată deoarece apreciază că aceasta va jigni cu siguranță pe polonezi și va complica inutil discuțiile" *(N.R.R.)*.

[11] M.B. și M.M. semnalează în continuare un pasaj care în M.B. are următoarea redactare: „D-l Molotov a spus că mai are o cerință, și anume ca acordul Subasic — Tito privitor la Iugoslavia să intre în vigoare. A mai spus că în niște mesaje adresate mareșalului Stalin, primul ministru a insistat în acest sens, că au existat un șir de tergiversări și consideră că ar trebui să se cadă de acord chiar aici. Consideră că ar trebui să se cadă de acord aici la această conferință ca înțelegerea să intre imediat în vigoare, indiferent de dorințele regelui" *(N.R.R.)*.

[12] Punctele 1 și 2 ale proiectului american specificau:

„1. Reparații trebuie să primească în primul rînd acele țări care au suportat povara principală a războiului, au suferit cele mai mari pierderi și au organizat victoria asupra dușmanului.

2. Lăsînd deocamdată la o parte problema folosirii forței de muncă germane, cu titlu de reparații, problemă care trebuie să fie examinată ulterior, reparațiile în natură trebuie percepute Germaniei în următoarele două forme:

a) prelevare unică efectuată la sfîrșitul războiului, din avuția națională a Germaniei aflată atît pe teritoriul Germaniei însăși cît și în afara ei (utilaj, mașini, unelte, vase, parc rulant, investiții germane în străinătate, acțiuni ale întreprinderilor de transport, de navigație și ale întreprinderii din Germania ș.a.m.d.), avîndu-se în vedere că aceste prelevări trebuie efectuate în special cu scopul unei complete dezarmări militare și economice a Germaniei.
Aceste prelevări trebuie terminate în curs de doi ani de la sfîrșitul războiului.

b) Livrări anuale de mărfuri timp de 10 ani după terminarea războiului. (Nota este reprodusă după „Mejdunarodnaia Jizn", care nu precizează dacă adnotarea aparține textului stenogramei sovietice sau a fost întocmită de redacția revistei — *N.R.R.)*.

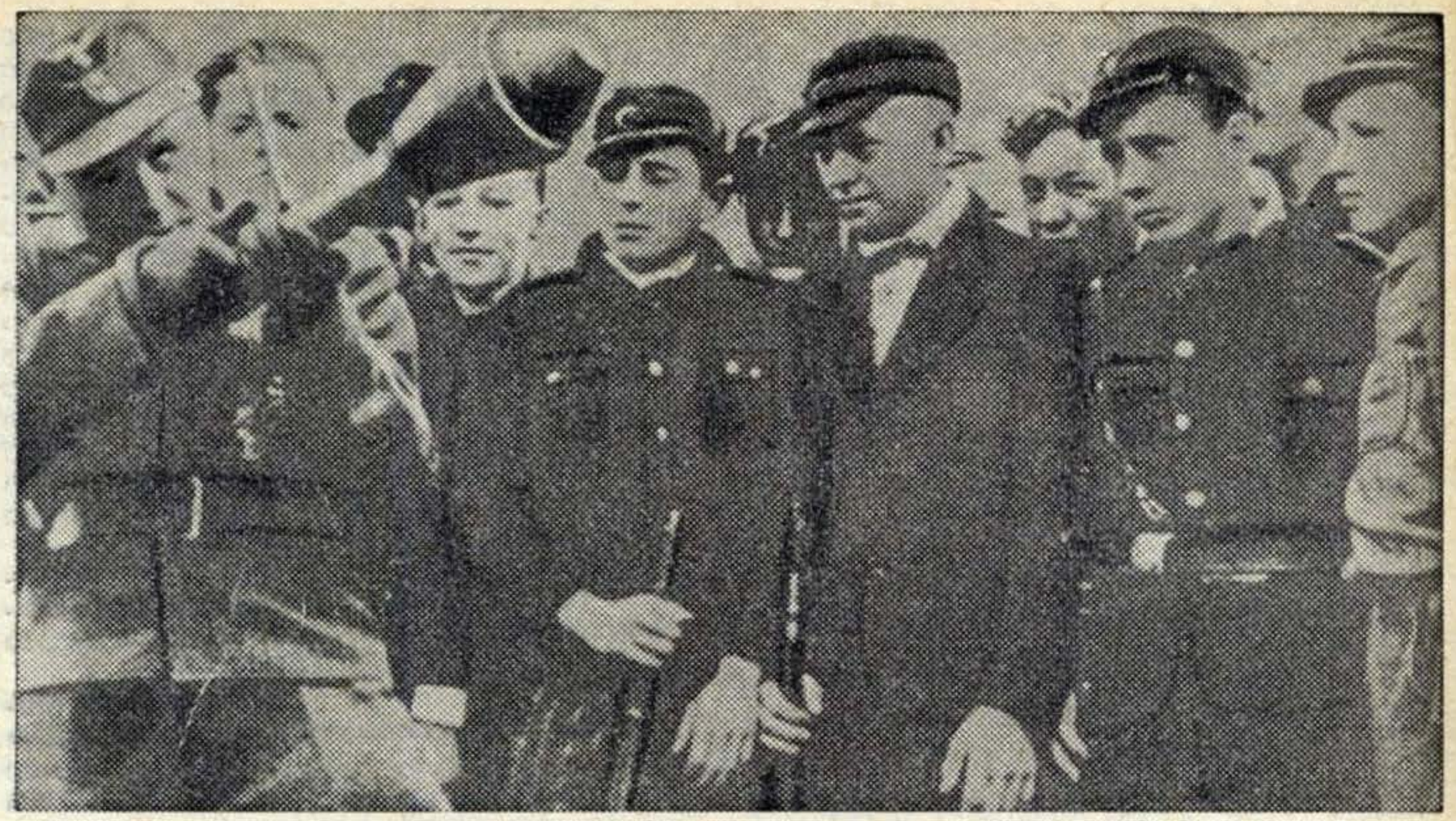

Februarie 1945 : *hitleriştii pregătesc băieţi de 12—14 ani pentru a-i jertfi într-o inutilă rezistenţă.*

paraţii, sub formă de prelevări unice şi livrări anuale de mărfuri, în valoare de 20 de miliarde de dolari, din care 50% vor fi destinate Uniunii Sovietice.

Eden a făcut în această chestiune rezerva că nu a primit încă instrucţiuni de la Londra. Delegaţia sovietică a declarat că estimarea reparaţiilor va fi efectuată pe baza preţurilor din 1938, majorate cu 10—15%, în funcţie de natura bunurilor.

Apoi, Stettinius se referă la viitoarea conferinţă a Naţiunilor Unite. Delegaţia americană, spune el, propune ca înainte de conferinţă, viitorii membri permanenţi ai consiliului să se consulte între ei, pe cale diplomatică, cu privire la tutela asupra popoarelor coloniale şi dependente.

Churchill (foarte agitat) protestează cu energie împotriva discutării acestei probleme. Marea Britanie a dus atîţia ani o luptă grea pentru a menţine integritatea comunităţii britanice de naţiuni şi a imperiului britanic. El este încredinţat că această luptă va fi încununată de un succes deplin şi atîta timp cît steagul englez va flutura deasupra teritoriilor Coroanei britanice el nu va admite ca cel mai mic petic din pămîntul britanic să fie pus la o licitaţie unde să participe 40 de state. Niciodată imperiul britanic nu va fi pus pe banca acuzaţilor în faţa unui tribunal internaţional pe tema „tutelei" asupra naţiunilor neadulte.

Stettinius caută să-l calmeze pe Churchill, spunînd că nu e vorba de imperiul britanic. Delegaţia americană doreşte ca, în caz de nevoie, organizaţia mondială să stabilească o tutelă asupra teritoriilor care vor fi luate de la inamic.

Churchill declară că dacă e vorba de teritorii inamice nu are obiecţii. Poate că e oportun să se stabilească o tutelă asupra acestor teritorii.

Stettinius adaugă că la consfătuirea celor trei miniştri s-a recunoscut că e de dorit ca problema tutelei să fie discutată la conferinţa Naţiunilor Unite.

Churchill insistă ca în textul hotărîrii să se consemneze o clauză în sensul că discutarea problemei tutelei nu va implica în nici un caz teritoriul imperiului britanic. Adresîndu-se lui Stalin, Churchill întreabă : cum v-aţi simţi dacă o organizaţie internaţională ar emite propunerea ca să treceţi Crimeea sub un control internaţional ca staţiune internaţională de odihnă ?

Stalin răspunde că el ar pune cu plăcere Crimeea la dispoziţia celor trei puteri ca să-şi ţină conferinţele.

Stettinius declară că subcomisia creată pentru elaborarea propunerilor privind invitaţii la conferinţa Naţiunilor Unite îşi continuă lucrările şi va raporta azi miniştrilor afacerilor străine rezultatele.

Apoi, la propunerea lui Stettinius, s-a hotărît ca persoanele numite de delegaţiile engleză şi sovietică să pregătească un raport asupra problemei iugoslave.

Churchill menţionează că nu există divergenţe importante în problema iugoslavă.

Stettinius declară că se luase hotărîrea de a se pune în vigoare acordul Tito-Šubašić înainte de terminarea conferinţei din Crimeea, fără a se ţine seama de nici un fel de „fantezii ale regelui Petru".

Churchill spune că delegația britanică are de adus două amendamente foarte valoroase acordului Tito-Šubašić. Aceste amendamente au fost trimise prietenilor ruși. Dacă participanții la conferință vor fi socotit oportune aceste amendamente, atunci se va putea recomanda lui Šubašić și Tito să le accepte.

Stalin menționează că partea sovietică poate și ea să aducă amendamente. Apoi, delegația britanică va mai propune cîte ceva. Problema se tărăgănează, iar situația rămîne în Iugoslavia instabilă.

Churchill declară că Tito este un dictator în țara lui [13]. Putem să-i adresăm rugămintea de a accepta amendamentele.

Stalin răspunde că Tito nu este nicidecum un dictator. Situația din Iugoslavia rămîne incertă.

Eden declară că nu este vorba de modificări ale acordului Tito-Šubašić. Este vorba doar de cele două garanții pe care Šubašić oricum le va cere lui Tito.

Stalin spune că amendamentele aduse de englezi se rezumă la cerința ca deputații Scupștinei care nu s-au compromis colaborînd cu nemții, să fie incluși în Vécea antifascistă. Al doilea amendament constă în propunerea ca actele legislative adoptate de Vécea antifascistă, să capete ulterior ratificarea Adunării constituante. În esență, delegația sovietică este de acord cu aceste amendamente. Ele sînt juste. Însă el, Stalin, consideră că nu este cazul ca din pricina lor să se întîrzie formarea noului guvern.

Eden declară că guvernul britanic dorește înfăptuirea imediată a acordului Tito-Šubašić. Mai tîrziu se va putea propune lui Tito să acepte amendamentele în chestiune.

Stalin răspunde că este de acord.

Churchill își exprimă și el acordul.

Eden spune că Šubašić trebuia să plece de la Londra în Iugoslavia la 7 februarie.

Churchill menționează că mîine se vor primi informații dacă a plecat sau nu. În orice caz, Šubašić va pleca imediat ce va permite starea vremii.

Stalin declară că cele trei puteri trebuie să recomande înainte de plecarea din Crimeea ca acordul Tito-Šubašić să intre imediat în vigoare și să se creeze în virtutea acestui acord un guvern iugoslav unic, indiferent de fanteziile din capul lui Petru.

Churchill propune să se includă un punct corespunzător în comunicat. În legătură cu aceasta, Churchill întreabă dacă există consensul ca lui Tito să i se propună ulterior amendamentele menționate mai sus [14].

Stalin răspunde că nu spune vorbe goale. El își ține întotdeauna cuvîntul.

(După o pauză).

Roosevelt declară că a luat cunoștință îndeaproape de propunerile delegației sovietice asupra problemei poloneze și a făcut un schimb de păreri cu partea engleză [15]. I se pare că acum totul se reduce doar la o anumită diferență de cuvinte. Participanții la conferință sînt aproape de realizarea unui acord. În această problemă s-a realizat efectiv un mare progres. Dar fraza „actualul guvern provizoriu polonez trebuie să fie reorganizat pe baza unui democratism mai larg" va face mai dificilă situația acelor guverne care recunosc guvernul polonez de la Londra. Roosevelt ar dori ca expresia „actualul guvern provizoriu polonez" să fie înlocuită prin cuvintele „guvernul provizoriu care funcționează în prezent în Polonia".

Apoi, spune Roosevelt, delegația sovietică propune să se scoată ultima frază referitoare la obligația ambasadorilor celor trei state ale noastre de a urmări efectuarea de alegeri libere în Polonia. Ar fi mai bine să nu se procedeze astfel. În legătură cu aceasta, Roosevelt ar vrea să amintească faptul că în S.U.A. există 6 milioane de polonezi. Este necesar să se facă pentru ei vreun gest care să le întărească convingerea că alegerile din Polonia vor fi echitabile și libere. Roosevelt consideră că, întrucît participanții la conferință sînt atît de apropiați de realizarea unui acord, ar fi potrivit ca miniștrii afacerilor străine să mai lucreze ceva astă seară și să raporteze mîine conferinței rezultatele activității lor.

Churchill împărtășește părerea președintelui că astăzi s-a făcut un mare progres pe calea către o declarație unitară a puterilor aliate asupra problemei poloneze. Churchill n-are nici o obiecție ca cei trei miniștri ai afacerilor străine să găsească o rezolvare definitivă a acestei chestiuni. El ar vrea însă să se oprească acum asupra a două puncte mărunte, care decurg din cele spuse ieri de mareșalul Stalin. Mareșalul Stalin a relatat cum a fost eliberată Polonia și cum a fost izgonit dușmanul de către Armata Roșie. Este un fapt nou de foarte mare importanță [16]. De aceea Churchill consideră că ar fi potrivit să se sublinieze acest fapt în fața lumii întregi și să se înceapă declarația asupra Poloniei cu aproximativ următoarele cuvinte: „Armata Roșie a eliberat Polonia. Aceasta face necesară crearea unui guvern polonez pe deplin reprezentativ, care poate fi format acum pe o bază mai largă decît era posibil înainte de eliberarea Poloniei de vest".

Al doilea punct asupra căruia Churchill ar vrea să atragă atenția este ultima frază

---

[13] M.B. consemnează în locul propoziției următoare, cuvintele: „...și poate face ce vrea" *(N.R.R.)*.

[14] M.B. consemnează într-o formă prescurtată intervențiile lui Churchill din această parte a ședinței *(N.R.R.)*.

[15] M.B. nu consemnează observația lui Roosevelt privitor la contactul prealabil cu delegația engleză *(N.R.R.)*.

[16] M.B. consemnează în acest loc următoarea remarcă a lui Churchill: „A spus că aceasta este poate un ornament, dar totuși un ornament important" *(N.R.R.)*.

din proiectul american. Guvernul britanic se găsește într-o situație dezavantajoasă cînd au loc tratative asupra afacerilor poloneze, deoarece el cunoaște în mică măsură ce se petrece în Polonia însăși. Totodată guvernul britanic este în situația să ia hotărîri importante privind Polonia. Churchill cunoaște că relațiile dintre diferitele grupuri poloneze sînt foarte încordate. De exemplu, Osóbka-Morawski a folosit recent un limbaj cu totul amenințător la adresa guvernului de la Londra : guvernul de la Lublin intenționează să dea pe mîna justiției ca trădători, pe toți soldații din armata poloneză [17] și membrii mișcării clandestine. Aceasta îngrijorează puternic guvernul britanic [18].

Desigur, este necesar, înainte de toate, să se înlăture toate piedicile ce stingheresc operațiile Armatei Roșii. Cu toate acestea, Churchill ar vrea să-l roage pe mareșalul Stalin să se ia în considerație situația dificilă a guvernului britanic. Într-adevăr, guvernul britanic nu știe nimic despre ce se petrece înăuntrul Poloniei, căci singurul mijloc de care dispune pentru a primi informații constă în a lansa din cînd în cînd în Polonia parașutiști sau în a sta de vorbă cu polonezi din mișcarea clandestină veniți din Polonia [19]. O asemenea situație este extrem de nesatisfăcătoare.

Cum ar putea fi ea modificată, fără a se crea în același timp dificultăți pentru operațiile Armatei Roșii ? Churchill repetă încă o dată că el pune mai presus de orice interesele operațiilor trupelor sovietice. Oare nu li s-ar putea acorda însă englezilor posibilitățile corespunzătoare de care, după cum crede Churchill, s-ar folosi cu plăcere și americanii, de a vedea cu propriii ochi cum se aplanează în Polonia discordiile existente ? Iată de ce delegației britanice i se pare atît de importantă ultima frază din proiectul american.

Cînd se vor ține alegeri în Iugoslavia, după cîte a înțeles el, mareșalul Tito nu va protesta împotriva prezenței unor observatori — sovietic, american și britanic —, pentru ca acești observatori să încredințeze întreaga lume că alegerile s-au desfășurat echitabil. În ce privește Grecia, englezii ar saluta prezența unor observatori sovietici, americani și britanici, cînd se vor ține acolo alegeri. Același lucru este valabil și pentru Italia. Cînd va fi fost eliberată Italia de nord, se va produce o schimbare bruscă în situația internă a Italiei și vor trebui să aibă loc alegeri pentru adunarea constituantă sau pentru parlament. Guvernul britanic consideră că observatorii — sovietic, american și britanic — trebuie să aibă posibilitatea de a asista la alegerile din Italia pentru a asigura marile puteri că ele s-au desfășurat normal.

Considerentele exprimate de Churchill au un fundament real. De exemplu, în Egipt, orice guvern ține alegerile învinge întotdeauna. Nahas Pașa s-a certat cu regele și a vrut să facă alegeri. Regele a spus că atîta timp cît Nahas Pașa va fi membru al guvernului nu se vor ține nici un fel de alegeri. Și, firește, cînd Nahas Pașa a fost alungat din guvern, oamenii regelui au învins la alegeri și i-au ocupat locul.

Stalin face observația că în Egipt nu puteau avea loc adevărate alegeri. Acolo corupția este și acum larg răspîndită. Stalin întreabă care este procentul științei de carte în Egipt. (Nici unul dintre membrii delegației engleze nu poate răspunde la această întrebare.) În Polonia știința de carte atinge cifra de 70%—75%. Este vorba de oameni care citesc ziare și pot să-și exprime părerea. Nu se poate face comparație între Egipt și Polonia.

Churchill răspunde că n-a intenționat să compare Polonia cu Egiptul. El a vrut doar să spună că alegerile trebuie să fie libere și echitabile. Astfel, de pildă, pe el îl interesează următoarea chestiune : Mikolajczyk va fi admis să participe la alegeri ?

Stalin răspunde că această problemă trebuie discutată împreună cu polonezii.

Churchill întreabă : ambasadorii trebuie oare să discute această problemă în cursul tratativelor ce se vor duce cu polonezii la Moscova ?

Stalin răspunde că trebuie să se procedeze conform hotărîrii care urmează să fie adoptată.

Churchill răspunde că nu vrea să continue discuția pe tema de mai sus, dar vrea să aibă posibilitatea de a raporta parlamentului că alegerile vor fi libere și că s-a garantat echitatea desfășurării lor.

Stalin spune că Mikolajczyk este reprezentant al partidului țărănesc. Acesta nu este un partid fascist. Desigur, i se va permite să ia parte la alegeri. Careva din candidații partidului țărănesc va intra în guvern. Însă el crede că rezolvarea problemei date trebuie amînată pînă va fi discutată cu polonezii. Ei vor sosi și se va putea auzi ce spun. Printre polonezi sînt oameni cu vederi diferite.

Churchill declară că el ține doar ca odată întors în Anglia să treacă prin parlament chestiunea frontierei răsăritene a Poloniei. Churchill consideră că aceasta este posibil dacă polonezii înșiși vor putea rezolva între ei problema guvernului. El, Churchill, nu are o părere prea bună despre polonezi [20].

---

[17] În M.B. se dă denumirea : „Armata statului polonez“ *(N.R.R.)*.

[18] M.B. menționează în continuare : „...și nădăjduiește că aceste două puncte vor fi luate în considerare de mareșalul Stalin cu obișnuita sa răbdare și amabilitate“ *(N.R.R.)*.

[19] M.B. nu consemnează ideea cuprinsă în această frază. M.M. o consemnează *(N.R.R.)*.

[20] M.B., M.M. nu consemnează ideea cuprinsă în ultima propoziție. M.M. înregistrează însă următoarea idee : „Mie personal puțin îmi pasă de polonezi“ *(N.R.R.)*.

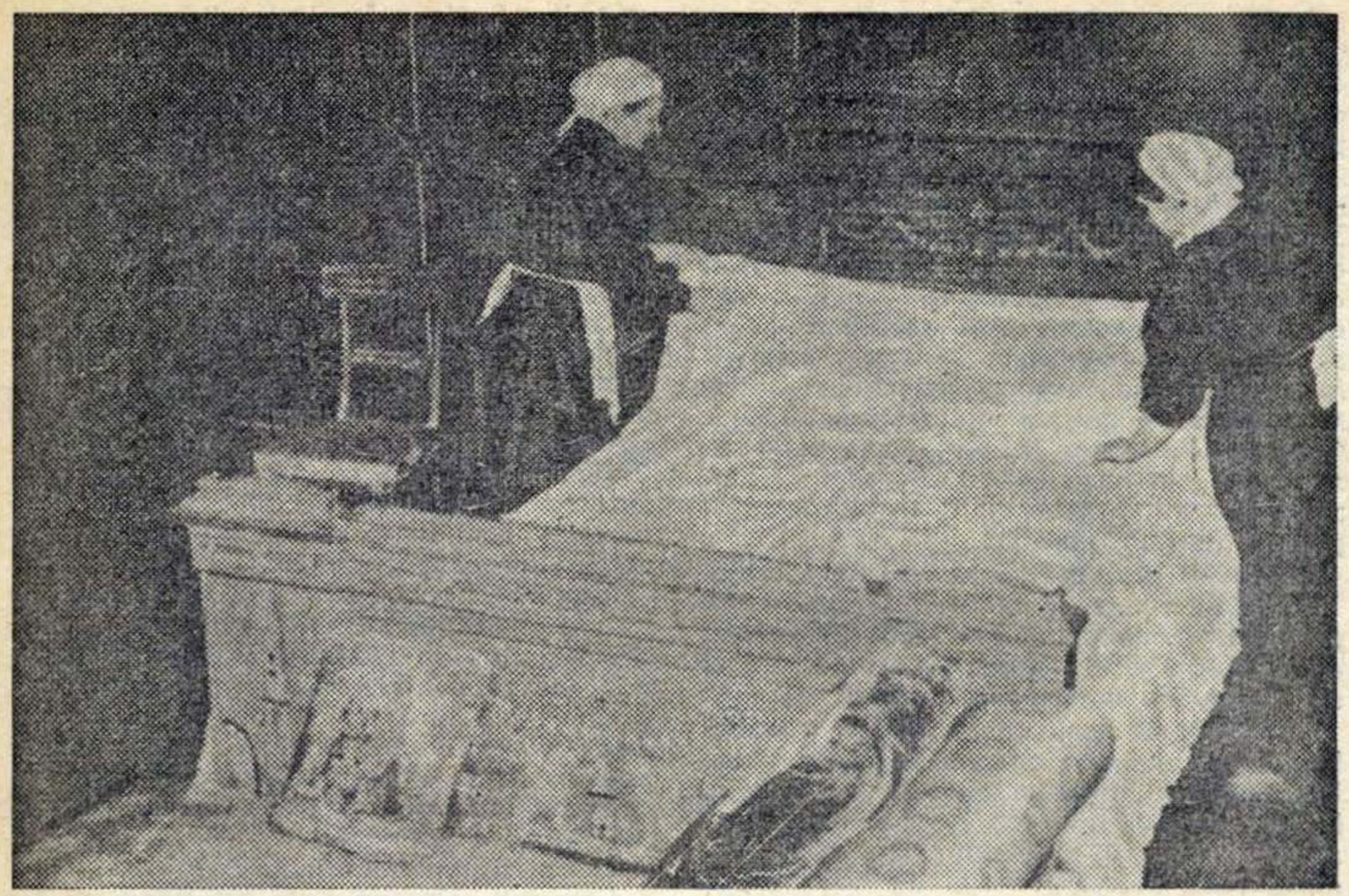

Palatul Livadia : se pregăteşte patul în care va dormi Churchill.

Stalin menţionează că printre polonezi sînt oameni foarte buni. Polonezii sînt luptători viteji, poporul polonez a dat reprezentanţi remarcabili ai ştiinţei şi artei.

Churchill spune că urmăreşte doar ca toate taberele să aibă posibilităţi egale.

Stalin observă că toate taberele nefasciste şi antifasciste vor avea posibilităţi egale.

Churchill spune că el nu consideră prea just să se tragă linie de demarcaţie pe criteriul fascist şi nefascist. El preferă termenul „democraţi" [21].

Stalin spune că în faţa lui se află proiectul de declaraţie asupra Europei eliberate, propus de delegaţia americană. În acest proiect există următoarea frază : „Instaurarea ordinii în Europa şi restructurarea vieţii economice naţionale trebuie realizate pe o cale care să permită popoarelor eliberate de a nimici ultimele urme ale fascismului şi nazismului şi de a crea instituţii democratice, conform propriei opţiuni". Frumoase cuvinte ! Aici se trasează foarte distinct deosebirea dintre fascism şi antifascism. Aceste cuvinte arată că nu poate exista unitate între democraţie şi fascism [22].

Churchill confirmă că o asemenea unitate nu trebuie să existe şi nu va exista [23].

Roosevelt spune că, după cît crede, exemplul Poloniei va fi un exemplu de înfăptuire în practică a principiilor declaraţiei asupra Europei eliberate. Fraza pe care a citit-o mareşalul Stalin are o mare însemnătate, deoarece ne dă posibilitatea să nimicim orice urme ale fascismului [24]. În aliniatul următor al acestei declaraţii se spune că popoarele vor putea instaura autorităţi guvernamentale provizorii care să reprezinte toate păturile democratice ale populaţiei, iar apoi să creeze asemenea autorităţi definitive, prin alegeri libere şi echitabile. Roosevelt ar dori ca alegerile poloneze să fie, precum soţia lui Cezar, mai presus de orice bănuială.

Stalin observă că se vorbea doar aşa despre soţia lui Cezar. De fapt ea avea şi niscaiva păcate.

Roosevelt spune că alegerile din Polonia trebuie să fie absolut „curate", atît de curate încît nimeni să nu le poată pune la îndoială, şi înşişi polonezii — oameni foarte aprinşi — să poată accepta alegerile fără nici un fel de rezerve. Roosevelt arată în rezumat că miniştrii afacerilor străine cunosc bine părerea şefilor de guverne asupra alegerilor poloneze. Să se ocupe astă-seară de această chestiune şi mîine să raporteze rezultatele activităţii lor [25].

---

[21] M.B. nu consemnează intervenţia. M.M. o consemnează *(N.R.R.)*.

[22] M.B. nu consemnează intervenţia. M.M. o înregistrează extrem de succint *(N.R.R.)*.

[23] M.B. şi M.M. nu înregistrează intervenţia *(N.R.R.)*.

[24] M.B. şi M.M. nu consemnează această frază *(N.R.R.)*.

[25] M.B. nu înregistrează această frază *(N.R.R.)*.

Stalin spune că este de acord cu amendamentul lui Roosevelt : să se înlocuiască cuvintele „actualul guvern provizoriu" prin cuvintele „guvernul provizoriu care funcţionează în Polonia".

Roosevelt trece la problema următoare — declaraţia asupra Europei eliberate.

Churchill spune că Eden vrea să facă o observaţie în privinţa proiectului acestei declaraţii. În ce-l priveşte, Churchill este de acord cu declaraţia, el consideră necesar să se consemneze în procesul verbal că Marea Britanie respectă principiile Cartei Atlanticului — potrivit interpretării pe care Churchill i-a dat-o în parlament după ce s-a întors din Terra Nova. Churchill va prezenta la viitoarea şedinţă textul declaraţiei sale parlamentare (...) [26]

Roosevelt propune să se încheie şedinţa.

Churchill spune că ar vrea să se discute problema criminalilor de război. E vorba de criminalii de război ale căror crime nu sînt legate de un anumit loc geografic.

Roosevelt declară că problema criminalilor de război este complexă. Ea nu poate fi examinată în cursul conferinţei de faţă. Nu ar fi mai bine ca această problemă să fie transmisă spre examinare celor trei miniştri ai afacerilor străine ? Iar ei să facă o dare de seamă peste trei-patru săptămîni.

Churchill spune că a întocmit un proiect de declaraţie cu privire la criminalii de război pentru conferinţa de la Moscova din 1943. Churchill a făcut atunci propunerea, care a fost acceptată, ca aceşti criminali să fie predaţi ţărilor unde şi-au săvîrşit crimele. În declaraţia citată se face şi o menţiune despre criminalii principali, ale căror crime nu sînt legate de un loc geografic determinat. Cum să se procedeze cu aceşti criminali principali ? După părerea lui Churchill, trebuie în primul rînd să se întocmească lista persoanelor de acest gen, păstrîndu-se dreptul de a o completa şi ulterior. Aceasta i-ar izola de popoarele lor. Churchill consideră că cel mai bine ar fi ca principalii criminali să fie împuşcaţi de îndată ce vor fi prinşi.

Stalin întreabă : şi ce-i de făcut cu criminalii care au şi fost prinşi, de exemplu, cu Hess ? Va fi el trecut pe lista pe care Churchill propune să fie întocmită ? Printre criminali pot fi trecuţi prizonieri de război ? Pînă acum exista părerea că prizonierii de război nu pot fi judecaţi.

Churchill răspunde că prizonierii de război care au violat legile pot să fie, desigur, daţi în judecată. Altminteri criminalii de război vor începe să se predea prizonieri pentru a scăpa de pedeapsă. Dar Churchill interpretează că a înţeles cele spuse de mareşalul Stalin în sensul că principalii criminali trebuie să fie judecaţi înainte de a fi împuşcaţi [27].

Stalin răspunde afirmativ [28].

Churchill întreabă care va trebui să fie procedura tribunalului : juridică sau politică ?

Roosevelt declară că procedura nu trebuie să fie prea juridică. Oricum ar sta lucrurile, la proces nu trebuie admişi corespondenţi şi fotografi.

Churchill spune că, după părerea lui, judecarea principalilor criminali trebuie să fie un act politic şi nu juridic. Churchill ar vrea să existe claritate în privinţa vederilor profesate de cele trei puteri în această chestiune. Dar nu trebuie să se publice nimic pe tema în cauză pentru ca principalii criminali să nu caute să se răzbune dinainte pe prizonierii de război aliaţi.

Roosevelt propune ca problema criminalilor de război să fie transmisă spre studiu miniştrilor afacerilor străine ai celor trei puteri.

(Se acceptă).

Stalin întreabă : a început ofensiva pe frontul de vest ?

Churchill răspunde că ieri la ora 10 dimineaţa o armată britanică de 100 000 de oameni a început ofensiva în regiunea Nijmegen. Trupele au înaintat 3 000 de iarzi pe un front de 5 mile [29]. Ele au atins linia Siegfried. Apărarea nu a fost deosebit de puternică, cu excepţia a două sate. S-au

---

[26] În acest loc unde „Mejdunarodnaia Jizn" semnalează că un fragment din stenogramă nu este reprodus, M.B. şi M.M. înregistrează în continuare cîteva intervenţii care în M.M. au următoarea redactare : [Churchill] „...Am trimis o copie a acestei interpretări lui Wendell Willkie. [Lider republican, contracandidatul lui Roosevelt la alegerile prezidenţiale din S.U.A. din 1940, iar în timpul războiului reprezentant al preşedintelui S.U.A. într-o serie de acţiuni internaţionale — *N.R.R.*]

Preşedintele : Nu cumva asta l-a dat gata de a murit ? (rîsete)". În continuare M.B. consemnează : „**Preşedintele** a spus că în documentele pregătitoare Franţa era inclusă, dar acum lipseşte.

Mareşalul Stalin a remarcat că e mai bine să fie trei puteri decît patru.

Primul ministru a spus că ar fi posibil a se cere Franţei să se asocieze declaraţiei.

Preşedintele a sugerat ca acest aspect să fie analizat la noapte de cei trei miniştri de externe.

Mareşalul Stalin a spus că primul ministru nu are de ce să se teamă că amendamentul d-lui Molotov ar ţinti să fie aplicat Greciei.

Primul ministru a spus că nu nutreşte temeri în privinţa Greciei, ci doreşte ca fiecare să aibă şanse egale şi să-şi facă datoria.

Mareşalul Stalin a spus că este de părere că ar fi foarte primejdios dacă el [Churchill] ar permite ca în Grecia să intre şi alte forţe în afară de ale lui.

Primul ministru a spus că ar accepta bucuros în Grecia un observator sovietic.

Mareşalul Stalin a spus că are încredere deplină în politica dusă de britanici în Grecia.

Primul ministru a exprimat recunoştinţă pentru această declaraţie" *(N.R.R.)*.

[27] M.B. şi M.M nu redau ultima parte a intervenţiei *(N.R.R.)*.

[28] Începînd de la această intervenţie, M.B. şi M.M. nu mai consemnează discuţiile privitoare la criminalii de război, cu excepţia ideii — inserată într-o intervenţie anterioară — că nu este oportun să se facă publicitate asupra acestei probleme *(N.R.R.)*.

[29] 1 iard = cca 0,91 metri ; 1 milă = 1609, 31 metri *(N.R.R.)*.

luat cîteva sute de prizonieri. Mîine va începe al doilea val al ofensivei. Armata a 9-a americană își lărgește frontul de ofensivă. Această ofensivă se va desfășura fără oprire și va crește neîncetat în amploare.

A ȘAPTEA ȘEDINȚĂ, ȚINUTĂ LA PALATUL LIVADIA

10 februarie 1945

LISTA PARTICIPANȚILOR[30]

STATELE UNITE

Președintele Roosevelt
Secretarul de stat Stettinius
Amiralul flotei Leahy
D-l Hopkins
D-l Harriman
D-l Matthews
D-l Hiss
D-l Bohlen
D-l Foote
D-l Early

REGATUL UNIT

Primul ministru Churchill
Ministrul afacerilor externe Eden
Sir Archibald Clark Kerr
Sir Alexander Cadogan
Sir Edward Bridges
D-l Jebb
D-l Wilson
D-l Dixon
Maior Birse
D-l Roberts
D-l Allen

UNIUNEA SOVIETICĂ

Mareșalul Stalin
Comisarul afacerilor externe Molotov
D-l Vîșinski
D-l Maiski
D-l Gusev
D-l Gromîko
D-l Pavlov

Eden dă citire textului declarației asupra Poloniei, adoptat de comun acord la consfătuirile miniștrilor afacerilor străine din seara de 9 februarie și dimineața de 10 februarie[31].

Roosevelt declară că este de acord cu textul declarației asupra Poloniei, comunicat de către Eden[32].

Churchill spune că s-a realizat acum un acord asupra frontierei răsăritene a Poloniei și există înțelegerea ca polonezii să capete Prusia orientală[33] și teritoriile pînă la Oder. Churchill se îndoiește însă că este cazul ca polonezii să aibă frontiera pe rîul Neisse (de vest). Churchill adaugă că a primit o telegramă din partea cabinetului de război în care se manifestă temerea că se vor crea dificultăți dacă va fi strămutat în Germania un mare număr de locuitori.

Roosevelt observă că ar fi de dorit să se cunoască părerea noului guvern polonez în chestiunea frontierei de vest.

Stalin spune că ar fi cazul ca în declarație să se formuleze ceva precis despre frontieră.

Churchill consideră că este important să se publice un comunicat asupra acordului realizat în problema frontierei de est (linia Curzon). Dar dacă cu această ocazie nu se va spune nimic despre frontiera de vest, poporul se va întreba imediat : dar ce frontieră are Polonia la apus ? Churchill socotește că este necesar să se țină seama de părerea pe care o au polonezii înșiși asupra problemei frontierei de vest și această problemă trebuie rezolvată la conferința de pace[34].

Roosevelt[35] crede că ar fi mai bine să nu se vorbească nimic despre frontierele Poloniei, deoarece această problemă mai trebuie dezbătută în Senat și el, Roosevelt, nu are acum împuternicirea necesară pentru a adopta vreo hotărîre în această privință[31].

Churchill declară că oricum trebuie să se spună ceva despre frontiera de vest. El crede că se poate găsi o formulă potrivită, dat fiind că cele trei guverne sînt de acord că Polonia trebuie să capete un spor de teritorii în vest și în nord și că se va ține seama de părerea guvernului polonez la rezolvarea acestei probleme.

(Va urma)

---

[30] Lista participanților este reprodusă după F.R. pag. 897 *(N.R.R.)*.

[31] M.B. inserează proiectul de text al declarației asupra Poloniei, stabilit de comun acord de cei trei miniștri ai afacerilor străine. Conținutul acestui document reiese din discuțiile anterioare ale conducătorilor celor trei mari puteri *(N.R.R.)*.

[32] M.B. nu consemnează intervenția *(N.R.R.)*.

[33] M.B. înregistrează acest pasaj astfel : „A spus că sîntem cu toții de acord asupra frontierei răsăritene a Poloniei și el este de acord ca Polonia să primească o compensație în vest, pînă la linia Oderului, dacă polonezii doresc aceasta" *(N.R.R.)*.

[34] M.B. și M.M. nu consemnează ultimul paragraf referitor la conferința de pace *(N.R.R.)*.

[35] Înaintea acestei luări de cuvînt M.B. înregistrează următoarea intervenție a lui Molotov : **„Dl. Molotov a remarcat că ar fi bine** dacă s-ar putea spune ceva precis asupra frontierei de est, întrucît aceasta ar clarifica și calma întreaga situație în măsura în care ea îi privește pe polonezi. A spus că este sigur că se vor ivi critici, dar consideră că în general ar fi salutar să se procedeze astfel. A sugerat ca problema să fie transmisă celor trei miniștri de externe, care să schițeze o declarație asupra acestui punct. A adăugat că nu este poate necesar ca în privința frontierei de vest să se menționeze hotărîrea în mod tot atît de amănunțit ca în privința frontierei de est *(N.R.R.)*.

[36] M.B. nu consemnează intervenția. M.M. consemnează ideea *(N.R.R.)*.

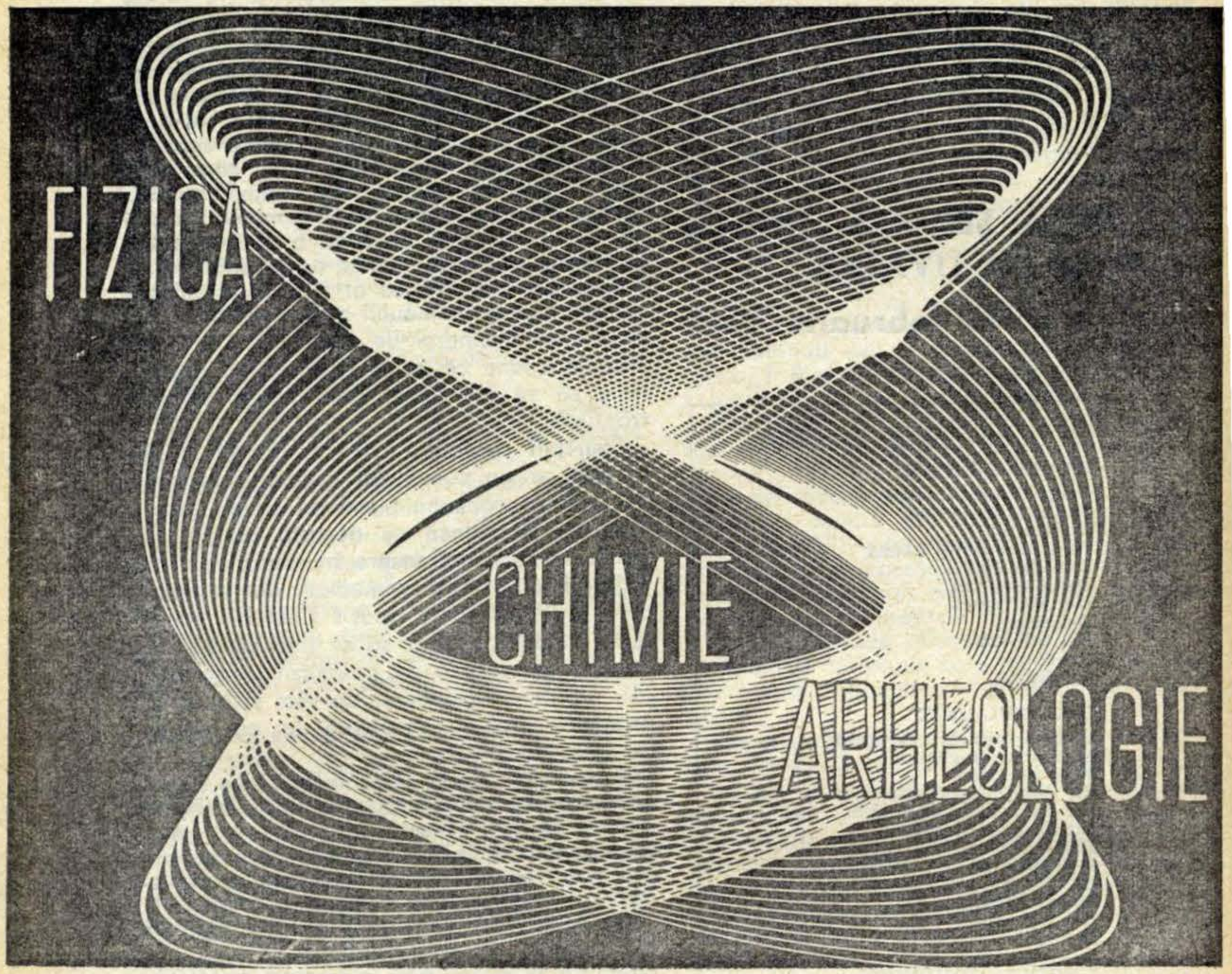

PÎNĂ NU DE MULT DETERMINAREA VÎRSTEI OBIECTELOR DESCOPERITE DE ARHEOLOGI ERA ADESEA O PROBLEMĂ DIFICILĂ. ÎN AFARA DOCUMENTELOR SCRISE SAU A RARELOR CRONOLOGII STRĂVECHI, MAI MULT SAU MAI PUȚIN UȘOR DE CORELAT CU CALENDARUL NOSTRU, NU EXISTAU METODE PRECISE, ȘTIINȚIFICE, PENTRU DATAREA MATERIALELOR ARHEOLOGICE. ERA NECESAR UN CEASORNIC SPECIAL CARE SĂ NUMERE MILENIILE ȘI SECOLELE...
FIZICA ȘI CHIMIA FIZICĂ AU CREAT ASEMENEA OROLOGII EXACTE, DINTRE CARE VOM PREZENTA MAI JOS PE CEL RADIOACTIV ȘI PE CEL MAGNETIC.

Conf. dr. CLAUDE NICOLAU

Orologiul radioactiv

„Orologiul radioactiv" funcționează pe baza carbonului 14, izotopul radioactiv al carbonului obișnuit (carbon 12). Acesta se formează permanent în atmosferă sub acțiunea razelor cosmice, a acelui șuvoi de nuclee de atomi și de particule elementare care cad neîntrerupt pe pămînt din adîncurile Cosmosului. Fiecare rază cosmică produce în straturile înalte ale atmosferei pămîntești doi neutroni. Fiecare din acești neutroni se combină imediat cu nucleele atomilor de azot din atmosferă, pentru a da carbon radioactiv C^{14}. Razele cosmice izbind atmosfera pămîntească fără întrerupere, producția carbonului 14 este continuă și se face cu o intensă constanță. Oamenii de știință au stabilit că cel puțin în cursul ultimilor

20 000—30 000 de ani, intensitatea fluxului care cade pe pămînt a rămas neschimbată.

Ce se întîmplă însă mai departe cu C^{14} care a venit pe lume cum am arătat ? În momentul reacției nucleare, radiocarbonul care s-a format capătă o mare energie și ajunge într-o stare de „excitație" specială. În acest fel el are o mare activitate chimică și se combină imediat cu oxigenul, devenind $C^{14}O_2$. Mai departe acesta se va amesteca rapid cu bioxidul de carbon (CO_2) atmosferic, așa că practic tot bioxidul de carbon va conține radiocarbon. Cum vegetalele consumă bioxid de carbon în care se găsește și $C^{14}O_2$, toate plantele capătă astfel însușiri radioactive. Iar animalele hrănindu-se cu plante, radiocarbonul va apărea și în organismul lor. În același timp, fiecare ființă vie, plantă sau animal, pierde o cantitate egală din acest carbon radioactiv care este transformat în azot. În momentul morții, asimilarea încetează brusc și cantitatea de C^{14} va descrește cu încetul.

Cunoscînd ritmul de dezintegrare a carbonului radioactiv, se poate determina imediat vîrsta rămășițelor organice animale sau vegetale.

Carbonul 14 are o perioadă de înjumătățire de circa 5 600 de ani, adică în acest timp se dezintegrează jumătate din toți nucleii pe care-i conține, de pildă, un gram de carbon. După 11 200 de ani nu va mai rămîne decît un sfert și așa mai departe, pînă cînd după 50 000 de ani urmele de C^{14} devin imposibile de reperat.

Iată dar „ceasornicul radioactiv" mult rîvnit de arheologi. Determinînd proporția de carbon radioactiv care există într-un lemn (cărbune) și comparînd această proporție cu cea normală existentă la copacii vii, se poate stabili cu destulă precizie momentul în care s-a produs moartea ființelor de la care avem relicvele supuse analizei.

Este foarte interesant, pentru a ilustra sensibilitatea metodei, să citățm măsurătorile făcute la Nippur. S-a ales o mostră din epoca împăratului babilonian Hammurabi, constînd din lemn carbonizat de la acoperișul unei case. Datarea arheologică a acestei case arăta, pe baza unor tăblițe găsite pe pereți, că ea a fost construită între anii 2374 și 1975 î.e.n.

Măsurătorile radioactive au dus la concluzia că lemnul vechi analizat încetase să mai trăiască acum 3 945 de ani. Mai precis, există două probabilități din trei ca el să fi „murit" între 2 100 și 1 887 î.e.n. și 19 șanse din 20 ca el să fi încetat să trăiască între 2 205 și 1 785 î.e.n. Cum datele arheologice au permis localizarea evenimentului în limitele a două date, cea mai recentă (1975 î.e.n.) este evident favorizată de măsurătorile cu C^{14}.

Această metodă elaborată de chimistul american prof. Libby, laureat al premiului Nobel (1960), și colaboratorii săi a adus servicii excepționale arheologiei. Mii de măsurători au putut descifra astfel în laboratoarele fizicienilor, în fărîme de lemn sau de os de cîteva grame, data existenței lor.

Au fost datate pe această cale manuscrisele găsite la Marea Moartă, stabilindu-se că vechimea rămășițelor de pînză în care erau înfășurate sulurile este de 1917 ± 200 de ani, ceea ce coincide cu părerea istoricilor. La începutul secolului al XX-lea

Fizicieni și chimiști reconstituie o hartă arheologică.

s-au descoperit pe pereții grotei din Lascaux (Franța) desene de animale făcute de omul preistoric. Frescele de la Lascaux au fost obiectul unei vii discuții între numeroși oameni de știință. În ce privește epoca în care au fost executate desenele s-au propus cele mai diferite date. Chestiunea s-a lămurit prin determinarea C^{14} în bucățile de cărbune găsite printre vestigiile umane din această grotă. S-a stabilit că vechimea frescelor este de cca. 15 500 de ani.

Și exemplele ar putea continua. Metoda radiocarbonului a lămurit multe taine ale trecutului și a clarificat numeroase capitole controversate din istoria omenirii.

Arheomagnetismul

Dar cînd nu există nici un fel de rămășițe organice într-un zăcămînt arheologic, ce e de făcut ? Se poate oare data ceramica ce se găsește aproape întotdeauna din belșug în șantierele arheologice ?

O metodă recentă „arheomagnetismul" permite și în acest caz stabilirea unei cronologii. Această tehnică se bazează pe faptul că orice pămînt argilos conține o slabă proporție de oxid de fier. Or, fierul, după cum se știe, are proprietatea de a deveni magnetic și de a rămîne astfel în mod permanent.

Cînd se modelează argila în formă de cărămidă sau de oală, micromagneții sînt îndreptați în toate sensurile și nu există o direcție preferențială. Dar în materialul pus în cuptor și încălzit la cel puțin 700° C, aceștia se „orientează", devenind paraleli cu cîmpul magnetic terestru, rămînînd astfel și după răcire.

Piesa de ceramică dobîndește în acest fel un „moment magnetic" pe care îl păstrează la nesfîrșit, cu condiția să nu fie coaptă din nou. O încălzire ulterioară primei fabricări a obiectului la temperaturi de peste 675° C distruge orice urme ale magnetizării inițiale. În acest caz, momentul său magnetic va deveni paralel cu noua direcție a cîmpului magnetic pămîntesc.

Tocmai aici se află secretul metodei, și anume în faptul că acest cîmp magnetic pămîntesc nu este constant și că, în timp, orientarea lui variază. Dacă deci o oală sau o cărămidă are un moment magnetic paralel cu direcția pe care o avea cîmpul magnetic pămîntesc în anul 1550, de pildă, el va data din anul 1550.

Timp de patru secole, de la 1500 și pînă astăzi, deplasările cîmpului magnetic au fost măsurate și înregistrate la Londra, ceea ce permite utilizarea rapidă și relativ ușoară a metodei magnetice pentru datarea oricăror obiecte de argilă coapte și nemișcate din locul lor de origine, provenind din această epocă. Evident însă că interesul major al metodei nu constă în datarea unor obiecte din ultimele patru secole, ci în aplicarea ei în vederea datării unor obiecte pentru care nu posedăm alte metode obiective. Pentru materialele arheologice mai vechi de 400 de ani se pot stabili „etaloane magnetice" pe probe de argilă coaptă de vîrstă cunoscută.

Desigur că în funcție de obiectul care ne interesează pot apărea o serie de servituți specifice metodei, de precauții absolut necesare în recoltarea probelor și în prepararea lor.

Cu toate acestea, metoda magnetică a permis obținerea unor date interesante, dintre care vom cita numai determinările făcute pe ceramica chinezească de tip Yuch.

Există date „clasice" care arată că „proto-porțelanul" cunoscut sub numele de Yuch a fost produs în apropierea Sanhaiului într-o perioadă cuprinsă între 300 î.e.n. și 1000 î.e.n. Compararea înclinației magnetice pe care aceste oale le prezintă cu cea actuală din aceeași regiune au permis datarea cu relativă precizie a unui număr de 50 de asemenea vase ca provenind din a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n.

Mai mult chiar, metoda magnetică poate delimita în timp diferite stiluri sau grupuri stilistice. Astfel, măsurîndu-se înclinația magnetică a unui mare număr de vase provenite din același atelier, dar prezentînd stiluri diverse, se poate delimita epoca lor prin comparație cu orientarea pe care o avea cîmpul magnetic pămîntesc în regiunea respectivă și în timp.

Iată, așadar, cum printr-o metodă fizico-chimică se pot obține date interesante pentru istoria civilizației, utilizînd tocmai ceramica, material esențial pentru investigația arheologului.

Utilajul tehnic necesar unor astfel de analize nu este prea complicat, ceea ce ar permite extinderea metodei pe scară cît mai largă în șantierele noastre arheologice, în special în cele consacrate studiului formațiunilor preistorice din țara noastră.

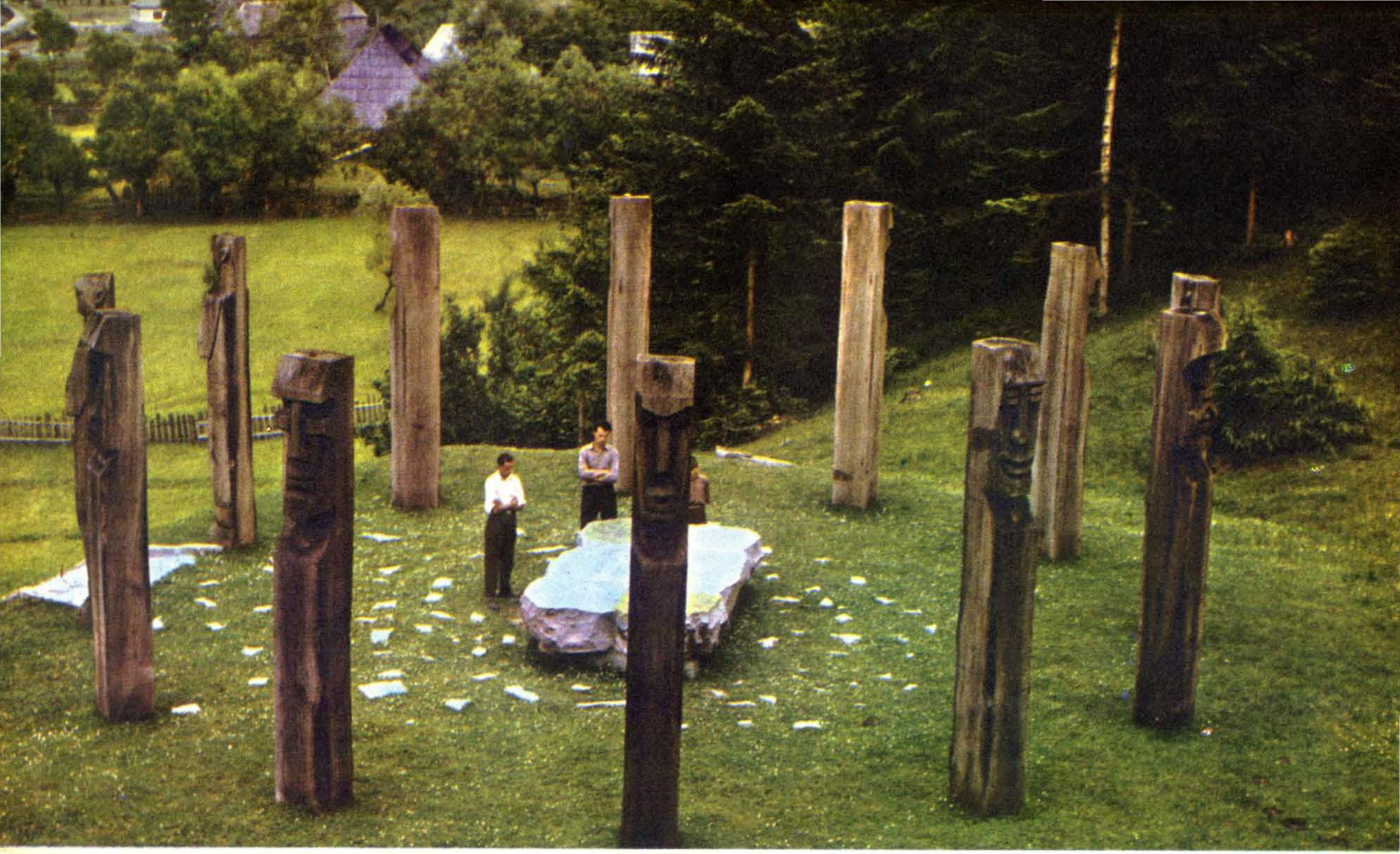

Monumentul de la Moisei, operă a sculptorului, VIDA GHEZA artist al poporului din R. S. România.

Detaliu din basorelieful Monumentului Eroilor Patriei, ridicat în Bucureşti în memoria ostaşilor români căzuţi în războiul antihitlerist.

Desfăşurarea insurecţiei armate în Bucureşti şi împrejurimi (23—28 august 1944)

„Garde patrouille" — tablou de Paul Atanasiu.

Drapelele din mulțimea românească din Bucureștii care au

MEMORII DE RAZBOI

CHARLES DE GAULLE

Aliații

În preajma celei de-a doua ierni a existenței sale[1], Franța Liberă nu mai era în ochii lumii acea uimitoare și îndrăzneață aventură, întîmpinată la început cu ironie, milă sau lacrimi. Realitatea ei politică, militară și teritorială putea fi întîlnită acum peste tot. În continuare, era necesar ca Franța Liberă să se manifeste pe plan diplomatic, să se impună în rîndul aliaților, să apară ca Franța beligerantă și suverană, ale cărei drepturi trebuiau respectate și căreia trebuia să i se rezerve partea ei de victorie. În această privință eram dispus să accept unele situații de tranziție. Dar nu voiam și nici nu puteam să fac vreo concesie în privința fondului. În plus, doream să reușesc cît mai repede să ocup o poziție favorabilă înainte ca lovitura decisivă să fi hotărît soarta războiului. Nu aveam deci timp de pierdut, mai cu seamă pe lîngă marile puteri: Washington, Moscova și Londra.

În probleme majore, Statele Unite acționau conform unor sentimente elementare și duceau o politică complicată. Aceasta a fost atitudinea lor față de Franța în 1941. În timp ce inițiativa generalului de Gaulle[2] trezea reacții pasionate în străfundurile opiniei publice americane, toate cercurile oficioase o tratau cu răceală sau indiferență. Cît despre oficialități, ele își menținеau neschimbate relațiile cu Vichyul, pretinzînd că astfel contrabalansează influența germană în Franța, împiedică predarea flotei[3] și păstrau contactul cu Weygand, Noguès și Boisson, care, după părerea lui Roosevelt, aveau să le deschidă într-o bună zi porțile Africii. Printr-o contradicție surprinzătoare însă, Statele Unite, care aveau reprezentanți pe lîngă Pétain, se țineau departe de Franța Liberă, pe motiv că nu se putea anticipa ce guvern își va alege națiunea franceză după eliberare.

De Gaulle ca tînăr ofițer, iulie 1920.

Președintele Charles de Gaulle, iulie 1967.

[1] Decembrie 1941—ianuarie 1942 (toate notele aparțin redacției române).

[2] Autorul vorbește adesea despre sine însuși la persoana a III-a.

[3] Armistițiul franco-german din 1940 prevedea rămînerea flotei de război franceze sub controlul guvernului de la Vichy.

ÎNȚELEGERE CU WASHINGTONUL, DAR FĂRĂ PLOCONIRI

În fond, conducătorii americani considerau trecerea Franței pe planul al doilea drept un fapt împlinit. În consecință, ei se împăcau cu Vichyul. Dacă în anumite puncte din lume întrevedeau totuși posibilitatea unei colaborări — dictată de necesitățile luptei — cu cutare sau cutare autoritate franceză, înțelegeau să o facă numai pe bază de acorduri locale și temporare.

În aceste condiții, înțelegerea cu Washingtonul era dificilă. De altfel, ecuația personală a președintelui adăuga problemei un coeficient cu totul nefavorabil. Deși nu mă putusem întîlni încă cu Franklin Roosevelt, ghiceam, după anumite semne, rezerva sa la adresa mea. Totuși voiam să fac tot posibilul pentru ca Statele Unite — care aveau să intre curînd în război — și Franța — de care răspundeam că nu ieșise niciodată din război — să nu urmeze căi divergente.

În ce privește forma relațiilor care urmau să fie stabilite și pe care oamenii politici, diplomații și ziariștii aveau să le discute pe larg, trebuie să spun că-mi era aproape indiferentă. Realitatea și conținutul relațiilor mă interesau mult mai mult decît formulele succesive în care juriștii de la Washington aveau să îmbrace „recunoașterea". În fața imenselor resurse americane și a ambiției lui Roosevelt de a-și impune voința și de a face dreptate în toată lumea, îmi dădeam seama că însăși independența noastră era în primejdie. Încercînd să mă înțeleg cu Washingtonul, doream să o fac pe baze de ordin practic și fără să mă ploconesc.

În timpul perioadei eroice din primele luni de existență ale Franței Libere, Garreau-Dombasle și Jacques de Sieyès îmi fuseseră purtători de cuvînt foarte utili. Acum trebuiau întreprinse tratative. L-am însărcinat pe Pleven să înceapă discuțiile preliminare. El cunoștea America, era abil și familiarizat cu situația noastră. Încă din mai 1941, de la Brazzaville, îi fixasem misiunea astfel : „Stabilirea de relații permanente și directe cu Departamentul de Stat, organizarea de schimburi economice ale Africii și Oceaniei franceze libere cu America și cumpărarea directă de material de război ; organizarea serviciului nostru de informații și de propagandă în Statele Unite ; crearea de comitete la care să participe reprezentanți ai cercurilor americane bine intenționate față de noi". Plecat la începutul lui iunie, Pleven nu se ducea cu mîinile goale. Ofeream Statelor Unite posibilitatea de a-și instala imediat forțele aeriene în Camerun, Ciad și Congo, știind că Africa era desemnată să le servească drept bază pentru Europa în ziua cînd aveau să recurgă la arme. În plus, față de amenințarea japoneză insulele din Pacific peste care flutura steagul cu crucea Lorenei [4] le puteau fi de mare ajutor.

Guvernul american nici nu întîrzie de fapt să ceară dreptul ca avioanele sale să folosească unele din bazele noastre africane, apoi pe cele din Noile Hebride și din Noua Caledonie. Nefiind încă angajat în război, făcu demersul în numele societății „Pan American Airways" [5], dar fără a lăsa vreo îndoială asupra semnificației sale reale.

Pe măsură ce Statele Unite vedeau apropiindu-se scadența războiului, Washingtonul ne acorda tot mai multă atenție. În august, o misiune de legătură condusă de colonelul Cunningham era trimisă în Ciad. În septembrie d-l Cordell Hull declara în public că guvernul american și Franța Liberă aveau interese comune. „Relațiile noastre cu acest grup, adăuga el, sînt bune din toate punctele de vedere". La 1 octombrie Pleven era primit oficial la Departamentul de Stat de către subsecretarul de stat Sumner Welles. Printr-o scrisoare adresată d-lui Stettinius, la 11 noiembrie, președintele Roosevelt extindea și asupra Franței posibilitatea de a beneficia de principiul „Lease and lend" [6], deoarece „apărarea teritoriilor care s-au alăturat Franței Libere este vitală pentru apărarea Statelor Unite". La sfîrșitul aceleiași luni, rechemarea lui Weygand de la Alger [7] nimicea

---

[4] Drapelul Franței Libere.
[5] Companie de transporturi aeriene.
[6] Împrumut și închiriere.
[7] Weygand fusese numit guvernator general al Algeriei de către guvernul de la Vichy.

o iluzie americană pe care Washingtonul nu știa încă prin ce să o înlocuiască. Între timp, Adrien Tixier, directorul Biroului internațional al muncii, devenea, cu acordul Departamentului de Stat, șeful delegației noastre, deoarece Pleven se întorsese la Londra pentru a intra în Comitetul național pe care îl înființasem. În fine, la Londra stabilisem relații regulate cu d-l Drexel Biddle, ambasadorul Statelor Unite pe lîngă guvernele refugiate în Marea Britanie.

În timp ce se înfiripau astfel primele relații oficiale, se puteau observa unele schimbări în atitudinea presei și radioului, care pînă atunci fie că tăcuseră, fie că ne fuseseră răuvoitoare. Pe de altă parte, francezii emigrați, dintre care unii erau personalități cunoscute, începeau să-și manifeste dorința de a se alătura celor care țineau sus drapelul. Astfel, înființînd la New York Institutul francez, care grupa somități ale științei, istoriei și filozofiei, profesorul Focillon obținea de la colegii săi încuviințarea de a cere generalului de Gaulle să recunoască această instituție printr-un decret.

INCIDENTE PENIBILE

La 7 decembrie, atacul de la Pearl Harbour arunca America în război. S-ar fi putut crede că, de atunci încolo, S.U.A. aveau să considere drept aliați pe francezii liberi care luptau contra unor dușmani comuni, dar nu a fost așa. Pînă să se decidă Washingtonul, mai aveam de îndurat multe incidente penibile. Astfel, la 13 decembrie, guvernul american rechiziționa pachebotul **Normandie** și alte 13 nave franceze aflate în porturile sale fără să trateze cu noi, fără măcar să ne informeze în ce scop le va utiliza și cum le va înarma. Peste cîteva săptămîni **Normandie** se mistuia într-un deplorabil incendiu. În cursul lunii decembrie, 27 de țări, din rîndul cărora Franța Liberă nu făcea parte, elaborau și semnau Pactul Națiunilor Unite. De altfel caracterul bizar, dacă nu chiar dubios, al atitudinii Statelor Unite față de noi avea să fie dat la iveală de un incident mărunt în sine, dar căruia reacția oficială a Washingtonului i-a conferit mare importanță. Poate că îl provocasem eu însumi, pentru a zgîndări lucrurile, după cum arunci o piatră în iaz. Era vorba despre alăturarea insulelor Saint-Pierre și Miquelon la Franța Liberă.

Încă de la început ne gîndisem la această raliere. Într-adevăr, era scandalos ca un mic arhipelag francez, situat în imediata vecinătate a Terrei Nova și a cărui populație voia să ni se alăture, să asculte de Vichy. Obsedați de ideea că, pe ruta marilor convoaie maritime, submarinele germane ar putea primi într-o zi ajutor datorită mai cu seamă postului de radio de pe Saint-Pierre, englezii erau de acord cu ralierea. După părerea lor, era însă nevoie de aprobarea Washingtonului. În ceea ce mă privește, consideram că această aprobare era de dorit, dar nu o socoteam indispensabilă din moment ce operația privea niște treburi interne ale Franței. Eram chiar cu atît mai hotărît să pun mîna pe arhipelag, cu cît amiralul Robert, înaltul comisar al Vichyului pentru Antile, Guyana și Saint-Pierre, trata cu americanii, ceea ce nu putea duce decît la neutralizarea acestor teritorii franceze sub garanția Washingtonului. În luna decembrie, aflînd că amiralul Horne fusese trimis de Roosevelt la Fort-de-France, pentru a stabili cu Robert condițiile neutralizării posesiunilor noastre din emisfera occidentală și a navelor care se aflau acolo, m-am hotărît să acționez cu prima ocazie.

Ocazia s-a prezentat în persoana amiralului Muselier. Dat fiind că acesta trebuia să se ducă în Canada pentru a inspecta submarinul *Surcouf*, care-și avea baza la Halifax, precum și corvetele franceze care escortau convoaiele, am hotărît cu el ca în principiu să efectueze operația. La 12 decembrie, după ce adunase la Halifax în jurul lui *Surcouf* corvetele *Mimosa*, *Aconit* și *Alysse*, amiralul Muselier era gata să se îndrepte spre Saint-Pierre și Miquelon. Înainte de a porni, a considerat însă că era de datoria lui să ceară la Ottawa aprobarea canadienilor și americanilor. Secretul era astfel

dezvăluit. M-am văzut nevoit să avertizez pe englezi, pentru ca să nu aibă impresia că ne ascundem de ei. Prin ministrul său de la Ottawa, Washingtonul i-a răspuns lui Muselier „Nu !". Amiralul i-a declarat că, în acest caz, renunță să mai plece în insule. Guvernul de la Londra mi-a scris că nu se opune, dar că, avînd în vedere opoziția americană, îmi cere să amîn operația. În aceste condiții, dacă nu intervenea ceva nou, trebuia să ne resemnăm.

A intervenit însă ceva nou. Cîteva ore după ce-mi răspunsese, Foreign Office-ul îmi aducea la cunoștință — oare nu o făcea intenționat ? — că, de acord cu Statele Unite, dacă nu chiar la instigația lor, guvernul canadian hotărîse să debarce la Saint-Pierre, de bunăvoie sau cu forța, personalul necesar pentru a pune stăpînire pe postul de radio. Am protestat de îndată la Londra și la Washington. Fiind însă vorba de o intervenție străină pe un teritoriu francez, am socotit că nu mai aveam dreptul să ezităm. Am dat amiralului Muselier ordin să debarce imediat pe insulele Saint-Pierre și Miquelon. El a executat ordinul în ajun de Crăciun, în entuziasmul locuitorilor, fără nici un foc de armă. Un plebiscit s-a soldat cu o majoritate zdrobitoare pentru Franța Liberă. Tinerii s-au înrolat imediat. Bărbații mai în vîrstă au alcătuit un detașament pentru a asigura apărarea insulelor. Numit administrator, Savary a luat locul guvernatorului.

FURTUNĂ ÎN S.U.A.

S-ar fi putut crede că această operație măruntă, executată în condiții atît de bune, avea să fie ratificată fără dificultate de guvernul american. Puteam să ne așteptăm cel mult ca în birourile Departamentului de Stat să domnească oarecare proastă dispoziție. În realitate, în Statele Unite a izbucnit o adevărată furtună. D-l Cordell Hull[8] însuși a declanșat-o printr-un comunicat în care anunța că, întrerupîndu-și vacanța de Crăciun, se reîntorcea de urgență la Washington. „Acțiunea din insulele Saint-Pierre și Miquelon, adăuga secretarul de stat, a fost întreprinsă de așa-zisele nave franceze libere fără ca guvernul Statelor Unite să fi fost încunoștințat în prealabil și fără ca el să-și fi dat consimțămîntul". El încheia spunînd că guvernul său „întrebase guvernul canadian ce măsuri intenționa să ia pentru a reinstaura *statu quo ante* în insule".

Timp de trei săptămîni, zarva făcută de presă și emoția opiniei publice din Statele Unite au depășit orice limită imaginabilă. Incidentul dădea brusc opiniei publice americane prilejul să-și manifeste preferința, căci în timp ce politica oficială miza încă pe Pétain, sentimentele multora înclinau spre de Gaulle. În ceea ce ne privește, după ce ne atinsesem scopul, doream ca Washingtonul să sfîrșească prin a avea o imagine justă a lucrurilor. Dat fiind că la Quebec tocmai avea loc o conferință între Churchill și Roosevelt, i-am telegrafiat primului ministru pentru a-l informa că atitudinea Departamentului de Stat produsese o impresie proastă asupra opiniei publice franceze. Churchill mi-a răspuns că va face tot posibilul pentru a aranja lucrurile, menționînd însă că existau piedici într-o evoluție favorabilă a situației. În același timp, Tixier înmîna d-lui Cordell Hull din partea mea o notă menită să-l liniștească, Roussy de Sales folosea în același sens încrederea de care se bucura pe lîngă presa americană, iar eu încercam să-l atrag de partea noastră pe d-l W. Bullitt (ultimul ambasador al Statelor Unite în Franța înainte de război), care se afla pe atunci la Cairo.

In fața criticii vehemente din interior și a dezaprobării tacite a Angliei, guvernul de la Washington s-a văzut nevoit să admită faptul împlinit. Înainte de a-și da consimțămîntul, el a încercat totuși să ne intimideze prin intermediul guvernului britanic. Acest intermediar era însă foarte puțin convins el însuși. D-l Eden s-a întîlnit cu mine de două ori, la 14 ianuarie, și s-a prefăcut că insistă pentru ca să acceptăm neutralizarea insulelor, o administrație nesubordonată Comitetului național și un control efectuat pe loc de funcțio-

[8] Pe atunci secretar al Departamentului de Stat.

nari aliați. În fața refuzului meu, d-l Eden m-a anunțat că Statele Unite aveau de gînd să trimită la Saint-Pierre un crucișător și două distrugătoare. „Ce veți face în acest caz?" — m-a întrebat el. „Navele aliate, i-am răspuns eu, se vor opri la marginea apelor teritoriale franceze, iar amiralul american se va duce să ia masa cu Muselier, care va fi cu siguranță încîntat de această vizită". „Dar dacă crucișătorul trece dincolo de limita apelor teritoriale?". „Ai noștri vor lansa somațiile de rigoare". „Și dacă nu sînt luate în considerare?". „Ar fi o mare nenorocire, căci atunci ai noștri ar trebui să tragă". D-l Eden a ridicat ochii la cer. „Înțeleg temerile dumneavoastră, am încheiat eu zîmbind, dar am încredere în democrație".

Pagina putea fi întoarsă. La 19 ianuarie d-l Cordell Hull îl primea pe Tixier și îi expunea, fără animozitate, motivele politicii pe care o dusese pînă atunci. Scurt timp după aceea lua la cunoștință răspunsul pe care i-l trimisesem. Reîntors în Anglia, d-l Churchill m-a chemat la el în ziua de 22 ianuarie. M-am dus împreună cu Pleven. În prezența lui Eden, primul ministru ne-a propus, din partea Washingtonului, Londrei și Ottawei, o înțelegere în baza căreia urma să se mențină situația creată de noi la Saint-Pierre și Miquelon. În schimb, trebuia să permitem celor trei guverne să publice un comunicat care să salveze aparențele pentru Departamentul de Stat. „După care, ne-au spus miniștrii britanici, nimeni nu va mai interveni în această chestiune". Am acceptat înțelegerea. Pînă la urmă nu s-a publicat nimic. Noi am păstrat insulele Saint-Pierre și Miquelon, iar aliații nu s-au mai ocupat de ele [...]

„AI NOȘTRI AR TREBUI SĂ TRAGĂ"

Franța în luptă

[...] Koenig[9] cu Divizia 1-a își ocupase poziția la Bir-Hakeim[10]; Cazaud cu Divizia a 2-a se ținea în rezervă. Regimentul blindat comandat de colonelul Rémy primea materiai nou în spatele frontului. O companie de parașutiști pe care o adusesem din Anglia se antrena la Ismailia, gata să execute acțiunile de șoc care aveau să i se ordone. În total erau 12 000 de combatanți, adică aproape o cincime din efectivul aliat care participa la operație. Grupul de avioane de vînătoare „Alsacia" și grupul de bombardiere „Lorena" se luptau din octombrie pe cerul Cirenaicii. De-a lungul coastei, mai multe avizouri și pescadoare contribuiau la escortarea convoaielor. O importantă forță franceză se afla deci la momentul oportun pe principalul teatru de luptă de atunci. Zeul războiului, fiind drept, avea să ofere ostașilor Franței Libere o mare bătălie și o mare victorie. La 27 mai[11] Rommel începea ofensiva : Bir-Hakeim era atacat.

În acțiunile în care se riscă totul survine de obicei un moment cînd cel ce se află în frunte simte că destinul se fixează. Printr-o bizară coincidență, numeroasele dificultăți în care se zbate se îmbină parcă dintr-o dată într-un singur episod hotărîtor. Dacă acesta este fericit, soarta se predă. Dacă însă comandantul nu știe să-l folosească, totul este pierdut. În jurul poligonului de 16 km pătrați deținut de Koenig și oamenii lui se desfășoară drama de la Bir-Hakeim ; în timpul acesta la Londra, citind telegramele, ascultînd comentariile și urmărind privirile cînd umbrite, cînd luminate, îmi dau seama cît de mari sînt consecințele celor ce se petrec acolo. Dacă acești 5 500 de combatanți, fiecare cu durerile și speranțele lui, sosiți voluntari din Franța, din Africa, din Orientul Apropiat, din Pacific și adunați acolo cu atîtea dificultăți, suferă o înfrîngere gravă,

---

[9] Marie-Pierre Koenig : general francez, născut în 1898.
[10] Localitate în Libia.
[11] 1942. Este data la care Rommel lansează o puternică ofensivă împotriva generalului britanic Auchinlek.

cauza noastră este compromisă. Dacă săvîrșesc însă o strălucită faptă de vitejie, viitorul ne aparține !

Primele ciocniri nu lasă nimic de dorit. Aflu că, la 27 mai, în timp ce corpul principal al inamicului se deplasa la sud de Bir-Hakeim pentru a încercui pozițiile aliate, divizia mecanizată italiană „Ariete" a lansat asupra francezilor vreo sută de tancuri, din care a pierdut 40 ; epavele lor au rămas pe povîrnișul dealului. La 28 și 29, detașamentele noastre înaintează în toate direcțiile, distrug încă 15 care și fac 200 de prizonieri. La 30 mai, generalul Rommel, care nu a putut lichida formațiile mecanizate engleze din prima lovitură, se hotărăște să se retragă pentru a pregăti o manevră nouă. Două zile mai tîrziu o coloană franceză comandată de locotenent-colonelul Broche se îndreaptă spre Rotonda Signali, la 50 de kilometri spre vest, și ocupă această poziție. La 1 iunie Larminat inspectează trupele franceze. Darea lui de seamă este foarte optimistă. Lumea începe să ne privească cu interes. Unii presimt că această acțiune ar putea depăși cadrul tacticii militare. Cu rezervă în conversații, prin aluzii la posturile de radio și cu prudență în ziare, trupele franceze și comandanții lor încep să fie lăudați.

ROMMEL ATACĂ

A doua zi Rommel preia inițiativa. De data aceasta avansează drept spre centrul poziției ocupate de generalul Ritchie, însărcinat de Auchinleck să comande frontul de luptă. La Got-el-Skarab germanii distrug o divizie britanică, traversează în acel punct întinsul cîmp minat care-i adăpostește pe aliați de la Gazala pînă la Bir-Hakeim și, pentru a lărgi breșa, îndreaptă spre trupele noastre o divizie din Afrika-Korps [12]. Din iunie 1940 este pentru prima dată că francezii și germanii intră în contact. La început sînt numai niște ciocniri mărunte, în care facem 150 de prizonieri. Dar frontul se extinde foarte repede în vederea unei bătălii. Celor doi emisari ai inamicului care-i cer să binevoiască să se predea, Koenig le răspunde că nu pentru asta a venit acolo.

În zilele următoare adversarul își strînge încleștarea. Baterii de calibru mare, inclusiv piese de 155 și 220 milimetri, deschid asupra unităților noastre un tir care se intensifică necontenit. Avioanele „Stukas" și „Junkers", în escadre de cîte o sută de aparate, bombardează pozițiile franceze de trei, de patru și de cinci ori pe zi. Aprovizionarea nu se mai face decît în cantități mici. La Bir-Hakeim stocurile de muniții scad, rațiile de alimente și de apă se reduc. Sub soarele arzător, în mijlocul vîrtejurilor de nisip, apărătorii sînt într-o continuă stare de alarmă, trăiesc alături de răniți și-și îngroapă morții lîngă ei. La 3 iunie generalul Rommel le adresează o somație scrisă de mîna lui, prin care le cere să depună armele „căci altfel vor fi nimiciți ca și brigăzile engleze de la Got-el-Skarab". La 5 iunie unul din ofițerii lui reînnoiește somația. Francezii de la Bir-Hakeim stîrnesc din ce în ce mai mult interesul presei vorbite și scrise. Opinia publică

Rommel pregătindu-se de un nou atac împotriva pozițiilor franceze de la Bir-Hakeim.

[12] Numele sub care era cunoscut corpul expediționar hitlerist în Africa de Nord.

se pregătește să se pronunțe. Rămîne de văzut dacă gloria ne mai poate îndrăgi soldații.

La 7 iunie Bir-Hakeim este împresurat din toate părțile. Divizia a 90-a germană și divizia italiană „Trieste", sprijinite de vreo douăzeci de baterii și de sute de tancuri, sînt gata să dea asaltul. „Rezistați încă șase zile!" — îi recomandase lui Koenig comandamentul aliat în seara zilei de 1 iunie. Cele șase zile au trecut. „Mai rezistați patruzeci și opt de ore!" cere generalul Ritchie. Trebuie spus că pierderile cauzate Armatei a VIII-a de loviturile puternice ale inamicului și confuzia care domnește în rîndurile ei sînt atît de mari, încît îi e imposibil de acum încolo să ajute în vreun fel trupele franceze. În ceea ce-l privește, Rommel, care, profitînd de dezorientarea englezilor, se grăbește să ajungă în Egipt, este iritat de această rezistență care se prelungește în spatele frontului și îi încurcă comunicațiile. Bir-Hakeim a devenit grija sa cea mai mare și obiectivul său principal. De aceea a venit pe teren în cîteva rînduri și va reveni, pentru a-i îmboldi pe asediatori.

În ziua de 8 se declanșează atacuri puternice. Infanteria inamică, puternic susținută de artilerie și de care de luptă, încearcă de mai multe ori, cu curaj dar inutil, să cucerească cîte un sector al liniilor noastre. Ziua este foarte grea pentru ai noștri. La fel și noaptea, cînd se încearcă refacerea pozițiilor distruse. La 9 iunie reîncepe atacul. Artileria inamică s-a mai întărit cu piese de calibru mare, cu care nu se pot măsura tunurile de 75 mm ale colonelului Laurant-Champrosay. Oamenii noștri nu mai primesc decît doi litri de apă pentru douăzeci și patru de ore, ceea ce, în clima de acolo, este cumplit de puțin. Trebuie să mai reziste însă, căci în dezordinea care cuprinde rînd pe rînd unitățile armatei britanice rezistența lui Koenig a căpătat o importanță capitală. „Apărarea eroică a francezilor!" — „O extraordinară faptă de vitejie!" — „Germanii înfrînți la Bir-Hakeim!" — se trîmbițează la Londra, New York, Montreal, Cairo, Rio de Janeiro, Buenos Aires. Ne apropiem de ținta pe care ne-am fixat-o, asigurîndu-le trupelor franceze libere — oricît de redus le-ar fi efectivul — un rol important într-o împrejurare excepțională. Pentru întreaga lume, tunurile de la Bir-Hakeim anunță începutul redresării Franței.

Ceea ce mă obsedează însă de acum înainte este salvarea apărătorilor. Știu că nu vor mai putea respinge mult timp atacurile sprijinite de mijloace tehnice copleșitoare. Firește, sînt convins că, în nici un caz, divizia nu se va preda, că adversarul nu va avea satisfacția de a vedea defilînd în fața lui Rommel o lungă coloană de prizonieri francezi și că, dacă trupele noastre rămîn pe loc, pentru a le lichida, inamicul va fi nevoit să nimicească grup după grup. Trebuie însă să ne recuperăm forțele, nu să acceptăm cu resemnare

APĂRĂTORII TREBUIE SALVAȚI

Generalul de Gaulle inspectînd o unitate a Franței Libere (1942).

exterminarea lor, fie ea și glorioasă. Am mare nevoie, pentru viitor, de acele cîteva sute de ofițeri și subofițeri excelenți, de acele cîteva mii de ostași foarte buni. După această primă faptă eroică, ei mai au de realizat o alta — să-și croiască drum printre atacatori și prin cîmpurile de mine și să se unească cu grosul forțelor aliate.

Deși mă feresc să intervin direct în desfășurarea acțiunii, la 8 și 9 iunie insist pe lîngă statul-major britanic că este extrem de important ca Koenig să încerce o ieșire înainte de a fi prea tîrziu. La 10 iunie repet același lucru d-lui Churchill, cu care tratez problema Madagascarului. În orice caz, deznodămîntul se apropie și atunci telegrafiez comandantului Diviziei 1-a ușoare : „Generale Koenig, aflați și spuneți trupelor dv. că toată Franța vă urmărește și că sînteți mîndria ei !". În seara aceleiași zile, generalul Sir Alan Brooke, șeful statului-major imperial, mă anunță că, începînd din zori, inamicul atacă cu furie la Bir-Hakeim, dar că Ritchie i-a recomandat lui Koenig să ocupe o altă poziție dacă găsește posibilitatea de a o face. Operația este prevăzută pentru noapte.

A doua zi de dimineață, la 11 iunie, comentariile radioului și presei sînt ditirambice și funebre. Neștiind că francezii încearcă să iasă din încercuire, toată lumea se așteaptă ca dintr-un moment într-altul rezistența lor să fie înfrîntă. Iată însă că, seara, Brooke îmi transmite : „Generalul Koenig și mare parte din trupele sale au ajuns la El Gobi, unde inamicul nu-i mai amenință". Îi mulțumesc curierului, îmi iau rămas bun de la el, închid ușa. Sînt singur. O, inimă bătînd de emoție, suspine de mîndrie, lacrimi de bucurie !

După 14 zile de luptă, din cei aproximativ 5 500 de oameni pe care-i avea Divizia 1-a ușoară înainte de Bir-Hakeim, Koenig salvase aproape 4 000 de oameni valizi. Unii răniți putuseră fi transportați în spatele frontului, odată cu unitățile. Trupele noastre lăsau pe cîmpul de luptă 1 109 ofițeri și soldați morți, răniți sau dispăruți. Printre morți se aflau trei ofițeri superiori — locotenent-colonelul Broche, maiorii Savey și Bricogne —, iar printre răniții rămași acolo — maiorii Puchois și Babonneau. O parte din material trebuise să fie abandonat, după ce fusese distrus. Provocasem însă dușmanului pierderi de trei ori mai mari ca ale noastre.

RADIO BERLIN DĂ ÎNAPOI

La 12 iunie germanii anunțau că în ajun luaseră Bir-Hakeim „cu asalt". Radio Berlin transmitea apoi un comunicat care spunea : „Dat fiind că francezii albi și de culoare făcuți prizonieri la Bir-Hakeim nu aparțin unei armate regulate, ei vor fi supuși legilor războiului și executați". O oră mai tîrziu lansam în toate limbile, pe undele BBC-ului, următoarea notă : „Dacă armata germană se va dezonora omorînd soldații făcuți prizonieri în timp ce luptau pentru țara lor, generalul de Gaulle face cunoscut că se va vedea nevoit să supună aceleiași soarte prizonierii germani căzuți în mîinile trupelor sale". Înainte de căderea nopții, radio Berlin proclama : „În legătură cu militarii făcuți prizonieri în timpul luptelor de la Bir-Hakeim, orice confuzie este exclusă. Soldații generalului de Gaulle vor fi tratați ca soldați". Ceea ce s-a și întîmplat.

În timp ce Divizia 1-a ușoară se regrupa la Sidi-Barrani și în timp ce Catroux se și ocupa de completarea ei, grupul nostru de avioane „Alsacia" continua să participe la acțiunile tot mai puternice ale aviației de vînătoare engleze, iar grupul „Lorena" își intensifica, împreună cu bombardierele din „Royal Air Force", atacurile contra căilor de comunicație inamice. Concomitent, parașutiștii noștri executau mai multe raiduri strălucite. Astfel, în noaptea de 12 spre 13 iunie, echipele lor distrugeau 12 avioane pe aeroporturile inamice din Libia, iar căpitanul Bergé, lansat în Creta cu cîțiva oameni, incendia, înainte de a fi prins, 21 de bombardiere, 15 camioane și un depozit de benzină pe aeroportul de la Candia.

Mihai Tican Rumano n-a fost numai un explorator...

ION BABICI

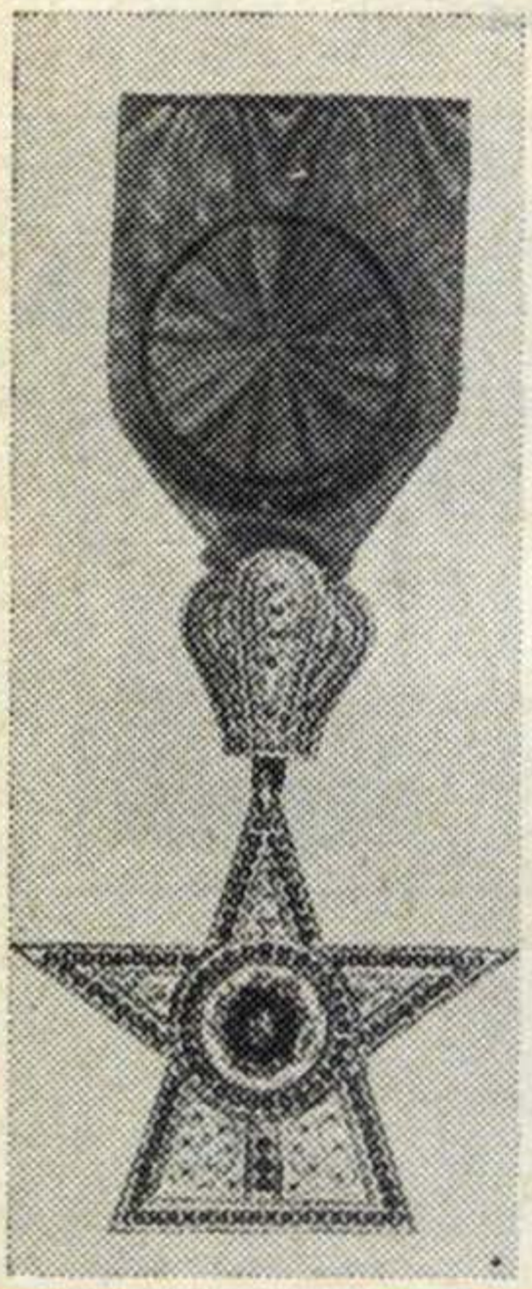

La fel ca neobosiții exploratori din alte vremuri — cum au fost cronicarul Nicolae Milescu-spătarul, savantul Emil Racoviță și alții —, scriitorul și publicistul Mihai Tican Rumano se numără printre cei mai îndrăzneți călători români care au purtat cu cinste peste mări și țări mîndria și faima neamului lor.

Născut la 2 iulie 1895, în satul Berevoiești, raionul Muscel, regiunea Argeș, și decedat la 20 martie 1967, în București, Mihai Tican Rumano a străbătut în tinerețe toate continentele — Africa, cele două Americi, Asia, Australia, Europa —, lăsînd în urma sa 40 de volume cu interesante însemnări și reflecții de drumeție. În ultimii ani ai vieții a donat o serie de tablouri valoroase din colecția sa școlii din satul natal și Muzeului de artă din Cîmpulung-Muscel, care în prezent îi poartă numele.

Călătorie în Etiopia

Din documentele puse la dispoziție cu multă amabilitate de d-na Sylvia Tican Rumano reiese că scriitorul n-a fost numai un explorator, ci și un prieten apropiat al oamenilor iubitori de libertate de pretutindeni. Exprimînd sentimentele de stimă, nutrite de poporul român față de alte popoare, Tican Rumano a stigmatizat în scrierile sale asuprirea străină, războiul imperialist, colonialismul și fascismul, dovedind înțelegere și simpatie pentru lupta dreaptă a națiunilor însetate de libertate, independență, dreptate și pace.

La sfîrșitul anului 1934 și începutul lui 1935, M. Tican Rumano a întreprins o călătorie în Etiopia, „înfruntînd osteneli nebănuite... fără nici un ajutor al «Oficialității» sau al vreunui particular" — după cum sublinia Radu D. Rosetti în prefața cărții **Abisinia,** publicată de autor la scurt timp după sosirea sa în patrie (aprilie 1935). Ediția în limba spaniolă a cărții, apărută în 1936 la Barcelona, avea următoarea dedicație : „Milenarei Abisinia, nobilei și eroicei națiuni etiopiene, victima și martira «civilizației»".

Stînga : *Steaua Etiopiei.*
Dreapta : *Ordinul Republicii Spaniole.*

Alături de unele lucrări ale istoricului Nicolae Iorga, cartea „Abisinia" figurează astăzi la loc de frunte în tezaurul bibliografic național al Etiopiei. Drept recompensă, împăratul Haile Selassie i-a conferit lui Mihai Tican Rumano, în 1935, gradul de ofițer al decorației de aur „Steaua Etiopiei".

Întîlnire cu Spania

La finele anului 1935, M. Tican Rumano împreună cu soția a făcut o călătorie în Spania, unde asistă cu entuziasm, în februarie 1936, la victoria în alegeri a Frontului popular. Cu privire la transformările petrecute în timpul Republicii în viața poporului spaniol, iată ce nota scriitorul în cartea sa **Spania** (ediția a II-a, București, 1936) : „Cunoscusem o Spanie monarhistă și tradiționalistă, trăind pe laurii glorioși ai trecutului. Cunoscusem o Spanie obosită, fără elanuri creatoare, o Spanie statică și visătoare. Puțini își dădeau seama totuși că sub pojghița aceasta de liniște și resemnare se ascundeau frămîntări înnoitoare, elanuri revoluționare, care urmăreau schimbarea totală a formei de viață și a destinelor poporului spaniol. Doi ani după plecarea mea în țară, Spania devenise Republică. O Republică, pînă azi, în căutare de forme cît mai noi, cît mai îndrăznețe, cît mai înaintate. În acest sens s-a manifestat chiar și deunăzi voința maselor populare".

La cîteva luni după reîntoarcerea în țară, fascismul spaniol, avînd sprijinul Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, a dezlănțuit rebeliunea împotriva Spaniei republicane. Zguduit de agresiunea străină contra poporului spaniol, Tican Rumano — care în urmă cu un an, în timpul invaziei mussoliniene, a luat apărarea dreptului la independență al Etiopiei — s-a situat și de această dată de partea Spaniei republicane. „Noi, românii — arăta scriitorul — sîntem prea legați de originea și de istoria acestei țări ca să nu urmărim cu prietenie și emoție firul pe care se deapănă noile destine ale Spaniei contemporane". Dînd glas simțămintelor poporului român, Tican Rumano și-a exprimat în cartea amintită adeziunea la lupta nobilă a poporului spaniol : „Spanie sîngerîndă, îndoliată, țară scumpă mie, din suflet îți doresc să ieși biruitoare din greaua încercare prin care

Brevet de decorare cu Ordinul Republicii Spaniole, în gradul de cavaler (martie 1936)

Volumul „Abisinia" în ediție spaniolă

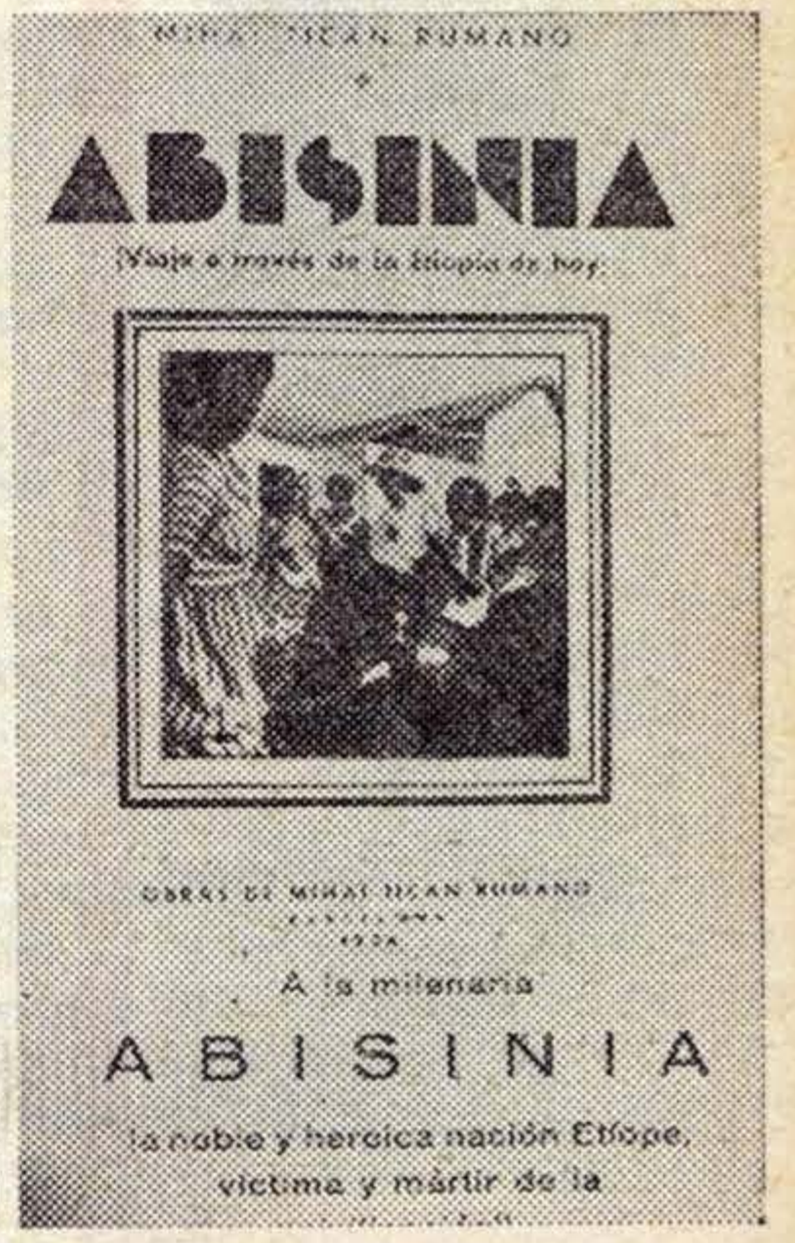

treci". Autorul își mărturisea convingerea că, în ciuda atacului fascist, „un popor înzestrat cu atîtea mari însușiri, un popor care a dat omenirii eroi și exemplare de geniu în toate domeniile curajului și ale creației, un popor care a zămislit din plămada geniului pe un Cervantes, Goya, Blasco Ibanez, Valle-Inclan, Unamuna, un astfel de popor nu poate pieri".

Amintirea dăinuie

Pentru „meritele dobîndite" în sprijinirea aspirațiilor poporului spaniol, președintele Republicii Spaniole i-a decernat, în martie 1936, decorația de „Cavaler al Ordinului Republicii". În zilele noastre, oamenii de artă și cultură progresiști din Spania prețuiesc așa cum se cuvine atitudinea manifestată de scriitorul român față de republicani în urmă cu peste trei decenii.

„Poposind cu cîteva sezoane în urmă la Barcelona, pe urmele lui (Tican Rumano — **n.a.**), discutînd cu cîțiva intelectuali catalani — scria, nu de mult, Paul Anghel —, am avut plăcerea și tristețea să constat că tot ce știau despre arta și literatura noastră se datora aceluiași Mihai Tican Rumano. Nu uitau nici atitudinea lui antifascistă, compasiunea pentru marea tragedie a războiului civil, clipele cînd a sîngerat acasă, odată cu întreaga Spanie".

Aspectele prezentate adaugă noi elemente la cunoașterea personalității exploratorului, scriitorului și publicistului patriot și democrat Mihai Tican Rumano.

IATĂ, ÎN TRADUCERE, TEXTUL DECRETULUI DE DECORARE A LUI MIHAI TICAN RUMANO CU „STEAUA ETIOPIEI":

MARELE
SIGILIU
IMPERIAL

Urmașul Invingătorului Tribului de Judo Haile Selassie I

Ales de Dumnezeu

Rege al Regilor și Împărat al Etiopiei către cei care vor citi prezentul, salut.

Domnului Mihai Tican, scriitor, i-am decernat gradul de ofițer al decorației Noastre Steaua Etiopiei și îi acordăm dreptul de a-l purta în recunoașterea bunelor servicii pe care Ni le-a adus.

Întocmit în Orașul Nostru Addis Abeba, anul de grație 1935. Legalizat de către Sigiliul Nostru și semnat de Ministrul Nostru al Afacerilor Străine.
Marele cancelar
W. Ghiorgis
Ministrul Afacerilor Străine
B. Hervery

Revedere cu împăratul Haile Selassie I, la București (septembrie 1964)

FLORIAN TUCĂ

Timp de cîțiva ani de zile am străbătut drumurile și plaiurile țării, pe urmele eroicelor lupte duse de armata română în zilele insurecției armate, inițiate și conduse de partidul comunist, ca și în perioada următoare, pe frontul antihitlerist. M-am oprit în fața monumentelor sau a altor însemne ce eternizează memoria eroilor, am stat de vorbă cu localnicii, am căutat rudele celor căzuți pe cîmpul de bătălie. În vara anului 1966 am avut prilejul să-mi continui investigațiile pe parcursul itinerarului de luptă al armatei române dintre 25 octombrie 1944 și 12 mai 1945, dincolo de hotarele României, pe teritoriile Ungariei și Cehoslovaciei. Și, în aceste țări prietene, am întîlnit mărturii emoționante despre faptele de arme ale ostașilor români. Organele locale de stat din cele două țări, ca și populația, mi-au dat un concurs plin de căldură, pentru a putea reconstitui imaginea zilelor de neuitat cînd ostașii români, umăr la umăr cu ostașii sovietici, în lupta pentru zdrobirea inamicului fascist, au purtat drapelele libertății peste cîmpia ungară, peste munții Cehoslovaciei, pînă în apropiere de străvechea Pragă, parcurgînd un drum de peste 1000 km, jalonat cu jertfele a mai bine de 167.000 de oameni. Rîndurile ce urmează își propun să înfățișeze cîteva din mărturiile recunoștinței pentru acești eroi.

În București, pe colina Cotrocenilor, în fața edificiului Academiei militare generale, se află Monumentul Eroilor Patriei. El evocă faptele de vitejie înscrise în cartea marilor tradiții de luptă ale poporului de armata noastră de-a lungul vremurilor pentru libertatea și independența națională și îndeosebi pe frontul antihitlerist. Semnificația lui rezultă din cuvintele dăltuite pe soclul de granit : *„Slavă ostașilor români, moștenitori ai tradițiilor eroice străbune, luptători neînfricați împotriva fascismului, pentru libertate și independența patriei"*.

În București sau în împrejurimile Capitalei, pe Valea Prahovei, la Brașov, la Constanța, la Turnu Severin sau în alte locuri unde s-au dus lupte în zilele de foc ale insurecției, s-au înălțat în anii postbelici obeliscuri, monumente ori s-au așezat plăci memoriale. O astfel de placă se află și pe clădirea Sfatului popular al Regiunii București, de pe cheiul Dîmboviței. Inscripția de pe ea atestă că în ziua de 24 august 1944, ora 4,30, ostașii români au luat cu asalt această clădire, în care se afla comandamentul aviației germane : *„În urma luptelor purtate, întreg comandamentul german a fost luat prizonier"*. O altă placă memorială poate fi văzută la podul Băneasa. Pe ea stă scris : *„De-a lungul acestei căi ferate, de la comuna Pipera și pînă la șoseaua București-Chitila, a fost baza de plecare la atac a unităților românești, care au luptat între 24—27 august 1944 pentru apărarea Bucureștiului, împotriva trupelor*

hitleriste care acționau din comuna Băneasa și din pădurile Tunari și Băneasa".

După ce trecem de aeroportul Băneasa, observăm în partea stîngă a șoselei București—Ploiești, pe un mic soclu, o placă de o formă dreptunghiulară cu următoarea notație : *„La 26 august 1944, unități ale armatei române și detașamente de gărzi patriotice, luptînd pentru apărarea Bucureștiului și curățirea teritoriului țării de trupele hitleriste, au zdrobit rezistențele germano-fasciste care își organizaseră o puternică poziție de apărare pe marginea pădurilor Băneasa și Tunari.*

Slavă ostașilor și patrioților români care au luptat pentru libertatea și independența patriei noastre !"

La cîțiva zeci de metri în interiorul pădurii Băneasa, în tovărășia stejarilor tineri, sînt două morminte. O inscripție laconică amintește trecătorilor că acolo au căzut la datorie doi militari români — sergentul Vasile Simion și soldatul Ion Burcea din Regimentul 3 artilerie antiaeriană. Alți militari, care în acele zile glorioase au fost doborîți de plumbi și de schije, au rămas necunoscuți. Dar nici ei n-au fost dați uitării. În memoria lor, pe partea dreaptă a șoselei București—Ploiești, aproape de locul în care drumul face o cotitură spre poligonul de tir Tunari, a fost așezată o placă comemorativă, pe care scrie : *„Slavă eroilor necunoscuți, căzuți pentru apărarea patriei în lupta contra cotropitorilor fasciști, 1944".*

Aprigele încleștări cu fasciștii la Ploiești, Păulești, Moreni ne sînt evocate astăzi de monumentele înălțate în acele locuri. Pe fața celui de la Moreni au fost săpate cuvintele : *„În amintirea ostașilor și locuitorilor din orașul Moreni, care în august 1944 au luptat pentru libertatea și independența patriei noastre, zdrobind unitățile armatei hitleriste din zonă".* Monumentul acesta, modest, umbrit de cetini de brad, a fost dat în grija uteciștilor și pionierilor din localitate. În fiecare an, primăvara, ei sădesc în jurul lui flori — prinos de recunoștință față de cei ce și-au dat viața pentru ca tinerețea și copilăria lor să fie senină, fericită.

...O călătorie prin șiragul de localități așezate pe malul românesc al bătrînului Danubiu îți oferă întotdeauna pe lîngă satisfacția întîlnirii cu un peisaj care încîntă privirile, și prilej de evocare a unor pagini de luptă din zilele insurecției. Multe din orașele și satele de pe malul Dunării, între care Fetești, Giurgiu, Turnu Măgurele, Turnu Severin, Orșova, Moldova Veche, au fost teatrul unor lungi și grele înfruntări cu hitleriștii. Întru slava celor căzuți la datorie, în toate aceste localități au fost înălțate obeliscuri și monumente sau așezate plăci comemorative. La Turnu Severin, pe o placă de marmură se poate citi inscripția : *„Pe aceste locuri, la 26 august 1944, populația orașului Turnu Severin, împreună cu gărzile muncitorești și unitățile armatei române, sub conducerea Partidului Comunist Român, au luptat eroic, dezarmînd trupele hitleriste și eliberînd orașul de sub jugul fascist".*

...Cel ce pleacă de la Sf. Gheorghe spre comuna Areuș, scurtînd drumul peste cîmpuri, observă un monument modest, așezat la poalele unui deal. Pe el este scris simplu, ostășește, doar atît : *„Glorie locotenentului Păiuș, căzut la 7 septembrie 1944 în lupta contra fascismului".* Ofițerul comanda o companie de vînători de munte. Subunitatea primise misiunea să pună stăpînire pe o înălțime de la nord-vest de orașul Sf. Gheorghe. Vînătorii de munte s-au comportat eroic. În încleștarea cu fasciștii, locotenentul David Păiuș a căzut în luptă. De atunci, înălțimea pe care au avut loc înfruntările a căpătat un nou nume : Dealul Păiuș.

...Lîngă Cluj, pe albia Someșului Rece, se află o mică hidrocentrală. Localnicii îi spun uzina electrică „Someșul Rece". În toamna lui 1944, în retragere, credincioși preceptelor și năravurilor lor, un detașament de hitleriști au încercat să o distrugă. Un grup de ostași și de muncitori români, dînd pilde de vitejie, au salvat de la distrugere uzina, unii chiar cu sacrificiul suprem. Printre ei s-a numărat și muncitorul Dumitru Cadiș. În amintirea lui, un tovarăș de luptă a scris cu tuș negru pe o bucată de carton aceste

Monumente ale eroilor căzuți în lupta împotriva fascismului, pentru libertate și independența patriei : Arad...

...Turnu Severin

rînduri : *„În memoria fratelui de muncă și de luptă pentru existența și apărarea acestei uzine — Dumitru Cadiș, căzut la datorie în ziua de 14.IX.1944"*. De atunci, bucata de carton înrămată, simplă la înfățișare, stă prinsă pe perete, în sala mașinilor, vorbind peste ani despre o minunată faptă de arme a muncitorilor și ostașilor noștri.

Localitatea Sălciua este așezată pe Valea Arieșului, nu departe de Turda. În septembrie 1944, cînd trupele horthyste au pătruns în defileul Arieșului, au fost întîmpinate de subunitățile fixe din zonă, alcătuite din localnici, cu o grindină de plumbi. În numeroase puncte, peste coloanele inamice s-au prăvălit stînci și copaci, ca pe timpul legendarelor lupte de la Posada. „Pămîntul moțesc ardea ca fierul topit sub cizma cotropitorilor, încolțiți din toate părțile" — relatează fostul locotenent Todea Ludovic.

În acele zile, între ostașii din prima linie se găseau și cîteva femei. Punîndu-și viața în pericol, Ana Bologa, Eleonora Gheție și multe altele au pătruns în mai multe rînduri în pozițiile de luptă, transportînd săculețe cu cartușe, bidoane cu apă și alimente, pansînd și evacuînd răniții. Printre femeile care s-au apropiat cu căldură de cei loviți de gloanțe, căutînd să le aline durerile, s-a numărat și Ana Praja Gheorghiu. În 1944, acest veteran al războiului antifascist era femeie de serviciu la dispensarul din Sălciua.

— Soseau atunci la dispensar răniți după răniți — își amintește ea.

La un moment dat, personalul medical a terminat și medicamentele și pansamentele.

— Mi-am rupt atunci și cămașa de pe mine, cu care am pansat rănițiii, pentru că nu mai aveam fești.

Cu toată îngrijirea, mulți ostași n-au mai putut fi salvați. În memoria lor, la Sălciua s-a ridicat un monument, pe care s-a dăltuit

...Tápiosuly (R. P. Ungară)...

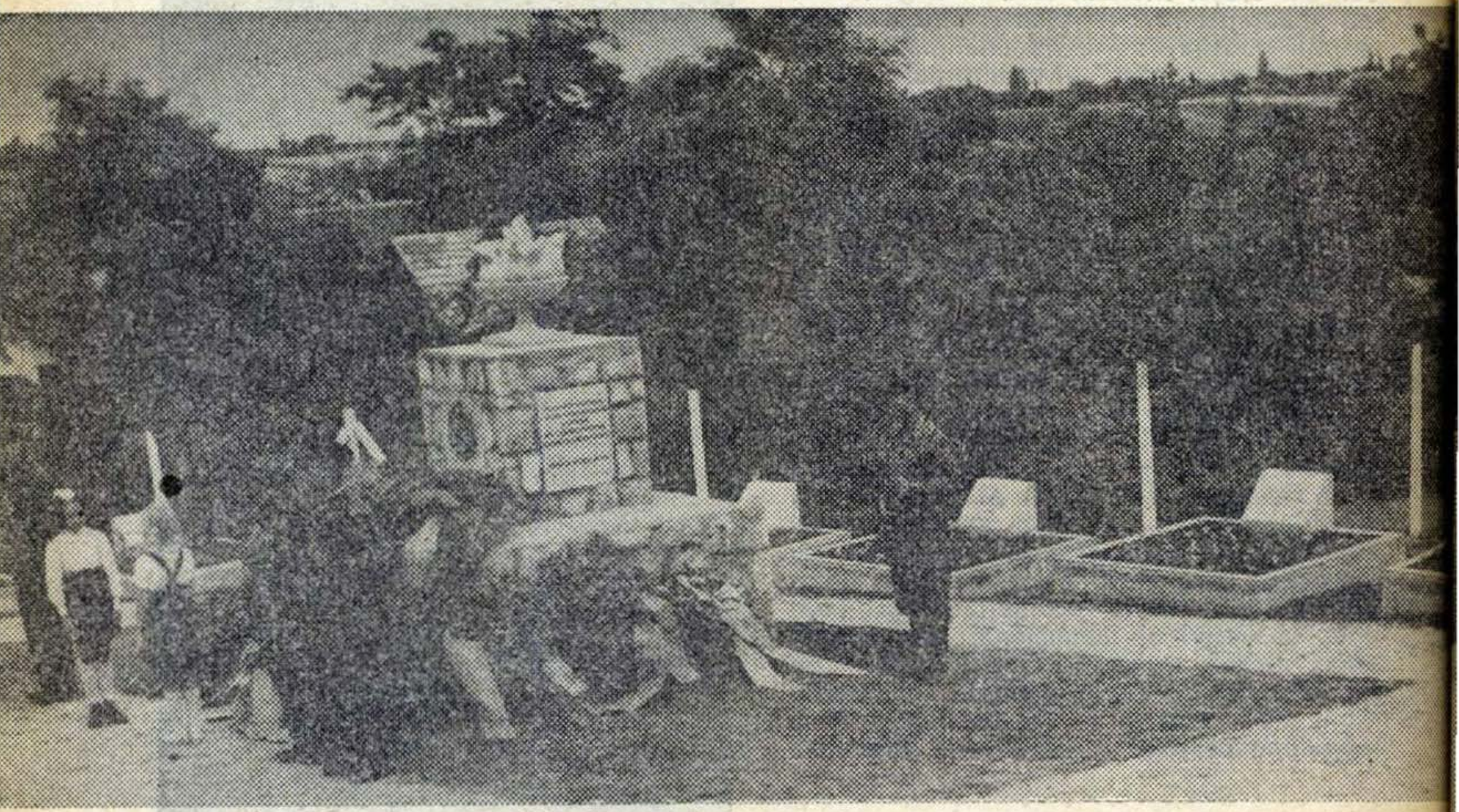

inscripția : *„Glorie eternă eroilor noștri."* Localnicii își amintesc că monumentul a fost durat din blocurile de granit cu care în septembrie 1944 se ridicaseră baricade în fața cotropitorilor.

Despre sacrificiile altor mii și mii de luptători au rămas să vorbească și inscripțiile de pe monumentele de la Oarba de Mureș, Mirăslău, Turda, Cîmpia Turzii, Beiuș, Baia Mare, Satu Mare și multe altele. În cinstea eroilor români care au căzut în luptele din zona orașului Tîrgu Mureș, în centrul localității s-a înălțat un frumos monument, cu soclul din granit și două basoreliefuri, înfățișînd scene de luptă. Pe o placă de marmură se află inscrise cuvintele : *„Glorie eternă ostașilor români care și-au jertfit viața pentru eliberarea patriei"*. Printre cei glorificați se numără și sublocotenentul Ion Pavel, care și-a pierdut viața în înfruntările de la numai 10 km de satul său natal. În Jurnalul de operații al marii unități din care făcea parte se arată că sublocotenentul Pavel „a murit ca un erou pe pămîntul copilăriei sale". La Oradea, ostașii români au înfruntat cu dîrzenie repetate contraatacuri. Într-o astfel de acțiune, cîteva mașini blindate germane se apropiară amenințătoare de poziția unei unități române. Apăru atunci, ca din senin, în linia întîia, în tranșeele pline cu apă, însuși comandantul de regiment, locotenent-colonelul Ion Buzoianu. Prin vacarmul stîrnit de uruitul șenilelor răzbătu glasul ca de tunet al ofițerului :

— Grenade !

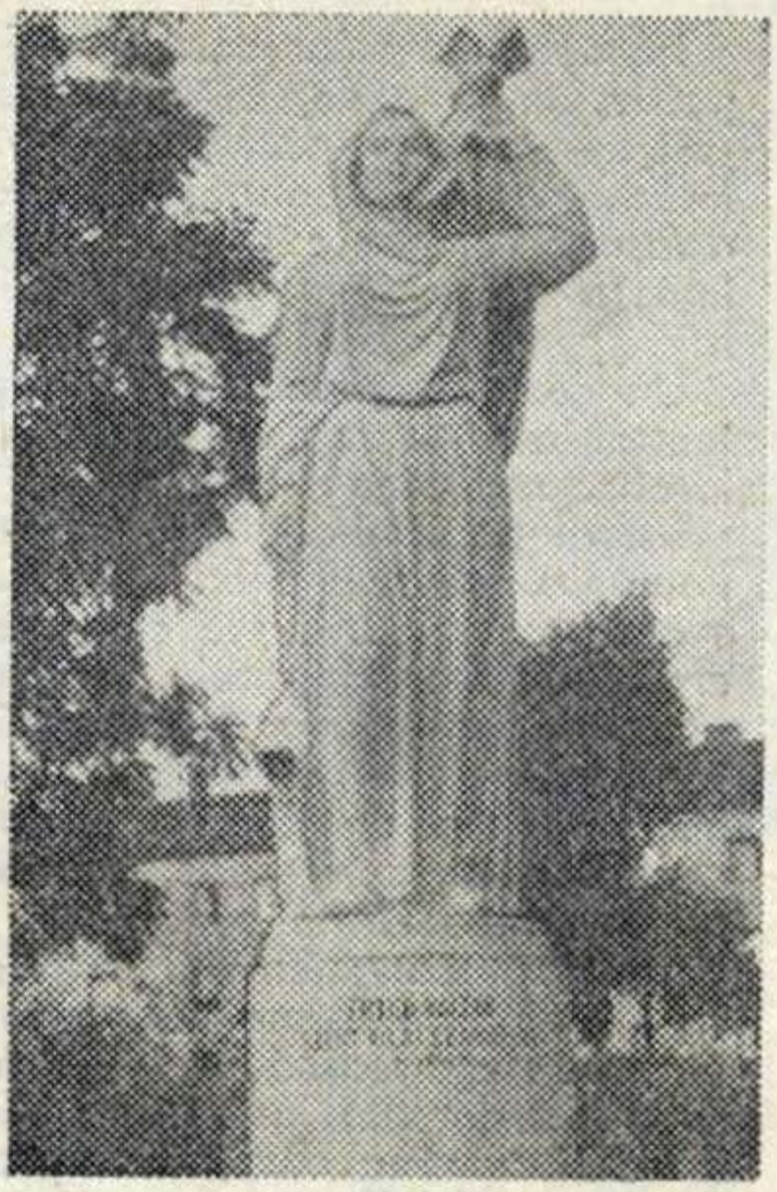

...Debrécen (R. P. Ungară)

În clipa următoare, locotenent-colonelul sări din tranșee și se îndreptă spre tancurile vrăjmașe. „O panteră", cu o șenilă ruptă înțepeni. Ofițerul român aruncase în namila de oțel cu grenada. Deodată apăru în fața lui o altă mașină blindată. Bravul comandant vru să oprească și pe aceasta, dar căzu rănit mortal.

— Înainte ! mai apucă el să spună.

Cimitirul Rákosliget din Budapesta, unde-și dorm somnul de veci mii de ostași români căzuți pentru eliberarea Ungariei.

În memoria celor care s-au jertfit pentru patrie, în Oradea, în Piața 23 August, a fost ridicat un monument. Pe frontispiciu sînt înscrise cu litere aurite cuvintele : *Glorie ostașilor români care au luptat cu eroism împotriva fascismului, pentru eliberarea patriei și independența poporului român*".

Un complex monumental original a fost înălțat cu trei ani în urmă la Careî. Valoroasă realizare a sculptorului Vida Gheza, artist al poporului din Republica Socialistă România, Monumentul ostașului român evocă trecutul de luptă cîntat în legende și eroismul fiilor poporului nostru în înfruntările cu fasciștii din toamna lui '44. Privind încrustațiile de pe piatra monumentului, inspirate din crestăturile porților sau cerdacurilor maramureșene, ecouri de baladă ni se strecoară în suflet. La extremitatea dreaptă a monumentului se află un obelisc care amintește forma acoperișurilor caselor din acea pitorească parte a țării. La baza sa a fost dăltuită inscripția : *„Glorie eroilor armatei române căzuți în lupta pentru eliberarea patriei"*.

Monumentul eroilor români de la Piestany (R. S. Cehoslovacă).

După alungarea fasciștilor de pe teritoriul național, armata română a continuat lupta dincolo de hotare, în cooperare cu trupele sovietice, participînd activ la eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei. Drumul străbătut de unitățile noastre a fost jalonat de nenumărate morminte.

La Debrețin, în slava eroilor români care au căzut în luptă, a fost ridicat un monument sculptat din marmură albă. El reprezintă, într-o ținută mîndră, o femeie de pe plaiurile românești, o mamă româncă, al cărei chip exprimă durere pentru fiii ei căzuți departe de patrie, dar și o luminoasă încredere în viitor. Femeia poartă în mîna stîngă un capăt de maramă și un porumbel al păcii, care parcă vrea să-și ia zborul în înalturi. Celălalt capăt de maramă atinge un stîlp de piatră, pe care se află o cască ostășească. Pe stîlp stă scris : *1944*. Pe postamentul monumentului a fost săpat, cu litere aurite, un fragment dintr-o poezie a lui Petöffi : *„Pentru tine am murit, sfîntă libertate !"*

Pentru libertate și-au jertfit viața pe teritoriul Ungariei peste 42 000 de ostași români. În memoria celor căzuți au fost așezate plăci ori s-au înălțat monumente la Méhkerek, Orosháza, Tiszakecske, Füzesgyarmat, Hajdúböszörmény, Nyregyháza, Tiszalök, Megyaszó, Miskolc, Tápiósuly. Pe monumentul de la Tápiósuly a fost gravată inscripția : *„Neuitată va rămîne amintirea celor 240 de ostași români eroi, care și-au vărsat sîngele pentru eliberarea meleagurilor noastre"*. În partea superioară a monumentului a fost așezată o sculptură în marmură, care simbolizează o flacără veșnică. Privită mai de departe, în răsărit sau în apus de soare, ai impresia că „flacăra" arde, arde mereu, spre gloria ostașilor români care-și dorm somnul de veci pe acele plaiuri îndepărtate.

Jertfe grele au dat trupele române și în luptele din zona Budapestei. Pe parcursul a 135 km, cît a măsurat drumul de luptă străbătut de Corpul 7 armată de la Tisa și pînă la Budapesta, rîndurile lui s-au rărit cu circa 11000 de oameni. Mulți dintre aceștia au căzut la porțile capitalei Ungariei sau în încleștările de la Poșta Centrală din Budapesta, de la Gara de Est, de la Hipodrom, de la cazarma „Franz Josef" sau pe străzile marelui oraș. În memoria lor, în cimitirul budapestan Rákosliget s-a ridicat un postament din piatră, înalt de aproape doi metri. În partea lui superioară stă scris : *„Glorie eroilor români care și-au jertfit viața în luptele împotriva fascismului, pentru eliberarea poporului frate ungar"*.

Pe pietrele funerare din incinta cimitirului au fost săpate numele unor eroi români. Citățm numai cîteva : soldat Cotescu Constantin, sergent Pufoi Vasile, caporal Drăghițescu Daniel, sergent-major Prunaru Mihai, sublocotenent Belerciu Nicolae... Fiecare dintre aceste nume reprezintă o biografie eroică. Sublocotenentul Belerciu a plecat pe front în cadrul Regimentului 31 dorobanți. În bătălia pentru Budapesta el și-a înscris pentru totdeauna numele în cronica vitejiei românești. În ziua de 9 ianuarie 1945, unitatea din care făcea parte înainta spre cazarma „Franz Josef". La un moment dat regimentul a fost oprit de focul trupelor fasciste. Ofițerul a instalat o mitralieră pe rambleul drumului de fier, de unde a des-

chis un foc nimicitor, asigurînd astfel înaintarea ostașilor săi. În timp ce românii asaltau cazarma, sublocotenentul Belerciu a căzut eroic, cu mîna încleștată pe trăgaciul mitralierei. Numele multor militari care nu cunoșteau teama în lupta cu dușmanul au rămas încă necunoscute, multe biografii au rămas încă nescrise. Iată, numai aici, în cimitirul ostașilor români de la Rákosliget, pe o placă mare de piatră se citește : *„70 eroi români necunoscuți."* Pe o altă lespede stă scris : *„69 eroi români necunoscuți"*. Ei au luptat la fel de neînfricați ca și soldatul Cotescu sau sergentul Pufoi, ca sergentul-major Prunaru sau sublocotenentul Belerciu. Numele lor nu sînt înscrise pe marmură, dar faptele lor au rămas în memoria poporului român.

Prezențe ale jertfelor ostașilor români pot fi întîlnite în mare număr și pe teritoriul Cehoslovaciei, unde și-au dat suprema jertfă peste 66000 de militari români. În cinstea lor, au fost ridicate monumente la Michalova și la Lucenec, la Krupina și la Pliesovce, la Kremnica, Vel. Cepcin, Pietstany, Stara Tura, Brno, Zvolen etc.

Impresionant prin masivitatea lui, monumentul de la Zvolen aduce cu sanctuarele voievozilor români. Deasupra sa se află o uriașă coroană dăltuită în piatră. Pe fața monumentului, sub stema Republicii Socialiste România, au fost săpate în marmură, în limba cehă și română, cuvintele : *„Glorie veșnică eroilor români căzuți în luptele pentru eliberarea Republicii Cehoslovace de sub jugul fascist, 1944—1945"*.

În jurul monumentului sînt aliniate zeci de parcele comune ale eroilor noștri înmormîntați acolo. Pe lespezile de piatră, aù fost așezate plăci de bronz, notate cu literele alfabetului, de la A la Z. Fiecare placă seamănă cu o pagină dintr-un catalog uriaș, în filele căruia sînt înscrise numele a mii și mii de eroi. Iată numai cîteva : caporalul Adamache Dinu — căzut la Brezno, soldatul Antohi Mihai — căzut la Zvol. Slatina, soldat Antoni Vasile — căzut la Viglas... Citățm unele nume de la parcela C : sergent major Chiriță Vasile — căzut la cota 665, sergent Catană Mihai — căzut la Buzica, soldat Constantin Vasile — căzut la Nova Bosaca. Trecem apoi pe lîngă celelalte parcele și ajungem la cea notată cu litera Z. Reproducem și de aici cîteva nume : soldat Zainea Ioan — căzut la Lest, fruntaș Zoica Aurel — căzut la Detva. Sînt inscripții simple, sobre, care evocă frînturi din marea epopee a luptelor duse de armata română pe teritoriul Cehoslovaciei.

La Zvolen se odihnesc 11 000 de fii ai poporului român. Multe alte mii și mii de eroi au pierit în Tatra sau în Carpații Albi, pe Hron sau pe Nitra. Unii au căzut fulgerați de gloanțe chiar în ultimele zile ale războiului, pe cînd urmăreau vrăjmașul de la Brno spre Praga. Amintirea lor a fost cinstită încă din acele zile sub diferite

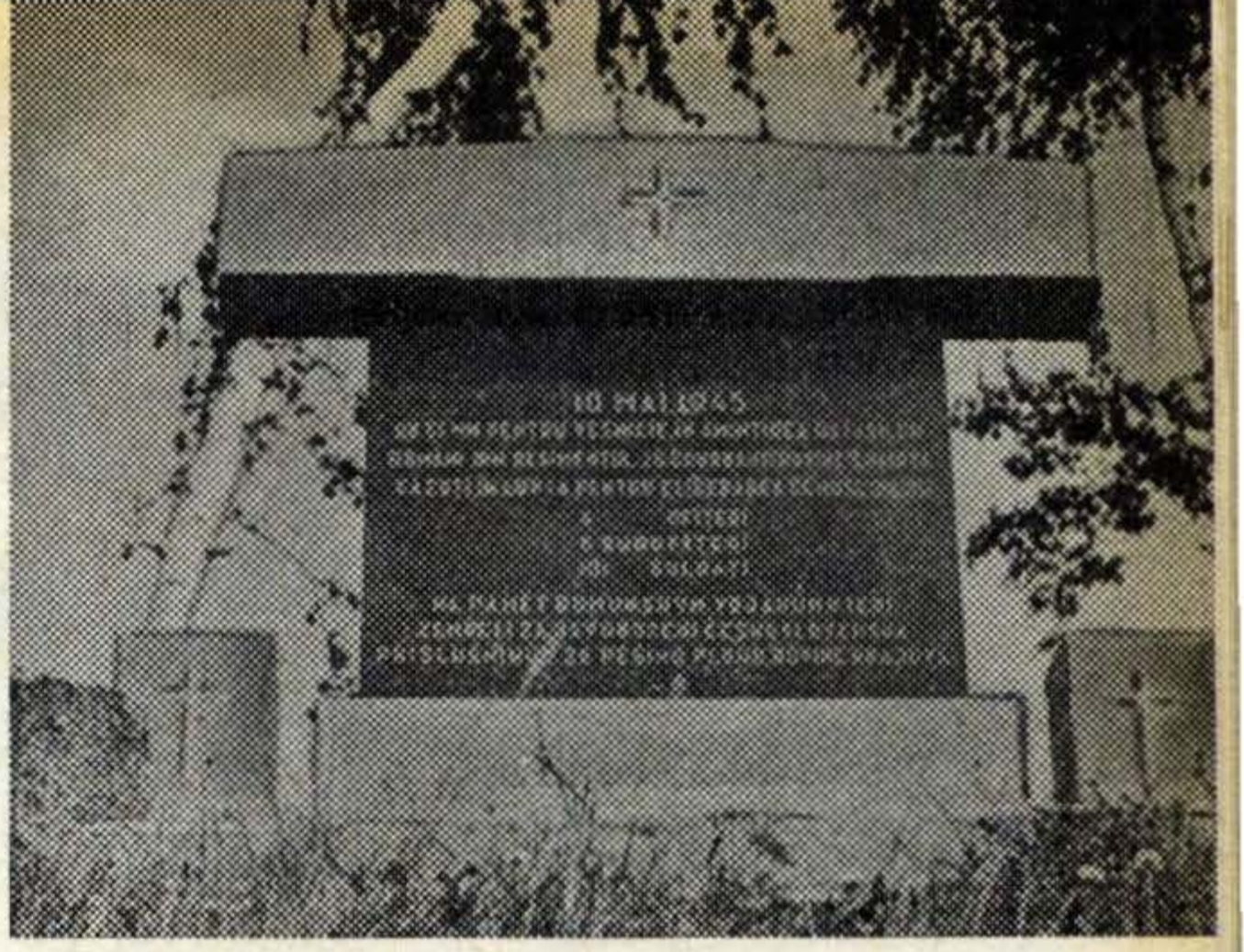

În Republica Socialistă Cehoslovacă, la Havliskuo Brod (sus) și Pliésovce (jos) plăci comemorative cinstesc memoria luptătorilor români care s-au jertfit pentru eliberarea Cehoslovaciei de sub jugul fascist.

forme : cînd timpul a permis, la căpătîiul ostașilor căzuți au fost așezate cruci de lemn pe care s-au săpat cu briceagul numele eroilor ; cînd vremea nu dădea răgaz pentru așa ceva, mormintele lor erau acoperite cu flori de cîmp proaspete sau cu cetină de brad. O mînă care timp de opt luni de zile a stat cu degetul pe trăgaciul armei, a găsit atunci, în ultimele ceasuri ale războiului, un mod cu totul original de slăvire a camarazilor căzuți în luptă : exprimînd sentimentele tuturor celor care, în ultimele pîlpîiri ale vieții, și-au îndreptat gîndurile către patrie, militarul a săpat pe scoarța unui brad de pe culmile din apropiere de Olomouc cîteva din nemuritoarele versuri pe care George Coșbuc le-a închinat viteților noștri din vremuri mai de demult : Și-ajuns în țară, eu te rog
Fă-mi cel din urmă bine :
Pămîntul țării, să-l săruți
Și pentru mine.

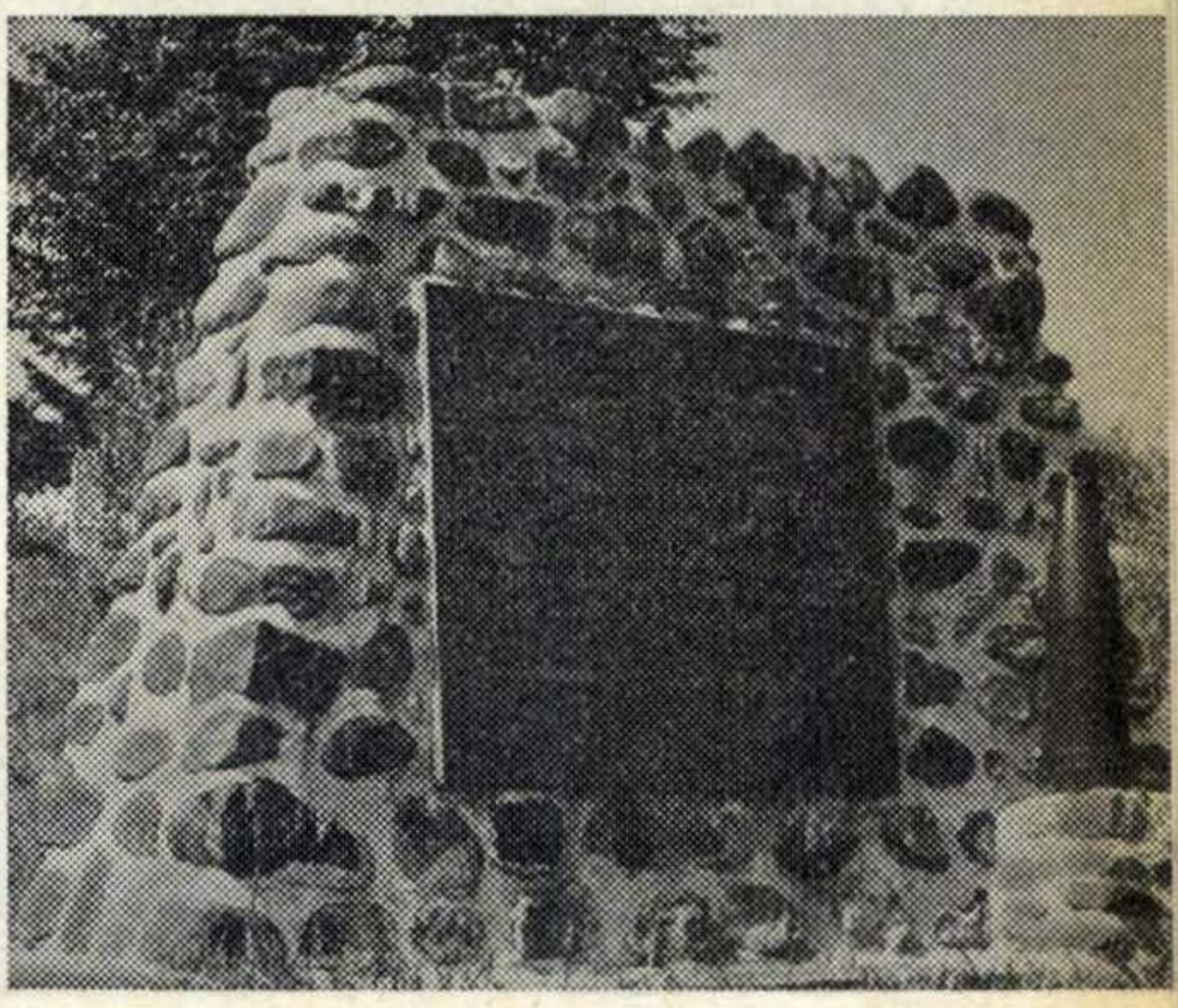

Pe cuprinsul a trei țări — România, Ungaria și Cehoslovacia — se înalță, dăltuite în granit și marmoră, monumente care jalonează un drum de peste 1 000 de kilometri, presărat de sacrificiile a mai bine de 167.000 de eroi români.

CONSTANTIN ARGETOIANU

MEMORII

Fragmentul pe care îl reproducem prezintă evenimentele dramatice de la sfîrșitul anului 1933 și începutul lui 1934, panica ce s-a creat în cercurile guvernante și felul în care acestea au reacționat la actele de teroare ale Gărzii de fier.

După ce prezintă atitudinea regelui cu prilejul asasinării primului ministru I. G. Duca și numirea doctorului Angelescu ca prim-ministru, C. Argetoianu se oprește pe larg asupra manevrelor de culise privind numirea lui Gheorghe Tătărăscu drept șef al guvernului liberal.

O altă parte a fragmentului se referă la tentativa lui C. Argetoianu, dr. N. Lupu și Gr. Iunian de a ajunge la o înțelegere politică, precum și la propunerile făcute de autor regelui de a aduce la cîrma țării un guvern de mînă forte.

Începînd cu anul 1933, memoriile lui C. Argetoianu nu se mai prezintă sub formă de capitole, ci ca note. Rescrise de autor prin anii 1938—1939, însemnările sale zilnice sînt fragmentate pe zile, dar fără continuitate, cu referiri la evenimentele cotidiene. Ca și în fragmentele anterioare, redacția a eliminat relatările de importanță minoră și formulările triviale, marcîndu-le prin semnul [...]

M. C. STĂNESCU

Duminică 7 ianuarie 1934. Rezultatul alegerilor m-a deprimat atît, încît timp de două săptămîni n-am mai însemnat nimic în caietele mele. În acest răstimp, s-a săvîrșit cea mai îngrozitoare dramă : asasinarea lui Duca. Crima de la Sinaia m-a impresionat și pe mine adînc, ca pe toată lumea. Fără să înceteze, raporturile noastre de familie slăbise mult de la alegeri, dar nu putusem să șterg amintiri atît de vechi care făcuse din Iancu Duca un intim al casei mele și al casei socrilor mei. Vrînd nevrînd, îmi aduceam aminte de mesele comune la Boambă și de galoșii lui la ușa mea. Dacă n-ar fi fost alegerile cum au fost, aș fi plîns moartea lui ca pe a unui frate — ca pe a unui frate cu care nu m-aș fi înțeles întotdeauna, dar totuși frate. Din nefericire, aveam și eu un mort în casă și a trebuit să-mi împart lăcrimile.

Mortul meu era munca mea de ani de zile, era toată nădejdea pusă într-un viitor mai bun pentru țară, era aproape întreaga rațiune de a fi a ființei mele politice. De fapt nu mă ucisese Duca, ci regele — dar Duca servise regelui [...] ca să lovească în mine... Dacă regele mi-ar fi încredințat mie puterea în loc să o dea lui Duca, i-aș fi făcut un guvern frumos, alegeri și mai frumoase și libere și aș fi canalizat toate forțele vii ale nației spre un regim de autoritate sub auspiciile regale și n-ar fi curs atîta sînge degeaba. În locul unei soluții naturale — căci tot **ce gîndea** în țara românească mă voia pe mine — regele a ales cea mai odioasă și mai neașteptată soluție, care a dus direct la uciderea lui Duca și la asasinarea mea morală...

Aceste cîteva cuvinte sînt menite să lămurească viitorilor mei cititori pentru ce n-am căzut în convulsiuni aflînd omorîrea lui Duca. N-am căzut în convulsiuni, dar o repet încă o dată, m-a impresionat adînc. Presupun că a impresionat și pe vrăjmașii săi cei mai dîrji, darmite pe mine, care, vrăjmaș, în înțelesul adevărat al cuvîntului, nu-i eram. Față de dînsul mă stăpînea mai mult un sentiment de compătimire decît de ură...

Am aflat moartea lui Duca imediat după săvîrșirea atentatului. Vineri seara,

29 decembrie, mă înapoiasem acasă pe la 10 și mă pusesem în pat, cînd m-a chemat telefonul. D-na Mirea, pe care o părăsisem cu o jumătate de oră înainte, mă vestea cu voce emoționată că Duca fusese asasinat în Gara de Nord. D-na Mirea locuiește împreună cu mumă-mea în apartamentul meu din strada Episcopiei și mi-a telefonat fiind încă sub impresia lungii vizite pe care Nadia Duca o făcuse mumă-mi, chiar în acea seară. Nadia, pe care mumă-mea voia să o reție la masă, s-a scuzat spunînd că așteaptă pe bărbatu-său de la Sinaia și că au convenit să supeze împreună. [...] D-na Mirea avusese știrea de la Olga Greceanu, iar aceasta nu știu de unde o aflase. Am rămas tîmpit, și la început nu mi-a venit să cred. Dar telefonul a sunat din nou și apoi necontenit. Abia îl închideam și mă chema iarăși. Am aflat astfel succesiv că știrea era adevărată, dar că atentatul nu fusese săvîrșit în Gara de Nord, ci în gara Sinaia. Că atentatorii erau trei macedoneni, afiliați la Garda de fier. La început mi s-a spus că Duca fusese numai mortal rănit, apoi că fusese ucis pe loc și o dată cu el și doctorul Costinescu și un polițist. În fine, adevărul : Duca ucis pe loc și nimeni altul atins. S-a mai zvonit că și Vlahide fusese rănit, dar știrea nu corespundea adevărului.

Duca lucrase cu regele și făgăduise partidului, care insistase mult, să „scoată" înlocuirea lui Costică Angelescu (guvernatorul Băncii Naționale) prin Alexandru Otulescu. Mai ales Dinu Brătianu ținea foarte mult să plaseze pe Otulescu, omul lui, la Banca Națională. Fie că n-a putut, fie că n-a vrut (ca să nu sporească influența lui Dinu în guvern și în partid), Duca n-a izbutit să numească pe Otulescu. Regele — așa a pretins el — a primit cu greu înlocuirea lui Angelescu, dar nu cu Alexandru Otulescu, ci cu... Dorel Dumitrescu. După audiență, și înainte să plece la București, Duca s-a dus la vila Costinescu să se scuze și să obțină prin intervenția doctorului Costinescu iertarea lui Nenea Dinu. De acolo s-a dus la gară și, natural, l-a însoțit și Costinescu. Restul se știe...

Ce nu se știe e cît de urît s-a purtat regele față de mort și de familia lui. Îndată după asasinat s-a telefonat la Foișor și s-au cerut instrucțiuni. Regele ar fi vrut ca cadavrul să fie imediat expediat la București. Explicîndu-i-se însă că erau anumite pregătiri de făcut, a admis să fie așezat provizoriu într-o sală de jos a castelului Peleș, lîngă camerele servitorilor, unde corpul neînsuflețit al primului său sfetnic a stat pînă a doua zi. Nici nu s-a dus să-l vadă, nici n-a trimis o floare... Grigore Duca, fratele victimei, juca bridge la Henry Catargi, unde au venit să-l vestească. A luat pe soră-sa, Gabriela, și au plecat la Sinaia unde au ajuns la orele 2 noaptea. Nadia, disperată, n-a fost lăsată să plece decît a doua zi dimineața și a sosit la Sinaia la amiază. Nici unuia din trei, regele n-a catadixit să-i facă condoleanțe personale... A trimis un aghiotant să le exprime regretele regale. De ce n-o fi vrut să dea ochii cu apropiații mortului ? L-o fi mustrat conștiința și o fi simțit partea de răspundere pe care o avea în acest omor ? Alții au spus că n-a vrut să-i vadă fiindcă prea s-a bucurat de moartea lui Duca și n-a vrut ca familia mortului să-i citească bucuria pe față...

Sîmbătă dimineața, doctorul Angelescu a fost chemat la Sinaia și numit președinte al Consiliului, ca cel mai vechi ministru (de o seamă cu Victor Antonescu, dar ceva mai în vîrstă). Numirea a mirat pe mulți, care sperau într-o schimbare de regim, fără să-și dea seama că după tragicul eveniment, o schimbare de regim ar fi însemnat o primă de încurajare acordată asasinatului. Pentru rege, numirea lui Angelescu ar fi putut să aibă un caracter provizoriu — să însemne un răgaz ca să vadă și să aleagă — dar n-a fost așa. Întrebat în această privință de însuși Angelescu înainte de a accepta însărcinarea, regele i-a afirmat că e o numire definitivă, că nu e numit prim-ministru interimar, **ci în titlu** și s-a pus să discute cu el un program amănunțit privitor la măsurile de luat. Cea mai bună dovadă că Angelescu se credea instalat prim-ministru de-a binelea e că în ziua următoare, duminecă, mi-a telefonat Budurescu (subsecretar la Președinție) să-mi spună că primul ministru dorește să mă vadă și să mă întrebe dacă rămîneam toată săptămîna în București, căci dorea să vină joi 4, sau vineri 5 ianuarie — fiind bineînțeles că nu-și putea începe vizitele decît după funeralii. Acestea erau fixate pentru ziua de marți 2 ianuarie și a doua zi, miercuri, era zi de lucru la Sinaia. Dînd un răspuns afirmativ, nu m-am gîndit o clipă că pînă joia următoare bietul doctor nu va mai fi prim-ministru...

Funeraliile lui Duca s-au desfășurat într-o atmosferă de dramă. Uciderea lui aruncase spaima în guvern, la palat și mai ales în camarilă. Fiecare se credea osîndit, socotea că doborîrea lui Duca fusese numai un început și tremura pentru pielea lui. Sfidătoarea atitudine a asasinilor întărise și mai mult pe acești oameni cu suflet de iepure

în credința că exista în sertarele legionarilor un plan de masacru general. Imaginația începuse să lucreze și în atmosfera de lașitate generală ce domnește la noi se povesteau fel de fel, asupra „batalionului morții" și a isprăvilor sale... „in futurum" [1]. Doftorul Angelescu [...], miniștrii nu mai ieșeau din casă, iar vedetele camarilei intrase în gaură de șarpe. [...] Wieder trăsese zăvorul ; Puiu Dumitrescu amuțise, Lupeasca pusese să se răspîndească zvonul că e în străinătate. Regele tremura.

În ziua înmormîntării, miniștrii s-au dus la ateneu ca și cum ar fi ieșit din tranșee, la atac. Regele a anunțat că vine, apoi că nu vine, în fine iar că vine... Toți erau convinși că o bombă îi va curăța pe toți ! Pînă și locul unde urma să se desfășoare ceremonia nu a fost fixat decît în ultimul moment și abia a putut să se hotărască guvernul între ateneu și biserica Sf. Gheorghe ! În fine, în cele din urmă, s-a hotărît ateneul — și s-a mai hotărît ca regele să nu vină ! Am aflat cu toții și cu un supliment de întristare, că maiestatea sa era gripată și că regreta din suflet că nu putea aduce un ultim salut credinciosului său prim sfetnic...

Miercuri 4 ianuarie. Tot guvernul s-a transportat la Sinaia, pentru un Consiliu sub președinția regelui. Domnul prim-ministru, doftor Angelescu, a plecat cu Dinu Brătianu, al finanțelor ministru, și cu cîțiva miniștri secundari. „Macherii", după cum voi arăta numaidecît, erau deja la Sinaia, din ajun...

Abia sosit la Sinaia, Angelescu a aflat că nu mai era prim-ministru și că trebuia să contrasemneze decretul lui Tătărăscu de numire. Era să-i vie omului damblaua ; nici Dinu Brătianu nu știa nimic, căci nu-l pusese șmecherii în curent cu lovitura. Angelescu și Brătianu se urcase în același vagon ca să mai vorbească de șefia partidului. Amîndoi o voiau — Dinu Brătianu împins mai mult de familie și supus tradiției brătieniste —, dar fiecare poftea pe celălalt să primească. Angelescu, care știa că regele nu iubește pe Brătieni, propusese cu timiditate un arbitraj — propunere la care Dinu n-a răspuns decît cu un „să mai vedem" plin de reticențe. Știrea demiterii lui Angelescu, căzută ca un trăsnet în gara Sinaia, a pus însă problema șefiei pe un alt teren.

Ce se întîmplase ? Se întîmplase mai întîi că, în trei zile Angelescu dăduse deplină dovadă despre incapacitatea lui totală de a face față evenimentelor. În consiliile de miniștri care au avut loc duminică și luni, orice măsură mai drastică propusă de unul sau altul era imediat înlăturată de către președintele consiliului, care murea de frica oricărei răspunderi. Refuza pe rînd toate măsurile celorlalți, dar nu avea, el, nici una de propus. La toate, nu răspundea decît cu un : „E prăpăd, mă, e prăpăd !" și cu un : „Stai, domnule, să mai vedem !" În guvern domnea anarhia și frica...

Toate acestea, raportate regelui, l-au hotărît să schimbe firma și cît de repede, căci pîndeau asasinatele... Hotărîrea regelui a fost comunicată prin Puiu Dumitrescu lui Franasovici și de la acesta au aflat-o și Inculeț și Tătărăscu — și pe loc a început danțul șmecherilor.

Pentru a lămuri mai bine cititorilor cum a ajuns regele la soluția Tătărăscu — atît de neașteptată pentru opinia publică, pentru Partidul Liberal și pentru însuși domnul Guță — trebuie să o iau mai de departe și să spun două cuvinte despre apropierea așa-zisului tineret din Partidul Liberal, de coroană, în a doua jumătate a anului precedent. Un bandit, Inculeț, un escroc, Franasovici, și un caraghios, Tătărăscu, s-au declarat purtătorii de cuvînt ai acestui tineret și au început să lucreze pe cont separat pe lîngă rege. Toți trei împreună urmăreau — scop mărturisit și lui Duca — să aducă Partidul Liberal la putere, dar fiecare din ei mai urmărea și un scop personal : Inculeț să ia locul lui Duca, Franasovici sugrumat de datorii să cîștige parale și Tătărăscu să ajungă ministru. Cei trei mușchetari au ales singura cale ce le sta deschisă: camarila și d-na Lupescu. Cel care a reușit mai bine a fost Franasovici, care, grație grațioasei sale soții Mary a ajuns destul de repede în favoare la d-na Lupescu. Franasovici, dîndu-și seama de cît reprezenta, a luat în cîrcă pe Tătărăscu, cu care, de altminteri, avea de mult partidă legată. În toată această perioadă de intrigării, Tătărăscu a stat mai în rezervă ; a lucrat pentru el Franasovici. Inculeț, deși cel mai deștept din trei, a rămas mai la coadă și n-a putut străbate ultima etapă, de la Lupeasca la rege. Dar Franasovici și Tătărăscu au izbutit să ajungă de mai multe ori în audiență și au plăcut regelui. Acesta a văzut într-înșii oameni mai apropiați de generațiunea lui, umili pînă la platitudine, deștepți și gata să execute orice poruncă le-ar fi dat, fie să-i aducă și capul lui Duca. Inculeț, care nu putuse pătrunde pînă atunci în simpatia regelui, a cîștigat-o însă repede după formarea ministerului Duca și a devenit unul din factorii de încredere ai suveranului în guvern.

[1] „În viitor" *(N.R.)*

MEMORII

Îndată ce camarila și-a dat seama că ceasurile lui Angelescu erau numărate, n-a avut decît un gînd : să ridice la prezidenție pe Franasovici, cu care s-ar fi înțeles de minune, nu la guvernare — căci nu de asta îi ardea ei —, ci la jaf. În înțelegere cu Inculeț și cu Tătărăscu (acesta fiindcă n-avea încotro și fiindcă spera că Franasovici își va rupe repede șalele) s-au pus toți pe lucru — și Duduia, și Puiu, și Felix (Wieder). Franasovici și Inculeț au petrecut toată seara de luni, și noaptea, la Sinaia. Regele, deprimat, dezorientat, anesteziat, a fost „capacitat" și marți seara (ziua funeraliilor) **decretul de numire a lui Franasovici** a fost făcut. Oricît a fost de secret complotul, cîțiva inițiați au aflat și efectul a fost îngrozitor. Nimeni în partid n-a vrut să audă de numirea escrocului. Ziua de marți s-a negociat, s-a rugat, s-a amenințat printre fruntașii partidului „opuși celor bătrîni". Angelescu mi-a povestit trei zile mai tîrziu că a mers de la ateneu la Bellu, după carul mortuar, alături de Dinu Brătianu și că simțea în spatele lui o forfoteală inexplicabilă ; Inculeț, Franasovici, Tătărăscu mergeau din om în om și șușoteau la urechile fiecăruia și gesticulau ca la club. Angelescu era indignat de această atitudine puțin respectuoasă față de mortul pe care-l duceau la ultima locuință și de mai multe ori a trimis pe Sassu și pe Mircea Djuvara să le spună să se astîmpere. Bietul om era însă la o mie de poște să presupună că era vorba de locul lui ; își închipuise că era vorba de șefia partidului ; singura problemă ce mai era, după dînsul, de rezolvat. Și cum hotărîse să ție un consiliu după înmormîntare, a trimis pe Vlahide din ministru în ministru să-i prevină. Inculeț, Franasovici și Tătărăscu au răspuns, plictisiți, că nu pot, căci trebuie să plece imediat la Sinaia, unde erau chemați...

Consiliul nu s-a mai întrunit și, cum a fost depus corpul lui Duca în criptă, cei trei mușchetari au pornit în fugă spre Sinaia. La Sinaia a urmat o noapte albă — Wieder, mai cu cap, a conjurat banda să nu-și facă de cap. La București, pe unde se șoptise efectul unei eventuale numiri a lui Franasovici, fusese dezastru, spre marea consternare a conducătorilor României cu Puiu Dumitrescu în frunte. Totuși, pînă dimineața, tot Franasovici a rămas prim-ministru, cu decretul pe masa domnului Puiu. Abia miercuri dimineața, cu cîteva ceasuri înainte de sosirea lui Angelescu, și-a dat regele seama de ce se poate și de ce nu se poate [...] și Franasovici a fost înlocuit prin Tătărăscu. Se zice că însuși Franasovici, îndrăzneț numai în umbră și la adăpostul altuia, ar fi propus pe tovarășul său Tătărăscu. Și astfel s-a alcătuit un nou decret...

Prăbușit de la înălțimile pe care întîmplarea îl ridicase și din visurile sale, Angelescu era să leșine. Galben și tremurînd, a semnat decretul pe care i l-a prezentat regele și într-atît își pierduse capul, încît a refuzat portofoliul instrucției publice pe care regele l-a rugat să-l primească în cabinetul Tătărăscu. Mai stăpîn pe sine, dar mult mai furios, Dinu Brătianu s-a înapoiat imediat la București, să ia contact cu „fruntașii" partidului.

Regele pusese o condițiune la numirea lui Tătărăscu : proclamarea lui și ca șef al partidului — și Inculeț și Franasovici, pe lîngă dom' Guță, se obligase să o aducă la îndeplinire. Seara de miercuri 4 și ziua de joi 5 ianuarie au fost zile de adîncă turburare în Partidul Liberal. Miercuri seara spărtura în partid era sigură ; Dinu Brătianu cu foarte puțini dintre bătrîni părăseau partidul și Tătărăscu proclamat șef (!!!) forma un minister de tineri. Joi dimineața schimbare totală — se lucrase pe capete toată noaptea și turma lui Dinu sporise în dauna lui Tătărăscu. Majoritatea delegațiunii permanente trecuse de partea Brătienilor și cu Tătărăscu nu mai rămăsese decît cei de tot tineri și cîteva excepții dintre cei bătrîni. Joi după-amiază fusese convocat comitetul executiv, care trebuia să aleagă pe șef. După toate pointajele făcute, Tătărăscu văzînd că în comitetul executiv partida era pierdută pentru el, că partidul era gata să se rupă în două, s-a dus la Dinu să trateze cu el. Pentru orice liberal, „ruptura partidului" reprezenta un maximum de dezastru, cu atît mai mult pentru un iepure fricos ca Tătărăscu, convins că ruptura — mai ales cu el în minoritate — însemna o astfel de slăbire a regimului, încît ar fi atras căderea lui de la guvern. Ruptura, ca și punerea lui în minoritate în comitetul executiv, trebuiau evitate cu orice preț. Guță a telefonat la Sinaia, a convins, și cu autorizare de sus, a sfîrșit prin a oferi lui Dinu Brătianu șefia, asigurîndu-l — vorbă să fie — că-i va pregăti și șefia cabinetului. După lungi pertractări — a insistat pe lîngă Dinu și doctorul Angelescu care, desmeticit, voia să păstreze cel puțin portofoliul refuzat în ajun — lucrurile s-au aranjat. A rămas înțeles că în ședința de după-prînz Tătărăscu va proclama șefia lui Dinu Brătianu și că acesta îi va ura spor la muncă ca șef al guvernului. Tătărăscu renunța la „un minister de tineri" și se obliga să mențină neschim-

bat ministerul, așa cum îl formase Duca, mai puțin Dinu Brătianu la finanțe, care rămînea în afară de guvern, dar punea în locul său pe Victor Slăvescu, omul lui.

Împăcarea a fost numai de formă. În fundul sufletului, Dinu și Guță și-au jurat să se extermine unul pe altul : Brătianu să-l dea jos pe Tătărăscu de la guvern și Tătărăscu să-i ia locul în fruntea partidului.

Odată cu proclamarea lui Dinu I. C. Brătianu ca șef, s-a deschis și lupta ascunsă, dar cu atît mai dîrză cu cît era mai ascunsă, între cele două tabere. Probabil că cei lacomi și zoriți vor merge cu Tătărăscu, cît va fi la putere, și că cei neîmbuibați și prin urmare nemulțumiți se vor strînge în jurul brătienilor [...]

9 ianuarie. În locul detronatului dr. Angelescu a venit să-mi facă vizită astăzi d-l Guță Tătărăscu, precarul[1] prim-ministru. Se jenează și el să se prezinte ca șef de guvern. Pare că buimăceala opiniei publice de a-l vedea în locul în care a fost cocoțat, fără nici o pregătire, fără nici o calificare, l-a cuprins și pe el. Omul care, ca zestre politică n-a adus decît o trimbiță și cîte un complet de haine și de idei uzate, se înfățișează modest. Mărturisește că a trebuit o nenorocire fără seamăn și necesitatea de a se face față situației fără schimbare de regim, pentru ca **ochii** regelui să se arunce asupra lui. Îmi place expresia „ochii" și mă gîndesc la ochi de grăsime pe ape de lături...

Face pe nenorocitul, pe supusul — caută să obțină iertare și bună-voință. Îmi adresează un călduros apel, ca șef de guvern la șef de partid (vai de partidul meu !) și ca om la om (asta e altă chestie !) pentru o destindere a luptelor politice. Vorbește ca la întrunire publică. Cupletul terminat, cuplet pe care probabil că-l repetă tuturor, trece la chestiuni de ordin practic. Mărturisește că s-a abuzat pe aici pe colo (!) în alegeri. E gata să examineze reclamațiunile noastre și să invalideze alegerile acolo unde s-ar fi făcut prea mari porcării și să se înțeleagă cu opoziția pentru a-i abandona locurile. Îmi dă să înțeleg că noi am avea dreptul la încă vreo 10 locuri ![1]

Surîd și-l las să spună... Pe mine personal mă acopere cu flori. Păcat că nu mai sînt în partid, căci aș fi cel mai indicat pentru Ministerul de Interne. Aci nu mai surîd, ci rîd de-a binelea ! Dar sînt încă foarte simpatizat în Partidul Liberal și vede posibilități de colaborare în viitor ![2] Îndată ce va descurca lucrurile, se va apuca de înfăptuirea unei largi conversiuni — aproape programul meu. Întrerup. „Dar Dinu Brătianu ?" Face un gest plictisit, ca și cum ar goni o muscă de pe geniala sa frunte. Vrea destindere și cu Garda de fier. Îl întreb ce e cu Nae Ionescu, pe care, de la moartea lui Duca, nu l-am mai văzut și despre care se spune că ar fi implicat în asasinat...

Îmi spune că și Nae este luat în cercetare și învinuit că prin articolele sale a încurajat Garda de fier pe calea violențelor — ba chiar că a fost amestecat în pregătirea atentatului, dar că dînsul nu crede. **În tot cazul, n-are încă dezlegare de la rege în privința lui Nae.** Cu Titulescu o sfîrșește mîine — fie că va primi Ministerul de Externe, fie că nu. Tot Titulescu cere și capul lui Nae. „Pe Puiu Dumitrescu vrea să-l sacrifice pe altarul patriei — pe Nae Ionescu pe micul său altar particular". În chestia camarilei dezaprobă ultimatul lui Titulescu : „S-a diminuat autoritatea regelui, regele trebuie lăsat să facă curățenie în jurul său din propria sa autoritate..."

Răspund că chestia invalidărilor mă interesează puțin, ca și chestia unei eventuale colaborări pe care, pentru o sută și una de motive nu o cred posibilă. Îi făgăduiesc însă față de guvernul său o atitudine obiectivă, după cum am avut-o și față de guvernul Duca și față de al lui Vaida — căci îmi dau seama de greutățile prin care trece țara. Dacă va veni cu o conversiune largă, îl voi ajuta — dacă nu, voi lupta mai departe să-mi realizez programul...

16 ianuarie. Înmormîntarea doctorului Cantacuzino... Scumpul nostru Jean Cantacuzino a fost răpus în 15 zile de o pneumonie contractată la funeraliile lui Duca. Obișnuit să braveze toate intemperiile venise la ateneu în frac fără manta. În frigul de acolo a înghețat pe jumătate ; ieșit afară nu și-a mai găsit automobilul și pînă să dea de el a înghețat de tot... Cu dînsul se duce unul din oamenii cei mai interesanți, cei mai curați ai generațiunii sale. Ceremonia a avut loc în sala cea mare de jos a facultății de medicină. O lume nebună, și cîtă sinceră întristare, în opoziție cu atmosfera de constrîngere de la înmormîntarea lui Duca. Orchestra simfonică a cîntat „Siegfried Idylle" — toată asistența plîngea. La ultimul concert simfonic, Cantacuzino ceruse lui Perlea să-i pue într-un viitor program mișcătoarea simfo-

---

[1] Am fost un rău prooroc. Precaritatea d-lui Guță a durat 4 ani...

[1] Inutil să mai spun că nimic nu s-a făcut și că nici un deputat n-a fost invalidat !

[2] Timp de 4 ani de zile trebuia să-mi dea pe la nas cu aceste veleități de colaborare ! Aproape din lună în lună...

nie wagneriană. Perlea i-a cîntat-o — dar el n-a mai auzit-o...

17 ianuarie. Întrevederea dintre mine și Averescu, plănuită în noiembrie, hotărîtă și amînată în decembrie (pentru după alegeri) a avut în fine loc astăzi. Ne-am strîns mîna după cum fusese convenit, **fără explicații**. N-am vorbit nici de asasinarea lui Duca, nici de cocoțarea lui Tătărăscu. Toată convorbirea s-a învîrtit în jurul regelui Carol, a cărui domnie Averescu o crede și nefastă și aproape sfîrșită. Linia acestei domnii, constant descendentă, nu se poate termina decît rău, și bătrînul mareșal începe prin a-mi povesti întîlnirea sa cu prințul Carol la Bellinzona, în 1930, și angajamentele pe care acesta le-a luat față de dînsul și de care nu s-a ținut... (Am redat aceste amănunte în altă parte a amintirilor mele).

La cunoscutul argument pe care i l-am opus — „ferește-ne, Doamne, de mai rău" — Averescu răspunde că linia domniei lui Carol fiind constant descendentă ne duce matematic la prăpastie, pe cîtă vreme o schimbare de domnie poate că ne-ar duce la mai rău, dar poate că ne-ar duce și la mai bine. În interesul țării, trebuie deci să o încercăm...

Dînsul socotește domnia lui Carol ca ilegală față de constituție și ca simplă uzurpare de tron prin violență și viclenie. Prințul Carol a renunțat la drepturile sale la tron în decembrie 1925, conform legilor și nesilit. Mareșalul se scoală, scotocește într-un sertar și-mi arată o copie de pe scrisoarea prințului adresată reginei Maria, de la Veneția, după renunțare. În acea scrisoare, prințul afirmă că nu e supărat pe nimeni, dar că nu mai poate suporta viața pe care o duce în țară. Pleacă definitiv și crede că cel mai nimerit lucru ar fi să fie considerat ca mort. **El s-ar însărcina cu înscenarea unui accident de automobil pe marginea lacului Como — și să fie considerat ca înecat în lac...**

Averescu este convins că dacă Lupeasca ar putea fi expediată în străinătate **și menținută acolo,** Carol ar pleca după dînsa.

La întrebarea mea : „Dar cum să o expediezi ?", îmi răspunde : „Am eu doi aviatori care s-ar însărcina să o ducă..." Singurul lucru care-l încurcă e că în cazul proclamării lui Mihai, din nou, s-ar constitui, după constituție, o regență de 3 persoane, ceea ce nu se mai poate :„Trebuie un singur regent"... (nu-mi spune că ar trebui să fie el, dar o gîndește) [...]

Trecînd la o altă ordine de idei, mareșalul îmi propune reîntregirea Partidului Poporului. E sătul de politică, e obosit, și după un scurt timp mi-ar trece mie șefia, dînsul rămînînd simplu soldat în partid. Am priceput : în visurile sale senile se vede sfîrșindu-și cariera ca regent și vrea să se scape de partid fără să-l desființeze definitiv...

De politețe, cer timp de gîndire, dar fiindcă în aer e un proiect de fuziune între Iunian, Lupu și mine, îl întreb ce gîndește despre acești conducători de mase. „Vrei să fiu sincer ?" — „Da" — „Sînt doi ratați, în politică !"

Convenim să ne mai vedem, și-l părăsesc pe gînduri... Urîtă e bătrînețea !

Ieri seară, masă comună la Athenée Palace, în odaie, cu d-rul Lupu și cu Iunian.

Iată cum a fost pusă la cale această întîlnire. Săptămîna trecută au venit la mine, unul după altul, Goiceanu, Mazilu și Teodorescu-Branișteanu — toți trei partizani de-ai lui Lupu — să-mi spună că nu mai merge și că partidele agrare trebuie să fuzioneze într-un mare partid. Cel din urmă dintre solii lui Lupu, Mazilu, a venit sîmbăta dimineața și în aceeași zi după-amiază m-am pomenit cu însuși măria sa doctorul. Era disperat. Nu o mai putea duce mai departe singur. Nu mai avea nici curaj, nici parale. Dorința lui era să înjghebeze ceva cu mine și cu Iunian și chiar cu Goga — deși cu Goga îi plăcea mai puțin. Dacă nu ajungea să se înțeleagă cu noi, se vedea silit să se împace cu Mihalache, care alerga după dînsul. El nu voia să se întoarcă la matcă ; ar fi însemnat o mare umilință pentru dînsul. „Cu Mihalache m-aș mai înțelege eu — spunea dînsul —, dar cum să mă înțeleg cu prostul de Maniu și cu bestia de Madgearu ?" Era foarte zorit să se înțeleagă cu noi. Eu i-am răspuns că sînt dezgustat de politică după toate cîte s-au întîmplat, dar că sînt dispus să mai încerc și o concentrare a elementelor agrare și că nu voi face greutăți. Am adăugat însă că nu eram de loc sigur de Iunian și de Goga. Lupu i-a înjurat pe amîndoi de mamă — era disperat — și m-a rugat să vorbesc cu Iunian. Cu Iunian întîi — cu Goga să stăm de vorbă numai după ce ne vom fi înțeles noi trei. Am primit și m-am dus la Iunian și i-am expus propunerile lui Lupu. Principial a fost și el de acord cu ele, dar, ca întotdeauna, cu reticențe. Iunian socotea că ar fi mai bine să procedăm pe etape : să începem printr-o „unire parlamentară", ca să ne încercăm. Va veni apoi și rîndul fuziunii. Dînsul a mai pretins că pentru o fuziune ar avea acum greutăți în partid, ceea ce era o glumă, căci partidul era el. Am convenit să stăm de vorbă în trei și astfel am ajuns la masa de aseară.

Masă bună și atmosferă cordială. O țuică veche de 62 de ani ne-a ars gura, o țuică dăruită lui Lupu de socrul unuia Florescu din Cornu (Dolj) pe care-l credeam omul meu și văd că e al altuia, căci mie nu mi-a dat nici măcar un pahar din elixirul lui de viață! Mezeluri pe masă, mezelicuri în schimbul nostru de idei. Lupu vrea fuziune imediată și nu vrea să audă de altceva. Iunian pledează pentru procedura pe etape, care vădit nu pare pe placul lui Lupu. Și unul și altul admit o notă naționalistă în programul viitoarei înjghebări. Convenim să luăm contact și cu Goga și ne despărțim.

18 ianuarie. Văzut pe Goga. Mult mai maleabil decît credeam și se mulțumește cu o notă naționalistă foarte moderată în program. E și dînsul pentru procedura pe etape, fiindcă n-are încredere în Lupu. O spune pe șleau : dacă ar fi să fuzioneze numai cu mine și cu Iunian, ar primi numai-decît. Ghicesc că mai e și chestiunea șefiei viitoare care-l preocupă. Problemele de șefie sînt cele care l-au preocupat totdeauna mai mult.

19 ianuarie. Grigore Carp și Bucșan (cumnatul lui Goga) vin să-mi explice că, de fapt Partidul Poporului nu mai există (în alegerile trecute n-a luat nici un mandat), că nu mai are decît cadre, dar că aceste cadre sînt bune și că e păcat ca atîția oameni cumsecade și credincioși să nu fie întrebuințați. Ar voi și ei să fuzioneze cu noi, căci au aflat de tratativele mele cu Lupu și Iunian. Bineînțeles, cu binecuvîntarea lui Averescu, pe care dînșii sînt siguri să o obțină. Le-am recomandat puțină răbdare, să vedem ce iese din negocierile noastre. Sînt destul de anevoioase ca să nu le mai încurcăm. Despre propunerea lui Averescu, făcută în întrevederea noastră, nu le spun, bineînțeles, nici un cuvînt. Convin și ei să mai aștepte, dar mă roagă să nu-i las...

27 ianuarie. Petrecem 24 de ore la Sinaia, cu prilejul marii recepții date la castelul Peleș, în cinstea regelui Boris al Bulgariei și a reginei Ioana (fiica regelui Italiei).

Sub pretext că palatul nu e gata, în realitate de frică să nu se întîmple ceva (palatul Cotroceni ar fi putut servi de cadru celei mai fastuoase recepții, dar trăim sub zodia fricii de la asasinarea lui Duca), regele nostru s-a transportat cu oaspeții săi la Sinaia și i-a „tratat" acolo. A venit natural și regina Maria, și soră-sa principesa de Hohenlohe, cu o foarte nostimă damă de onoare.

Vreme rece dar frumoasă. Sinaia splendidă sub zăpadă, mai ales noaptea pe lună. Lume enormă, serată reușită. [...]

După ce am fost prezentat perechii regale bulgare, care, foarte amabili au stat și el și ea de vorbă cu mine — m-a luat regele Carol și, după trei cuvinte, mi-a spus textual „Argetoianu, scapă-mă de Titulescu!" Niciodată, chiar în momentele sale de expansiune, regele Carol nu mi-a vorbit astfel despre un ministru al său! Nu-mi venea să cred urechilor, am rămas cam buimăcit și am răspuns prostește : „De ce l-ai mai numit ministru, sire?" — „N-am putut altfel după asasinarea lui Duca. Titulescu a pus atunci chestiunea ori el, ori Puiu Dumitrescu... Trebuia să-l aleg pe el, dar acum e altceva..." Am replicat regelui rîzînd că dacă se bizuie numai pe mine ca să scape de Titulescu, apoi va sta încă multă vreme cu el în brațe [1].

Am părăsit pe rege, am glumit cu guraliva doamnă Stoica, o străină cu fasoane, căsătorită cu ministrul nostru la Sofia, am înghițit o scurtă pledoarie în favoarea unui regim de cinste și de dreptate din partea lui Manolescu-Strunga și am ascultat văicărelile doctorului Angelescu care nu visează decît la căderea guvernului sau mai exact a lui Tătărăscu. Cînd să mă îndrept înspre bufet, să mă răcoresc, mă umflă Goga : „Vino să-ți spun ceva foarte ciudat, ceva foarte interesant..." — și mă bagă într-un colț. Îmi povestește că, vorbind cu regele, acesta i-a spus : „Goga, scapă-mă de Titulescu..." Goga rămăsese tîmpit și nu se dumirise încă, și mă întrebă pe mine : „Cum să-l scap eu? Înțelegi tu ceva?" Era să mă apuce rîsul! Eu care începusem să cred că un mare secret mă lega de rege, eram bine! Ca să explic veselia mea, spun lui Goga : „O confidență face cît alta. De vreme ce mi-ai repetat cuvintele regelui, să-ți repet și eu pe cele cu care m-a cinstit. Și mie mi-a spus : «Argetoianu, scapă-mă de Titulescu!» Dacă ți-a spus-o și ție și tu o spui mai departe, de ce n-aș mărturisi-o și eu?" Goga se uita la mine și mă întreba : „Ce o mai fi și asta?"

„Asta — i-am răspuns eu — înseamnă că zilele lui Puiu Dumitrescu sînt numărate, că Titulescu nu se lasă și că regele e disperat să se despartă de pușlași asta?"

28 ianuarie. Pangal s-a înapoiat de la Paris și Madrid. La Paris a obținut, după dorința regelui, tot concursul masoneriei în cazul unui eventual guvern de autoritate, la noi. La Madrid

---

[1] A mai stat doi ani și jumătate, pînă în august 1936...

s-a dus chemat de Martinez Barios, pentru moment dictatorul politic, și de Barcio, dictatorul economic — ambii conducătorii masoneriei spaniole. Și unul și altul doresc să pue la cale raporturi mai intime cu România. Pangal e ambalat pentru masonerie prin care crede că poate obține multe în Franța, în Anglia, în Statele Unite... Eu nu sînt așa de convins, dar ca să-i fac plăcerea lui Pangal m-am băgat și eu într-o acțiune care nu poate face nici un rău în țară și poate ceva bine în afară...

O telegramă a agenției Sud-Est (Paris) publicată în „Temps" mă prezintă iar ca conducătorul politicii germanofile în România. În „Adevărul" de joi 26 ianuarie am tras o drastică desmințire și un picior în (...) celor interesați la răspîndirea unor asemenea zvonuri. Ca de la el, dar evident trimis de Titulescu, Blumenfeld vine să-mi spună că zisul Titulescu se lepăda ca de dracul și de „Sud-Est" și de Mircea... Nu e vinovat, el, de nimic...

1 februarie. Deschiderea camerelor. Mesagiul, banal. Promite, ca de obicei, marea cu sarea. Revine și vechea formulă vintilistă : „Prin noi înșine". În materie de conversiune se făgăduiește „o lege integrală și definitivă". Lipsește : „radicală" pentru ca Caragiale să fie mulțumit. Nu am fost la deschidere ; n-a fost nici Averescu, nici Iunian. Dr. Lupu e la Brașov, la sport. Ceilalți șefi ai opoziției au fost. [...]

6 februarie. Situația guvernului tot slabă ; a lui Titulescu la fel. Regele n-ar vrea ca acesta să plece pe chestia camarilei, de aceea a chemat joi pe Puiu Dumitrescu și i-a cerut în fine să plece în străinătate. Titulescu, care s-a dus la Belgrad să semneze Pactul balcanic, ar fi spus că nu se mai înapoiază în țară dacă Puiu mai e în București. Însă Puiu nu e încă hotărît, căci regele nu i-a dat un ordin precis — afirmă el —, **ci s-a mulțumit să-i transmită o dorință a guvernului,** consolîndu-l cu vorbe bune — tot Puiu povestește — și făgăduindu-i că vor veni iarăși timpuri mai prielnice cînd vor putea relua din nou colaborarea lor (halal colaborare !), numai vremelnic întreruptă ! ! !

În realitate, Puiu Dumitrescu e definitiv ars și nu l-a mîncat Titulescu, l-a mîncat Duduia. Titulescu a avut numai inteligența să prindă un moment favorabil și să asmută pe favoriți asupra favoritului. Și iată cum s-au desfășurat lucrurile :

Obosit de atîtea succese, blazat asupra tuturor plăcerilor pămîntești, gata să dea în neurastenie, Puiu Dumitrescu a întîlnit la Sinaia, în vara anului 33, pe Ella Manu[1] care i-a căzut cu tronc. Există pentru fiecare bărbat pe pămînt o femeie menită să-i cadă cu tronc. Numai că unii au norocul să nu o întîlnească, iar alții o întîlnesc — și se curăță. Puiu Dumitrescu a fost însemnat de soartă să facă parte din această din urmă categorie de nefericiți. A întîlnit pe Ella Manu, și a fost gata. N-a mai avut decît un gînd, să divorțeze, să lase pe lady Jenny[2], acoperită de scule cum era, și să se căsătorească cu Ella. Aceasta a împins și ea din răsputeri la căsătorie, nu că iubea pe Puiu, dar îl credea plin de bani și poate, cine știe, s-o fi gîndit să ajungă prin el și mai sus... Tocmai acest gînd rău a pierdut-o și pe ea și pe el... Duduia, care trăia în liniște cu madam Jenny, s-a temut de madam Ella, înzestrată cu mijloace de seducere pe care, ca o femeie hîrșită în meserie, le-a apreciat la justa lor valoare. Luptă în perspectivă, luptă posibilă în tot cazul, iată ce nu convenea de loc d-nei Lupescu. Și în consecință, a făcut ce a putut ca să împiedice divorțul lui Puiu și recăsătorirea lui cu Ella Manu ; a rugat, a amenințat, s-a certat, a silit pe rege să pună piciorul în prag — dar toate au fost zadarnice, căci Puiu, cavaler amorezat, a trecut peste toate. Titulescu a convins pe Duduia că e amenințată să-și piardă locul și că n-are decît o soluție înaintea ei : îndepărtarea lui Puiu Dumitrescu cu Ella lui cu tot. Duduia a intrat cu atît mai bine în planul lui Titulescu, cu cît îi era mai ușor să vorbească regelui **numai de Puiu** decît și de Ella, **de frică să nu dea regelui idei.** Regele a cedat în cele din urmă și astfel Titulescu a obținut prin d-na Lupescu o mazilire pe care, pe calea politică ar fi obținut-o cu greu, dac-ar fi obținut-o.

Lucru ciudat, regele a cedat mai ușor pe chestia lui Nae Ionescu. Cînd am aflat, la 26 ianuarie, că Nae a fost arestat, mi-am făcut cruce. Nu-mi venea să cred că fără nici o dovadă de culpabilitate regele „lăsase" pe bunul său „tată Noe", pe confidentul politic din ceasurile grele, pe animatorul cercului de familie, alături de Duduia, de Puiu, de Felix, de Aristucheles și de alți seniori de viță nobilă.

Mă întreb ce are să fie viața noastră de curte fără Puiu și fără Nae... Bine că a mai rămas Felix, să nu se piardă tradiția...

Pangal a văzut ieri pe Averescu și a stat mult de

---

[1] Născută Comșa. Soră de mamă cu Gong. Fostă metresă a lui Strige Chrissoveloni și văduvă legitimă a lui Henri Manu, fiul lui Costică.

[2] Lîncedă frumusețe blondă și ea, dar plicticoasă, culeasă în seraiul țatei Lorenz. După ce a lăsat pe Puiu a luat pe Răteanu (mai tîrziu soțul dotal al lui Pussy Callimachi) și după ce a lăsat și pe acesta a căzut jos de tot...

vorbă cu dînsul. Mareșalul nu se mai arăta atît de categoric față de rege și, după cîte spune Pangal, ar primi să alcătuiască cu mine un guvern de mînă tare. S-a coborît moșul pe pămînt, și mirosul puterii începe să-l ademenească...

Guvern de mînă tare ar vrea și Vaida, după cîte a spus Tilea tot lui Pangal. Dar Vaida e un zăpăcit și vrea fără să vrea... De ce n-a propus un guvern de mînă tare cînd ar fi putut să-l alcătuiască. Acum e prea tîrziu, căci vodă l-a trecut la muzeul de accesorii...

Am aflat multe zilele acestea. Astfel, prin Nicu Ioanid, care a rămas comisar al guvernului „in partibus" pe lîngă banca Blank, că influența lui Aristucheles pe lîngă rege a cîștigat o bună parte printr-un act de generozitate care, fără să-l înalțe pe el, înjosește pe cel care a beneficiat de acest act. Ioanid a găsit la bancă dovezile că casa Vasalopol, cumpărată pe numele generalului Dumitrescu pentru doamna Lupescu, a fost plătită de banca Blank, care a mai pus la dispoziție pompaduricei noastre și sumele necesare pentru amenajarea cuibului... În total, 18 milioane, trecute prin contul de profit și pierderi. Iată secretul : iată pentru ce regele a susținut pe Blank, pînă în pînzele albe, în 1932...

Aristid Blank mai are și acum dese întîlniri cu Lupescu, un văr al Duduei, într-o casă din strada Sborului, unde s-ar fi instalat și telegrafie fără fir...

Tratativele partidelor mici — Mica noastră înțelegere internă ! — au stat pe loc din cauza lipsei doctorului Lupu din București.

Am primit vizita tînărului Mateescu, un tip bizar, putred de bolnav, fiul fostului meu profesor de la Matei Basarab, care a venit să-mi vorbească de Garda de fier, ca să mă ademenească. L-am lăsat să spue și să plece, fără să dau nici o urmare la descusuta lui expunere. Băiatul e o victimă a psihozei care începe să se întindă.

Ieri s-a semnat, adică s-a parafat, la Belgrad, Pactul Înțelegerii Balcanice, deoarece adeziunea Bulgariei nu mai e de sperat. Eugen Crăciun, fost deputat țărănist, a povestit lui Soneriu că Titulescu ar fi spus de curînd lui Mihalache că pleacă din guvern — dar dacă pleacă el, pînă în trei luni pleacă și regele ; de guvern, ce să mai vorbească ! De confruntat cu știrea adusă de Pangal din Paris : Titulescu ar fi spus lui Bacher „je sais que le roi me prépare une trappe, mais il y tombera lui-même !" [1]

Joi 8 februarie. Regele a primit luni în audiență pe Pangal. Impresiunile lui Pangal se pot rezuma în modul următor :

1) Titulescu trebuie să plece, dar nu pe o chestie a regelui (camarilă etc.). Va pleca pe o chestie politică.

2) Regele nu vrea să mai vorbească deschis cu oamenii politici, fiindcă se repetă cuvintele sale și de multe ori se răstălmăcesc.

3) Regele socotește guvernul actual de scurtă durată și după el nu va mai alcătui alt guvern liberal.

4) După actualul guvern, un guvern de autoritate, cu mine pentru îndrumările politico-economice, **dar și cu militari.** Asupra acestora, n-a dat indicație pe cine va alege.

5) Nu m-a decorat cu Ordinul Ferdinand fiindcă am semnat pacea de la Buftea [2] (! ! !).

6) Despre micile partide, regele a spus că ar vrea să ajungă la un rezultat, **dar după guvernul de autoritate (? !)**

Dacă semnul îndoielii ar exista, l-aș pune după toate aceste cristalizări ale veleităților regale...

Tratativele micilor partide stau așa : Lupu vrea fuziune și nu vrea uniune parlamentară ; Iunian și Goga vor uniune parlamentară și nu vor fuziune. Iar eu zic : dracul să-i ia pe toți trei !

10 februarie. Făcut o lungă vizită lui Averescu să mai văd ce are în suflet, căci se vorbește mult de nemulțumirile din armată și chiar de mișcări ofițerești proiectate în legătură cu acțiunea gardistă, care, orice s-ar zice, a pătruns adînc în rîndurile oștirii. Numele și prestigiul mareșalului ar putea, poate, fi folosite dacă ceva serios s-ar desina, căci să ne ferească dumnezeu de „pronunciamente" militare !

Găsesc pe Averescu mult mai puțin acrit ca ultima dată și accesibil compromisurilor politice. Nu mai e omul dintr-o bucată, pentru care „domnia regelui Carol e sfîrșită". Lupul își leapădă părul, dar năravul ba. Politician a fost toată viața lui, Averescu, și politician va muri... Îmi povestește „chestia" lui cu prințul Nicolae, care l-a împiedicat să mai pună picioarele la palat, de teamă să nu întîlnească pe prinț și să fie silit să-i întoarcă spatele, ceea ce ca mareșal român nu vrea să facă.

Vădit, mareșalul caută o punte, să se apropie iar de rege. Bătrînul vulpoi presimte că poate iar să sune ceasul lui...

---

[1] „Știu că regele îmi pregătește o capcană, dar va cădea el însuși într-însa" *(N.R.)*

[2] Pangal, fără să fie autorizat de mine, a exprimat regelui mirarea că sînt singurul om politic mai cu vază nedecorat cu ordinul Ferdinand. Argumentul regelui e tîmpit, fiindcă mai multă răspundere decît mine pentru „pacea" de la Buftea duce Averescu, care e mare colan al Ordinului.

CELE 900 DE ZILE ALE LENINGRADULUI

SIMION ALEXANDRESCU

Pînă în 1941, istoria Europei cunoștea cîteva exemple de asedii celebre. Printre cazurile cele mai des citate se numărau orașul olandez Leyden — pe care generalul spaniol Davila l-a asediat de la 25 mai la 3 octombrie 1574 —, Zaragoza — ai cărui locuitori au rezistat asalturilor lui Napoleon în 1808 și 1809 — și mai cu seamă Parisul — înconjurat de prusieni în septembrie 1870 și care a capitulat în ianuarie 1871.

Dar la doi ani după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, în august 1941, avea să înceapă blocada Leningradului. Durata ei, violența luptelor care s-au desfășurat în imediata vecinătate a orașului de pe Neva, sacrificiile consimțite de apărătorii lui au făcut să pălească toate precedentele asedii pe care le cunoscuse omenirea.

O viață „normală"

Ocuparea Leningradului — cea de-a doua capitală a Uniunii Sovietice — era pentru Hitler o obsesie aproape egală cu cea a Moscovei. Celebrul plan „Barbarossa" prevedea ofensiva grupului de armate germane din nord, ca și pe cea a trupelor masate în Istmul Careliei, cu acest unic scop. Führerul considera că pierderea orașului care purta numele lui Lenin va da, după propria lui expresie, „o zdrobitoare lovitură moralului rusesc". Nu s-a așteptat ca oamenii sovietici să lupte cu atîta îndîrjire pentru apărarea Leningradului, tocmai pentru că le era atît de drag. Așa cum spunea poetul Nikolai Tihonov : linia de apărare a orașului trecea prin inima locuitorilor săi.

Asediul propriu-zis a început în luna august 1941. La acea dată, populația Leningradului se mărise considerabil, deoarece între zidurile sale se adăposteau numeroși refugiați din teritoriile cotropite de fasciști. Totalul depășea cifra de trei milioane de oameni.

Tentativa germană de a lua prin asalt orașul s-a izbit de rezistența opusă de garnizoanele sovietice din fortăreața „Orecek" de la Petrokrepost (Schlüsselburg) și din forturile Kronstadt-ului, precum și de luptătorii din centura de întărituri betonate care înconjurau orașul. Alături de ei au venit ca voluntari pe front femei și bătrîni, băieți andri și fete de 13—14 ani, infirmi și bolnavi care fuseseră respinși de la încorporare. Fiecare casă s-a transformat într-o fortăreață, pe acoperișurile uzinelor au apărut mitraliere și tunuri antiaeriene. O fotografie păstrată pînă acum înfățișează un bărbat cu cască de piele stingînd cu furtunul un incendiu izbucnit în clădirea Conservatorului : este marele compozitor Dmitri Șostakovici. El nu abandonase însă muzica. În toamna lui 1941, Șostakovici declara la radio :

— Acum un ceas am terminat partea a doua a noii mele lucrări simfonice (e vorba de Simfonia a VII-a, a Leningradului — **n.n.**). De ce vă aduc la cunoștință această veste ? Pentru ca ascultătorii să știe că viața orașului nostru rămîne normală. Sîntem toți la posturile noastre de luptă.

Într-adevăr, în ciuda asediului, Leningradul trăia și muncea ca de obicei, ba chiar mai mult ca de obicei. Bombardamentele sistematice, executate de artileria și aviația hitleristă, nu împiedicau ziarele și revistele să apară, savanții să-și ducă mai departe cercetările,

Stînga : *victime ale bombardamentului pe străzile orașului de pe Neva.*
Dreapta : *„Drumul vieții" : transport de arme și muniții pe gheața Lacului Ladoga.*

poeții și prozatorii să scrie, postul de radio să funcționeze, teatrul de operetă să-și prezinte spectacolele. Dar cel mai mult se muncea, bineînțeles, în fabrici și uzine, unde se produceau în primul rînd puști și mitraliere, gloanțe, obuze și grenade, se reparau tancurile și mașinile blindate avariate în cursul luptelor, se construiau aparate optice pentru reglarea tirului.

Foamea, gerul, exploziile

Dar „normalul" avea niște limite foarte strîmte, pe care le stabileau trei coordonate : foamea, gerul, exploziile bombelor și obuzelor. Laolaltă, cei trei factori semănători de moarte au provocat pieirea a 650 000 de locuitori ai Leningradului.

Foamea... La **sfîrșitul** asediului, în ianuarie 1871, parizienii căpătau zilnic 300 de grame de pîine, plus o cantitate oarecare de secară, orez și ovăz. La **începutul** asediului, între 20 noiembrie și 25 decembrie 1941, majoritatea leningrădenilor primeau 125 de grame de pîine pe zi — și atîta tot. Abia după ce Lacul Ladoga a înghețat s-a inaugurat de-a curmezișul lui faimosul „drum al vieții" : pe un strat de gheață care adesea avea numai 13—15 centimetri grosime, au trecut mii de camioane, aducînd alimente, muniții, medicamente și evacuînd aproape 600 000 de răniți și bolnavi.

Dar împotriva foamei se lupta și cu resurse „proprii". Cercetătorii de la Institutul de botanică recomandau metode nu numai pentru folosirea, ci și pentru „cultivarea" urzicilor, mărăcinilor și altor bălării care deveniseră brusc comestibile. Academicieni bătrîni și gravi calculau numărul de calorii conținute în frunzele de păpădie și categoriile de vitamine din acele de brad. Așa au apărut noi feluri de bucate : perișoare de brusturi, tocătură de iarbă grasă, icre de păpădie.

Gerul era cumplit — mai ales în iarna 1941—1942 — și combustibilul s-a epuizat foarte repede. Oamenii cădeau, înghețați, pe stradă sau nu se mai puteau urni din odăile lor, unde mercurul termometrului coborîse cu mult sub zero. Dar și pe acest tărîm s-a mobilizat inventivitatea și fantezia. Bibliotecarii scotoceau prin rafturi, căutînd în volume străvechi rețete pentru amestecuri combustibile. Fizicieni și ingineri mecanici puneau la punct sobe care să consume cantități infime de lemne. Chimiștii preparau chibrite imense, care se aprindeau de nenumărate ori și la flacăra cărora se putea încălzi o mînă amorțită de frig.

150 000 de obuze și 100 000 de bombe... Acesta este totalul bombardamentelor de artilerie și aviație executate de hitleriști asupra Leningradului. Exploziile lor au provocat distrugerea completă a trei mii de clădiri și avarierea gravă a altor șapte mii.

În pragul iernii lui 1941, generalii naziști au fost convinși că, alături de frig și de foamete, bombardamentele vor sili Leningradul să capituleze. Atît de convinși erau, încît generalul-maior Knuth a tipărit și cîteva mii de **Vorläufiger Wagen-Ausweise** (permise de circulație pentru automobile), care stabileau durata ședерii în oraș a mașinii respective. Formularele erau semnate de Knuth însuși, care-și atribuise titlul de **Stadtkommandant von Leningrad** (comandant al orașului Leningrad).

Patrulă sovietică la periferia Leningradului.
Cu un front atît de apropiat, iată şi o imagine care revenea foarte des : copilul îşi conduce tatăl pînă în apropierea liniei întîia. *(pag. 83)*

Dar hitleriştii n-au apucat să utilizeze nici măcar un singur formular. În afară de prizonieri, nici unul dintre ei nu a pătruns în Leningrad.

În numai două săptămîni, între 14—27 ianuarie 1944, trupele sovietice ale Frontului Leningrad, sprijinite de cele ale Frontului Volhov, în frunte cu generalii Govorov şi respectiv Mereţkov, au zdrobit rezistenţa inamică, ştergînd, am putea spune, din controalele comandamentului suprem al Wehrmachtului Armata 18 hitleristă (13 divizii de infanterie, 2 divizii de infanterie uşoară, 5 divizii de aviaţie, 1 divizie de tancuri, 3 divizii SS de tancuri şi grenadieri, 1 divizie SS de poliţie şi „Legiunea spaniolă").

Nimeni nu e uitat

În prima iarnă a asediului, „drumul vieţii" pe gheaţa Ladogăi s-a desfăşurat de-a lungul a 152 de zile. Graţie lui au ajuns în oraşul blocat 280 000 tone de alimente şi 320 000 tone de armament şi muniţii. În primăvara lui 1942, pe fundul lacului a fost instalată o conductă prin care se pompa combustibil şi, ulterior, un cablu prin care s-a trimis curent electric de la hidrocentrala de pe Volhov, prima înfiinţată în cadrul planului leninist de electrificare a Rusiei.

La 15 aprilie 1942, observatorii germani remarcau intrigaţi nişte misterioase scîntei albastre care pîlpîiau deasupra oraşului. Avioanele trimise în recunoaştere s-au înapoiat cu o noutate de necrezut : tramvaiele reîncepuseră să funcţioneze pe cinci din liniile Leningradului. Artileria hitleristă s-a înverşunat în mod stupid asupra vagoanelor electrice, lovind unele dintre ele în plin şi ucigînd conductori, taxatori şi pasageri. În mod stupid ? Poate că nu. Căci tramvaiul era un simbol al vieţii normale şi pentru nazişti nu era de conceput ca în oraşul asediat viaţa să-şi desfăşoare cursul obişnuit.

Şi totuşi... Totuşi pe Nevski Prospekt, standurile de cărţi — scrise şi tipărite la Leningrad — erau asaltate de cumpărători. La magazinul „Gastronom" nr. 1, vitrina principală era acoperită de un imens panou pe care, în fiecare zi, apăreau noi comunicate, noi modificări pe harta frontului, noi caricaturi şi noi epigrame. Iată — într-o traducere aproximativă — un catren adresat cotropitorului :

„Ai să vezi că noi ştim să ne ţinem cuvîntul :

Dacă vii de pe mare, te înecăm într-o mare de foc.
Te zvîrlim sus, în văzduh, dacă vrei să ne-ataci pe pămînt.
Te zdrobim de pămînt dacă cumva ne ataci din văzduh."

Pe sub trupul dăltuit în piatră al lui Suvorov, singura statuie care rămăsese neîngropată şi neprotejată de obişnuiţii saci de nisip, treceau în fiecare zi mii şi mii de locuitori ai Leningradului : unii se îndreptau spre front, conduşi pînă la marginea oraşului de familiile lor ; alţii mergeau la lucru sau la posturile de apărare antiaeriană ; alţii însoţeau, pe ultimul lor drum, oameni care le erau dragi şi care se stinseseră în ajun de foame sau de frig ori pe care îi ciuruiseră schijele obuzelor. Chipurile tuturor — ale viilor ca şi ale morţilor — păreau la fel de împietrite ca şi cel al lui Suvorov, cu aceeaşi expresie de nebiruită dîrzenie.

Cei căzuţi odihnesc pentru totdeauna în imensul cimitir Piskarev, de la marginea Leningradului. Pe dalele lui de granit a fost gravată o inscripţie simplă, dar mai grăitoare decît un lung discurs :

„Nimeni nu e uitat, nimic nu s-a uitat".

LEPANTO

NICOLAE KOZLINSKI

Coranul a oprit întotdeauna pe credincioșii săi de la băutură. Cu toate acestea, sultanul Selim al II-lea (1566—1572), care nutrea o dragoste pătimașă pentru vinul dulce grecesc, cu gust de nectar, obișnuia să bea uneori atît de mult încît fusese poreclit Selim Beţivul. Şi, curînd după înscăunare, îndemnat de unul din sfetnicii săi, mai marele vămilor împărăției, s-a hotărît să pună mîna pe Cipru, încîntătoarea insulă cu portocali și măslini, unde vița de vie se întindea pînă la mare.

Cipru avea o poveste lungă și zbuciumată. Bogățiile sale naturale (livezi, păduri de cedri, minereuri), dar și poziția ei geografică, de punte de legătură, pe mare, între trei continente, o făcuseră, de-a lungul mileniilor, ţinta multor războinici conducători de state. Stăpînită rînd pe rînd de egipteni, bizantini, arabi, apoi de cruciați, insula era, din 1474, posesiune a Serenissimei Republici a Veneției și devenise, în scurtă vreme, cheia comerțului venețian în Levant. Sultanul imperiului care ajunsese, la mijlocul veacului al XVI-lea, la apogeul puterii sale și se părea că nimic nu-i mai poate sta în cale, nu putea fi decît nemulțumit de existența unei prezențe străine care lovea în monopolul turcesc instituit în părțile răsăritene ale Mediteranei, mai ales după cucerirea insulelor Chios (1566) și Naxos (1567).

Trimis la Veneția în 1569, ceaușul Kubad ceru Senatului Veneției, cu insolența celor puternici, ca insula să fie cedată stăpînului său Selim ; dar Senatul îl refuză. Urmarea fu simplă : marele muftiu Ebusund proclamă războiul sfînt, iar în primăvara anului următor, flota lui Pialipașa debarcă o puternică armată în Cipru.

Singură în fața unei atît de înfricoșătoare amenințări ca Imperiul otoman dezlănțuit, care avea la dispoziție o flotă puternică, a cărei forță principală o constituiau rapidele nave ale piraților arabi și berberi de pe coastele nord-africane, închinați turcilor, Veneția își grăbi eforturile spre constituirea Ligii sfinte. Cerînd ajutorul celorlalte state creștine, Senatul venețian găsi de îndată înțelegerea și sprijinul papei Pius al V-lea, care interveni pe lîngă regele Spaniei Filip al II-lea ca să-și trimită flota în Mediterana răsăriteană. Între Spania și Poartă exista, de altfel, o stare permanentă de război încă de pe vremea lui Carol Quintul, vasalii turcilor, piraţii arabi și berberii din Africa prădînd în permanență coastele țărilor supuse regelui prea catolic. Vasele spaniole și cele înarmate cu ajutorul banilor Sfîntului Scaun se îndreptară spre golful Suda din Creta, unde, la începutul lunii septembrie 1570, li se ralie flota venețiană.

Între timp, în Cipru, proveditorul Niccolò Dandolo, dispunînd de prea puțină oaste, se mulțumise să întărească cele două cetăți mai importante, Nicosia și Famagusta.

Dar Nicosia, apărată de însuși Dandolo, căzu la 9 septembrie, apărătorii ei fiind măcelăriți sau luați în robie.

În această conjunctură luă ființă „Liga sfîntă", proclamată oficial în bazilica Sf. Petru, la 25 mai 1571, după tratative anevoioase purtate la Roma, Veneția și Madrid. 600 000 de scuzi urmau a fi cheltuiți anual pentru întreținerea unei flote de 200 de galere, 100 de nave veliere și a unei armate de 50 000 de pedestrași, 4 000 de călăreți și 500 de tunari. Majoritatea cheltuielilor reveneau Spaniei (11/18), care prelua și jumătate din partea papei (2/18) în schimbul concesionării unor noi taxe asupra clerului, restul de 7/18 revenind Veneției, care, la rîndul său, prelua cealaltă jumătate din partea papei în schimbul reținerii anuale a 100 000 de scuzi din veniturile bisericii. Comandant-șef al flotei era numit don Juan de Austria, fratele natural al regelui Spaniei, tînăr războinic care, după succesele militare din 1566—1570 împotriva moriscilor răsculați în ținutul Grenadei, se bucura de încrederea papei și a venețienilor. Generalul Bisericii*, Marcantonio Colonna, comanda galerele oferite papei de ducele Toscanei, iar căpitanul Mării**, Sebastiano Veniero, înlocuise la comanda flotei venețiene pe șovăielnicul Girolamo Zane.

Toată luna iulie flota noului capudan — pașa *** Ali Muezinzade atacă coastele Moreei și navigînd spre nord, pe coasta dalmată, începu, în august, asediul cetății Cattaro. În acest moment, algerianul Uluh-Ali, trimis cu 62 de unități după pradă în lungul coastei dalmate, spre nord, află de constituirea ligii și de concentrarea unei mari flote venețiene-spaniole la Messina. Ali pașa ridică grabnic asediul cetății Cattaro și întreaga flotă otomană

---

* Generalul Bisericii = comandant-șef al flotelor pontificale.

** Căpitanul Mării = comandant-șef al flotei venețiene.

*** Capudan — pașa = comandant-șef al flotei otomane.

1571

O MARE VICTORIE, FĂRĂ URMĂRI

se îndreptă spre coasta Epirului, ajungînd la Parga la 10 septembrie, unde Ali Muezinzade rămase în așteptarea poruncilor sultanului.

Flota veneţiano-spaniolă, după concentrarea ei, părăsi Messina la 16 februarie în căutarea turcilor. De ajutorarea Famagustei nu mai putea fi vorba ; cetatea capitulase la 4 august, iar apărătorii ei — cu tot cuvîntul dat de seraschierul Lala Mustafa — fuseseră uciși sau robiți.

Flota otomană se retrăsese în golful Patras, sub zidurile cetății Lepanto, unde primise încuviințarea sultanului să dea bătălia.

În dimineața de 7 octombrie, la intrarea golfului Patras, cele două flote, gata de luptă, se zăriră și începură de îndată să-și întocmească frontul galerelor.

Flota veneţiano-spaniolă număra 202 galere care s-au așezat în obișnuita linie tactică de front, cu centru și aripi, fiecare formațiune cuprinzînd unități amestecate din toate escadrele. Centrul (61 galere) era comandat de don Juan de Austria, aripa stîngă (53 galere) — înspre coasta Etoliei — de veneţianul Agostino Barbarigo, iar aripa dreaptă (51 galere) — înspre larg — de genovezul Gian Andrea Doria, omul de încredere al regelui Filip. În fața frontului galerelor s-au așezat 6 galease veneţiene — tip de nave intermediar între galere și veliere —, greu de manevrat numai cu rame, dar cu artilerie puternică. Înapoia frontului, o rezervă de aproape 30 de galere sub comanda spaniolului Santa Cruz urma să sprijine centrul.

Turcii numărau 208 galere și 67 de galiote și fuste (galere ușoare algeriene), centrul (87 galere) fiind comandat de capudan pașa Ali Muezinzade, aripa dreaptă (53 galere) — spre coastă — de Mohamed Sciaruk, iar aripa stînga (61 galere) — unde se aflau algerienii —, de vice-regele Algerului, Uluh Ali. O mică rezervă de galere se afla, de asemenea, înapoia centrului, împreună cu 76 de unități mai mici, transporturi și barcaze.

Bătălia începu la amiază. Manevriere și rapide, formate la școala corsarilor nord-africani, galerele otomane atacară cu avînt frontul veneţiano-spaniol, depășind galeasele al căror foc a avut un efect limitat.

Spre coastă, cunoscînd bine fundurile, turcii încercară să învăluie pe creștini, ținînd foarte aproape de țărm. Barbarigo

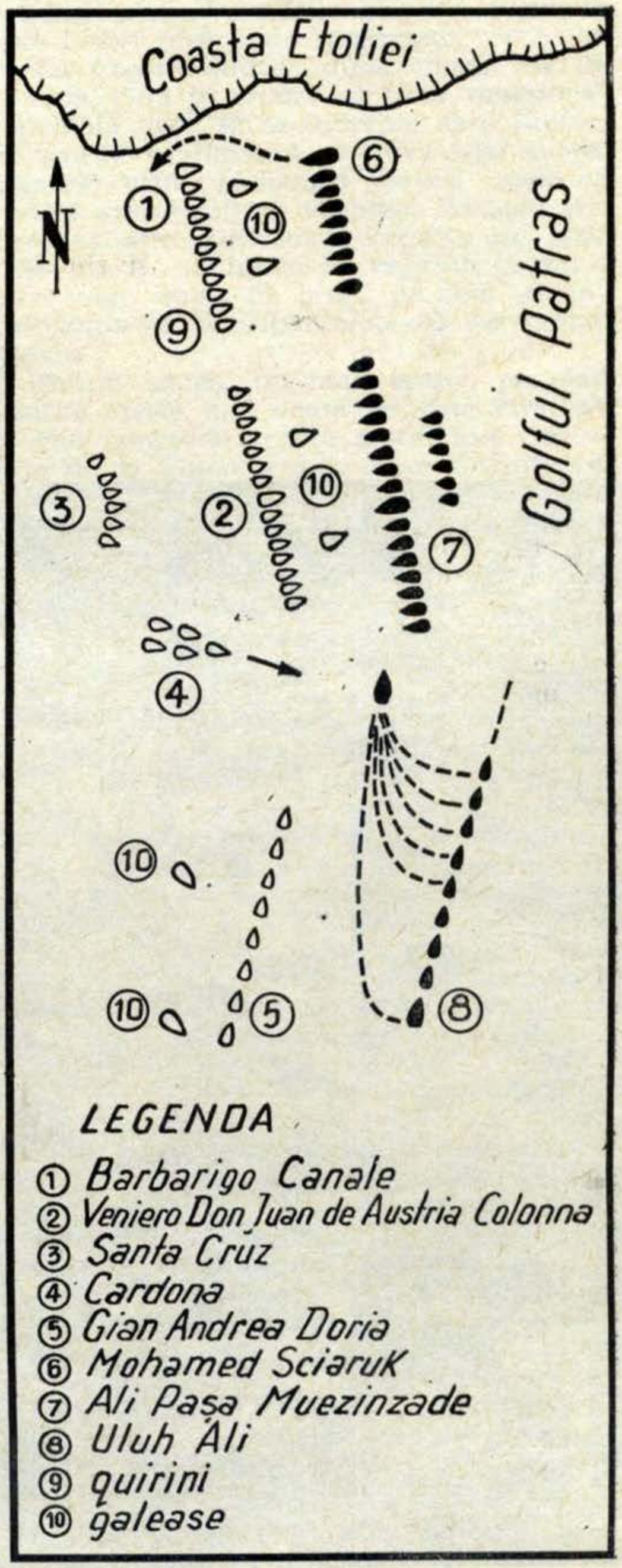

Așa a văzut marele pictor Tițian bătălia de la Lepanto. Reproducerea de mai sus este făcută după o gravură venețiană datînd din 1572

pe reala * sa veneţiană se găsi aproape înconjurat de galere turceşti, iar proveditorul rănit de moarte. În luptele de abordaj ce urmară, soldaţii spanioli şi italieni, mai numeroşi, mai bine înarmaţi cu archebuze şi muschete, apăraţi de platoşe şi coifuri împotriva săgeţilor, copleşiră treptat pe otomani. Mohamed Sciaruk fu ucis. Panica cuprinse galerele sale care fugiră spre ţărm spre a se salva. Unităţile veneţiene care predominau în aripa stîngă creştină le înconjurară, una din galease se putu întoarce şi acţiona cu tunurile sale şi toate galerele aripii drepte turceşti au fost scufundate, arse sau capturate.

Ciocnirea celor două centre a dus la o acţiune şi mai îndîrjită, în care galerele celor 2 comandanţi supremi se luptară una împotriva celeilalte. De două ori turcii năvăliră pe reala spaniolă, dar galera lui Colonna şi alte două galere din rezervă veniră la timp în ajutorul lui don Juan. Ali Muezinzade căzu răpus de un glonte, un sclav creştin scăpat din lanţurile lopătarilor îi tăie capul şi steagul ligii ** înlocui steagul verde al profetului pe galera cucerită. Superiori în artilerie şi arme de foc, veneţienii şi spaniolii zdrobiră pe turci şi în lupta celor două centre. Seraschierul Pertev, comandantul trupelor otomane îmbarcate, scapă cu greu din apele luptei în cetatea de la Preveza şi numai vreo treizeci de galere islamice izbutiră să se retragă la Lepanto.

Bătălia nu era însă sfîrşită. La aripa dreaptă veneţiano-spaniolă, Gian Andrea Doria se îndreptă spre larg cu galerele sale aproape în linie de şir, ca şi cum ar fi vrut să-l înconjoare pe Uluh Ali. Acesta se îndreptă şi el spre larg, dar curînd se întoarse brusc în apele bătăliei şi atacă grupurile de galere veneţiano-spaniole rămase între Doria şi centru. Pe una din acestea se afla şi Cervantes, care fu grav rănit. Algerienii cuceriră capitana *** Maltei, al cărei steag avea să fie depus mai tîrziu de sultan în moscheia Sf. Sofia, dar după un oarecare timp, Uluh Ali trebuia să facă faţă celorlalte escadre creştine învingătoare care veneau să-l întîmpine. Folosind o uşoară briză, viceregele Algerului scăpă de urmărire şi se adăposti în golful Preveza, cu cele 13 galere care-i mai rămaseseră.

Către ceasurile 5 seara bătălia luă sfîrşit. 120 de galere islamice şi 20 de galiote fuseseră capturate, iar alte 50 scufundate sau arse ; 12 000 de galerieni creştini ajunseră astfel să fie eliberaţi. Din cei aproape 88 000 de soldaţi şi lopătari ai flotei padişahului, 20 000 fuseseră ucişi în luptă, alţii se înecaseră, iar 8 000 fuseseră făcuţi prizonieri. Creştinii avuseseră şi ei pierderi destul de grele : din 84 400 * de oameni 7 650 căzuseră în luptă, iar alţi 7 784 fuseseră răniţi **, 15 galere veneţiene-spaniole fuseseră scufundate.

După împărţirea prăzii, învingătorii îşi sărbătoriră izbînda la Corfu, se înapoiară în triumf în ţările respective, unde bătălia de la Lepanto avu un nemaipomenit răsunet. Dar deşi Mediterana nu mai fusese martora unei bătălii de asemenea proporţii de la luptele navale dintre romani şi cartaginezi din cursul primului război punic, urmările politice imediate ale luptei fură puţin însemnate.

La Constantinopol, după cîteva zile de teamă, cînd se credea că flota veneţiană-spaniolă avea să se îndrepte spre Bosfor, lucrurile se liniştiră şi, ceva mai tîrziu, marele vizir Mohamed Sokoli avea să poată spune solului veneţian Barbaro trimis să afle eventualele condiţii de pace ale Porţii : „Luîndu-vă regatul Ciprului noi v-am smuls un braţ... pe cînd voi învingîndu-ne la Lepanto ne-aţi ras numai barba...

Braţul smuls nu mai creşte, pe cînd barba creşte mai deasă de cum creştea".

Din punct de vedere moral însă, victoria de la Lepanto avu mare importanţă. Ea spulberă credinţa invincibilităţii turcilor pe mare făurită cu 33 de ani înainte, ştergînd amintirea înfrîngerilor de la Preveza (1538) şi de la Gerba (1560).

În anul următor, Uluh Ali, deşi comanda o flotă reconstituită, de 300 de vase, se feri să dea o nouă luptă cu creştinii care-l blocară în portul Modon din Moreea. Dar la venirea toamnei, Uluh Ali izbuti să se înapoieze în Bosfor, iar veneţienii şi spaniolii se întoarseră în Italia.

Pius al V-lea muri însă în acelaşi an şi alianţa dintre spanioli şi veneţieni se destrămă repede. În martie 1573, prin mijlocirea ambasadorului Franţei, Veneţia, rămasă singură în faţa turcilor, încheie un tratat cu Imperiul otoman, renunţînd definitiv la Cipru, şi devenind tributară Porţii. Spaniolii, după ce ocupară Tunisul (1573), fură goniţi de acolo cu o rapiditate care uimi Europa, după mai puţin de un an. În 1581, Filip al II-lea încheie şi el un tratat de pace cu Poarta. Astfel victoria strălucită obţinută asupra turcilor la Lepanto fu, din punct de vedere politic, o victorie gratuită, războiul general aducînd tocmai celor învinşi cîştiguri teritoriale în dauna Veneţiei. Dar zdrobirea flotei turceşti la Lepanto a pus capăt hegemoniei maritime islamice în Mediterană şi a restrîns mult ameninţarea piraţilor arabo-berberi asupra coastelor Italiei şi Spaniei.

---

* Galeră de comandant de flotă.

** Steagul ligii se află depus în catedrala din Gaeta.

*** Nume dat galerelor conducătoare de escadre.

* Aritmetic, efectivul flotei sultanului depăşea efectivul flotei creştine, dar numărul soldaţilor de pe unităţile de luptă — galerele — era evident mai mare la creştini.

** Cifrele sînt date după istoricul naval italian C. Manfroni.

EXPOZIŢIA „CAPITALUL“
100 DE ANI DE LA APARIŢIE

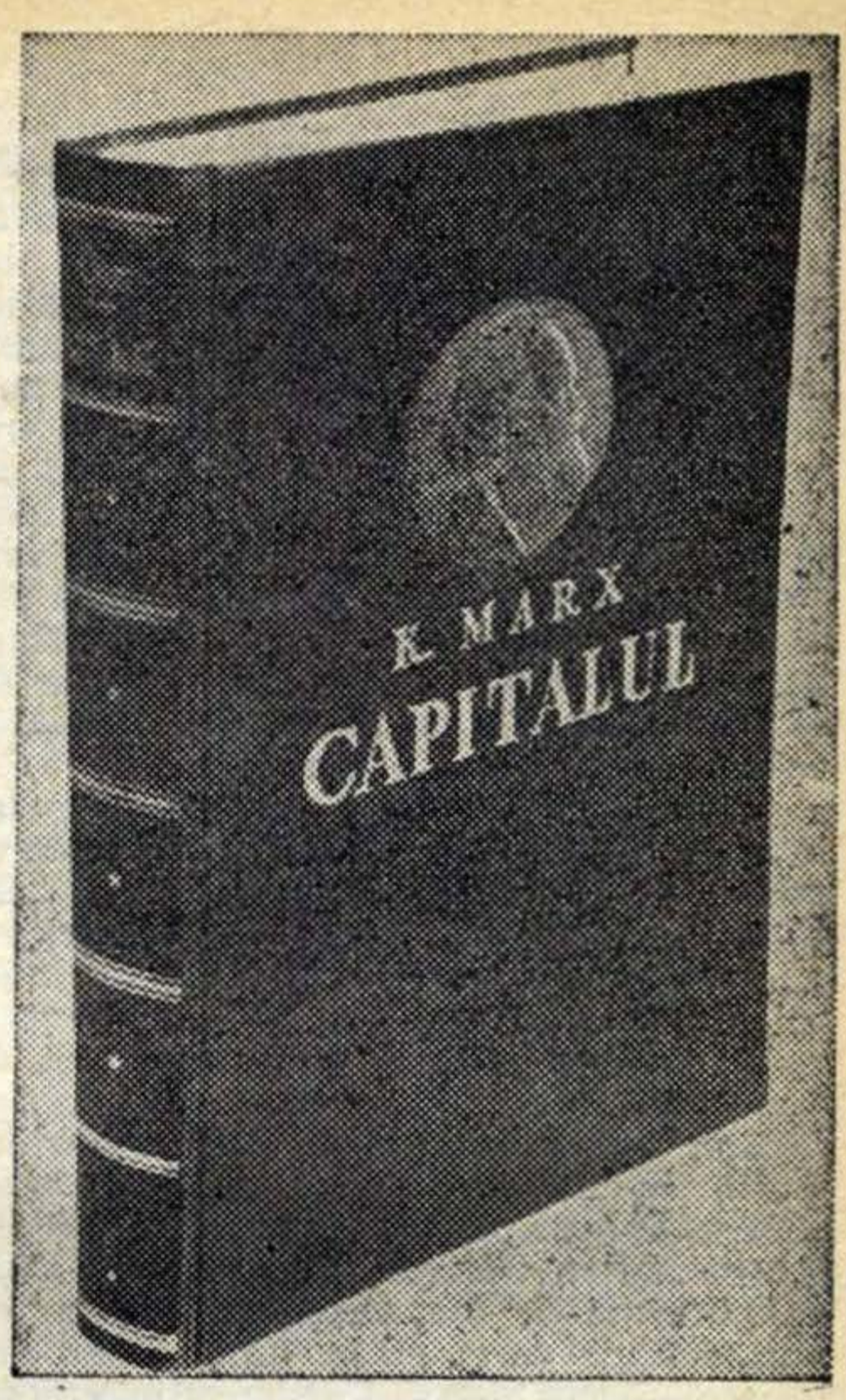

Pentru cititorii noştri o informare şi un îndemn spre cunoaştere : de curînd **Muzeul de istorie a partidului comunist, a mişcării revoluţionare şi democratice din România** a organizat o expoziţie închinată împlinirii unui secol de la apariţia uneia din lucrările fundamentale ale marxism-leninismului, **Capitalul.** Rod al unei atente munci de cercetare şi depistare a celor mai interesante documente, expoziţia prezintă sugestiv activitatea titanică desfăşurată de Marx pentru elaborarea monumentalei sale lucrări. Printre numeroasele facsimile se remarcă pagini din **Capitalul** în care Marx face referiri la stările de lucruri din Principatele Române.

În 1867, la Hamburg, apare primul volum al **Capitalului,** editat de Otto Meissner. Sînt prezentate cîteva exemplare din prima ediţie, exemplare păstrate în biblioteci din ţara noastră. Într-o recenzie pe care Engels o făcea acestui volum scria : „De cînd există pe lume capitalişti şi muncitori, încă n-a apărut o carte care să aibă pentru muncitori o importanţă atît de mare ca cea de faţă“.

Lenin caracteriza **Capitalul** ca fiind „cea mai monumentală operă de economie politică a secolului nostru“.

Expoziţia prezintă hotărîrea adoptată în 11 septembrie 1868 de Congresul de la Bruxelles al Internaţionalei I privind necesitatea studierii **Capitalului** de către muncitorii de pretutindeni.

În 1883, moartea-l surprinde pe Marx în plină muncă pentru definitivarea volumelor II şi III. Engels — prietenul şi colaboratorul său cel mai apropiat — şi-a asumat greaua sarcină de a duce pînă la capăt munca începută de Marx. Un grupaj întreg de documente este consacrat eforturilor susţinute depuse de Engels pentru terminarea ultimelor două volume ale **Capitalului.** În 1885, şi în 1893 — 1894, în aceeaşi editură şi sub directa supraveghere a lui Engels, erau tipărite volumele II şi III ; exemplare originale din această ediţie sînt prezentate şi în expoziţie.

O mare parte a materialului documentar din expoziţie se referă la eforturile mişcării socialiste şi comuniste din România privind răspîndirea şi popularizarea ideilor marxiste. Sînt prezentate vizitatorilor publicaţiile vremii care au oferit traduceri din opera lui Marx sau care aduceau la cunoştinţa cititorilor aspecte din activitatea sa. Aşa, de pildă, se pot vedea pagini din **„Familia“** (1871), **„Emanciparea“** (în care a apărut în 1883 sub semnătura lui Anton Bacalbaşa prima traducere prescurtată a **Capitalului),** precum şi lucrările lui Dobrogeanu-Gherea asupra concepţiei marxiste despre lume şi viaţă : **Karl Marx şi economiştii noştri, Concepţia materialistă a istoriei, Ce vor socialiştii români** etc.

Deosebit de interesant este un grupaj de facsimile ale scrisorilor din anii 1888, 1889 şi 1894 prin intermediul cărora socialiştii români ţineau o strînsă legătură cu Engels.

Reţin atenţia notele şi conspectele din **Capitalul** făcute pe foiţă de ţigară, precum şi volume din **Capitalul** studiate de deţinuţii comunişti la închisoarea Doftana şi păstrate cu grijă pînă azi.

Expoziţia mai conţine de asemenea exemplare care au aparţinut unor militanţi ai mişcării socialiste şi comuniste (Panait Muşoiu, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Filimon Sîrbu etc.) sau unor intelectuali progresişti cum au fost C. Stere sau Virgil Madgearu, în rîndul cărora problemele ridicate de Marx în **Capitalul** stîrneau un viu interes. De remarcat că pînă şi politicieni burghezi — unii dintre ei aparţinînd curentului de extremă dreaptă — au simţit nevoia să cerceteze opera fundamentală a întemeietorului socialismului ştiinţific şi să-i studieze tezele.

Documentată şi instructivă, expoziţia contribuie la informarea vizitatorului asupra genialei activităţi creatoare a lui Marx ca şi asupra răspîndirii ideilor marxiste în ţara noastră.

M. ŞTEFAN

A. DEAC, GH. MATEI: „FEBRUARIE 1933. ECOUL INTERNAȚIONAL“

Lucrarea, însumînd peste 300 de pagini, însoțită de bogate facsimile după documente ale vremii, prezintă ecoul internațional al unuia dintre evenimentele deosebite care, prin caracterul, semnificația și urmările lui, reprezintă nu numai bunuri de mare preț ale tezaurului istoriei mișcării revoluționare din țara noastră, dar și bunuri ale istoriei universale : luptele eroice ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933.

Din paginile cărții reies multiplele forme de manifestare de solidaritate a clasei muncitoare de pretutindeni cu muncitorimea română. Mii de mesaje de solidaritate cu luptătorii revoluționari din România și de înfierare a proceselor înscenate au venit din Franța, Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria, Ungaria, Grecia, Serbia, Anglia, Italia, Germania, Belgia, Austria, Danemarca, Olanda, Elveția și alte țări europene, din China, India, Statele Unite ale Americii, Cuba, Uruguay, Argentina, Algeria, Africa de Sud etc. Cercuri largi ale opiniei publice democratice, reprezentanți marcanți ai culturii mondiale și-au exprimat simpatia față de mărețele lupte revoluționare din țara noastră, au protestat împotriva politicii teroriste a guvernanților reacționari români, împotriva asasinatelor în masă.

Cuvîntul Grivița — aceasta o atestă mărturiile vremii — făcea înconjurul lumii. Epopeea ei însufleța și îmbărbăta largi mase de asupriți și exploatați din lumea capitalului.

Mișcarea internațională de solidaritate cu eroicul și însîngeratul februarie 1933 a luat o amploare impresionantă. Ea s-a desfășurat sub semnul unor aprecieri și chemări grăitoare pentru prețuirea pe care proletariatul mondial a acordat-o acțiunilor proletariatului român. Iată numai cîteva dintre acestea : „O bătălie revoluționară care constituie un exemplu“ ; „O pildă demnă de urmat“ ; „Minunate lupte revoluționare“ ; „Un minunat eroism“ ; „Admirabila combativitate de care au dat dovadă“ ; „Eroica grevă — insurecția din februarie“ ; „Evenimentele care s-au petrecut în luna februarie a anului 1933 în București au zguduit toată Europa“ ; „Greva ceferiștilor a stat în centrul atenției mișcării muncitorești din Europa“ ; „Fapte de o excepțională importanță internațională“ ; „O bună școală pentru pregătirea unor viitoare lupte“ ; „Lupta proletarilor români este lupta voastră “; „Apărînd pe tovarășii din București, apărați propriile voastre revendicări !“ ; „Noi ridicăm făclia aprinsă, ținută de tovarășul nostru muncitor din România, și o ducem înainte în lupta împotriva propriei noastre clase dominante“ ; „Trăiască luptătorii eroi ai României muncitorești-țărănești“ ; „Jos mîinile de pe frații noștri ceferiști și petroliști !“ etc. Șirul unor asemenea caracterizări și aprecieri s-ar putea prelungi mult.

Reprezentanți de prestigiu mondial ai culturii — Henri Barbusse, Romain Rolland, Jean-Richard Bloch, Louis Aragon și mulți alții — însemnate cercuri intelectuale de diferite orientări, oameni din diverse alte straturi sociale dintr-o serie de țări s-au alăturat campaniei de solidaritate cu luptele revoluționare din România.

V.R.

VREMURILE DE AUR PRAGHEZE

Militant al Partidului Comunist din Cehoslovacia, autorul volumului „Vremurile de aur pragheze“ a activat în perioada anilor treizeci în mișcarea șomerilor cehoslovaci. I. Krosnář descrie în paginile cărții sale — **Zlaté prazke esay,** Praga, 1966 — drumul parcurs de mișcarea șomerilor cehoslovaci din momentul izbucnirii crizei mondiale pînă în anul 1935, cînd a început să se contureze o nouă înviorare economică. El înfățișează cu ironie acțiunile de „ajutorare“ întreprinse de consilierii municipali burghezi, amintindu-și în același timp cu dragoste de activitatea deputaților comuniști în parlamentul ceh pentru apărarea drepturilor și îmbunătățirea vieții șomerilor.

Cartea introduce pe cititor în atmosfera furtunoasă din Republica Cehoslovacă în anii 1930—1935, perioadă în care Partidul Comunist din Cehoslovacia a desfășurat o vastă și variată activitate.

M. M.

ULII ŞI „PORUMBEII" ACUM O JUMĂTATE DE SECOL

Într-un recent articol, apărut în săptămînalul italian „L'Espresso", este dat publicităţii un episod pînă acum ignorat al primului război mondial : în primăvara anului 1917, Marea Britanie dorea să încheie o pace separată cu Imperiul austro-ungar.*

Ideea a aparţinut premierului englez din acea perioadă, David Lloyd George, care şi-a expus-o într-o şedinţă de cabinet, ţinută la 1 mai 1917. Situaţia pe frontul de vest era extrem de critică. Conform datelor obţinute de serviciul de informaţii francez, germanii erau superiori pe planul artileriei grele. Supusă blocadei exercitate de submarinele inamice, Marea Britanie suferea de o penurie crescîndă de materii prime, necesare nu numai pentru hrana populaţiei, ci şi pentru producţia de război. Problema care se punea era : ce atitudine să adopte trupele expediţionare engleze din Franţa în lunile următoare ?

Lloyd George era împotriva declanşării unei ofensive de mari proporţii. Tentativele anterioare, întreprinse de aliaţi, se soldaseră cu pierderi uriaşe de oameni şi cu cîştiguri minime de teren. Premierul britanic preconiza un război de uzură, în aşteptarea unei participări masive a Statelor Unite, care se pregăteau să transporte peste ocean jumătate de milion de soldaţi.

În acelaşi timp, Lloyd George recomanda încheierea unei păci separate cu Austria şi eventual cu Bulgaria şi Turcia. După părerea lui, singura piedică în calea unei încetări a ostilităţilor cu Imperiul habsburgic o reprezenta Italia. Ministrul de externe al acesteia, Sidney Sonnino, se opunea schimbului pe care-l ofereau emisarii secreţi ai Vienei şi anume ca Austria să cedeze Italiei Trentino (fără Trieste şi Gorizia) şi să primească, în locul acestei provincii, Somalia sau o altă colonie africană.

După cît se pare, premierul britanic a pledat cu multă vigoare în favoarea unei asemenea soluţii. Împotriva ei s-au ridicat feldmareşalul Douglas Haig şi generalul Ian Smuts. Aceştia erau adepţii unei „soluţii de forţă", cerînd să se declanşeze o ofensivă de mare amploare, care să precipite sfîrşitul războiului înainte ca Statele Unite să participe efectiv la ostilităţi. „Altfel riscăm ca americanii să pretindă că lor li se datoreşte victoria", a declarat generalul Smuts.

Acest argument a produs o adîncă impresie asupra Consiliului de Miniştri al Angliei. Lloyd George a abandonat treptat toate sondajele în vederea încheierii unei păci separate cu Austria şi alţi secondanţi ai Germaniei. La o nouă şedinţă de cabinet, ţinută la 19 iunie, Haig şi Smuts au insistat iarăşi asupra necesităţii declanşării unei mari ofensive pe frontul occidental. Francezii evitau să se lanseze într-o asemenea aventură, dar Haig s-a arătat convins că, din moment ce trupele britanice vor începe atacul, aliaţii lor vor fi nevoiţi să le urmeze exemplul. „E adevărat că pierderile vor fi mari, a recunoscut feldmareşalul. Dar şi avantajele pe care le vom recolta vor fi imense. Avem toate şansele să cîştigăm războiul în vara lui 1917".

Miniştrii au căzut de acord cu acest punct de vedere. În iulie, corpul expediţionar britanic a dezlănţuit atacul pe un front larg, în Flandra, în sectorul mocirlos de la Passchendaele. Bătălia a fost crîncenă şi a durat pînă la 10 noiembrie. Aşa cum prevăzuse Haig, pierderile în vieţi omeneşti s-au ridicat la cifre uriaşe : 250 000 de englezi şi 400 000 de germani şi-au pierdut viaţa în aceste lupte. Dar anticipările feldmareşalului în ceea ce priveşte rezultatele s-au dovedit a fi cu desăvîrşire false : britanicii nu au înaintat decît cu ceva mai puţin de şapte kilometri. Războiul avea să mai ţină exact un an.

Procesele verbale ale celor două şedinţe ale guvernului de la Londra au fost dactilografiate într-un singur exemplar şi închise apoi în plicuri sigilate. Conform unei legi existente în Marea Britanie, ele au devenit publice abia după scurgerea unei jumătăţi de veac de la evenimentul respectiv, adică în vara acestui an.

---

* Jacques de Launay abordează, în lucrările sale din ultimii ani, chestiunea tratativelor secrete dintre cele două mari puteri. Istoricii pot reflecta astfel asupra soartei care era rezervată ţărilor mici în caruselul de interese ale statelor imperialiste.

POȘTA REDACȚIEI

ION RAVEICA — Iași. Ceea ce ne comunicați în legătură cu biserica de lemn din satul Scheia ni se pare foarte interesant, pentru că așa cum spuneți **„...o construcție rămasă încă de pe vremea lui Vasile Lupu, se recomandă singură ca monument".** Considerăm pozitive și alte sugestii ale dv : **„...Ar fi nimerit ca, pe lîngă îngrijirea și supravegherea acestei biserici, care este cel mai necunoscut monument istoric din timpul domniei lui Vasile Lupu, să se facă și săpături în jur. Este un cimitir vechi alături — sînt urme de bolte și alte indicii —, din care se pot descoperi multe date..."**

M.Z. — București. Ne bucură că la vîrsta dv. vă preocupă una dintre cele mai disputate probleme : originea omului. Sigur, e greu de crezut — privind maimuțele din grădina zoologică sau din documentarele cinematografice — că ele ar fi cumva strămoșii noștri ! Dar nimeni nu afirmă asta, pentru că nici una dintre speciile de maimuțe actuale n-a luat parte la procesul de antropogeneză. Prin descoperirea de la Neanderthal (acum o sută de ani) și prin cele ce au urmat, **originea animală** a omului a devenit o certitudine. Notați că drumul spre omul actual a fost început de H.H. **(Homo habilis)** acum 2.300.000 de ani — după datele actuale ! Una dintre contribuțiile paleontologiei moderne este că, **paralel** cu H.H., au existat maimuțe cu evoluție independentă, avînd unele caractere umane, dar care n-au trecut granița ce desparte maimuța de om. Dacă doriți date mai amănunțite în legătură cu preocupările actuale ale savanților pe marginea problemei originii omului, consultați în revista „Progresele științei" nr. 1/1967, publicată sub egida Centrului de documentare științifică al Academiei R.S.R., rezumatul simpozionului internațional „The Origin of Man", organizat de fundația pentru cercetări arheologice Wanner Gren din Chicago. Veți vedea că în această problemă nu sînt posibile răspunsuri categorice — așa cum doriți dv. Cu cît descoperirile se înmulțesc, cu cît mijloacele de investigare se perfecționează, cu atît mai multe sînt ipotezele și — deci — cu atît mai greu de stabilit... adevăruri imuabile.

Dr. N. AVRAM — Buftea. Vă mulțumim pentru aprecierile dv. Ne vom strădui să venim în întîmpinarea așteptărilor celor ce se interesează de trecutul istoric al poporului nostru, al popoarelor lumii. Socotim scrisoarea dv. mai mult decît binevenită. Pentru a preîntîmpina măsurile rigide pe care ni le semnalați, am trimis corespondența dv. forurilor în drept : Sfatul popular al Capitalei și Comisia monumentelor istorice. Continuăm cu scrisoarea dv. : **„...Satul Bălteni, aparținînd comunei Cocioc, regiunea București, este un sat foarte vechi, cu o mănăstire de călugări (astăzi numai biserică) construită în secolul al XIV-lea sau al XV-lea, de o rară frumusețe arhitecturală și declarată monument istoric... Pe aici a haiducit Iancu Jianu. De altfel un mic lac din această pădure (care înconjoară satul) poartă și astăzi numele «lacul Jianului»... Cronica mai spune : «...Și l-a prins moartea pe Vlad Dracul în satul Bălteni și fost-a înmormîntat la mănăstirea Snagov»... Tot istoria spune că în pădurile de lîngă satul Bălteni a fost omorît la o vînătoare Vlad Țepeș".**

ADONIS POPOV — București. 1) Articolul pe care ni-l trimiteți e de fapt o continuare a combativei dv. scrisori. E firesc ca nu **toate** materialele publicate în revista noastră să satisfacă pe **toți** cititorii și e bine ca măcar **unii** dintre ei să-și manifeste nemulțumirea, așa cum o faceți dv. Autorii articolului la care vă referiți nu **afirmă** că von Killinger a participat la complotul împotriva lui Hitler, ci **se întreabă** dacă nu cumva el a făcut aceasta. Tocmai de aceea cele scrise de ei figurează la rubrica „Enigme ale istoriei" (și nu **enigme rezolvate,** cum se pare că ați înțeles dv.). Indiferent de măsura în care v-au convins, credem că argumentele autorilor aduc o serie de date inedite asupra personalității lui Killinger, ca și asupra contradicțiilor din rîndul hitleriștilor. Cît despre rămînerea la post a ministrului hitlerist, ea nu dovedește nimic : unii dintre complotiști (sau bănuiți ca atare) au fost arestați abia în septembrie-decembrie 1944. Iată dar că enigma dăinuie în continuare. 2) Bănuim că glumiți atunci cînd ne mustrați pentru că nu ne ocupăm numai de piese de teatru care **au intrat deja în istorie.** O revistă care apare în 1967 are nu latitudinea, ci datoria să vorbească despre lucrări care apar în 1967, cu condiția ca tematica lor să corespundă profilului ei. În istorie nu-i obligatoriu să intre **piesa,** ci **subiectul** ei. Să ne oprim la „Cromwell" și „Hernani" de Victor Hugo, cum propuneți dv. ? Sau să prezentăm și opere ale unor dramaturgi români contemporani pe teme istorice românești ? Cu îngăduința dv., noi optăm pentru a doua soluție. 3) Obiectele de la pag. 49 se află la Muzeul național de antichități din București. 4) Ilustrația de la pag. 5 este extrasă din Tratatul de Istorie a României, vol. II. 5) Portretul l-am primit odată cu materialul respectiv ; ne vom interesa de autorul lui și vi-l vom aduce la cunoștință, tot prin „Poșta redacției".

POȘTA REDACȚIEI

OCTAVIAN POPA — Hunedoara. 1) Cu foarte rare excepții, articolele noastre nu își propun să epuizeze subiectul abordat, fie chiar și în subsolul paginii, cum ne sugerați dv. Nici nu le-ar fi posibil, date fiind limitele de spațiu. Din aceleași motive ne e cu neputință să vă furnizăm acum detaliile cerute, deoarece aceasta ar însemna să publicăm un al doilea articol. Datele pe care le menționați în scrisoare nu corespund realității, în ceea ce privește nici cuirasatele „Rodney" și „Nelson" (care aveau tunuri de 12 țoli), nici cuirasatul „Idaho" (15 țoli). Sînteți sigur că a existat un cuirasat american „Victoria" ? În treacăt fie spus, ca inamic al inadvertențelor. ar trebui să scriți nu **Nellson,** ci Nelson, nu **Manschtein,** ci Manstein. 2) Sperăm că numerele apărute pînă acum v-au satisfăcut în materie de dimensiuni ale fotografiilor. 3) Nu vă putem indica mijlocul de a intra în posesia lucrărilor solicitate.

Ing. Z. Z. RADU — Ploiești. Joë Hamman nu este istoric, ci fost artist de circ, care a colindat multă vreme Statele Unite. E destul de scuzabil, deci, atunci cînd se înșeală în privința anumitor date și amănunte.

ELEV SERGENT MAJOR OSCAR BENEȘ — Sibiu. 1) Interesante multe din sugestiile de care ne vom strădui să ținem seama. 2) Fiind vorba de mitraliere antiaeriene, debitul lor este explicabil. 3) Vă mulțumim pentru caldele sentimente nutrite față de revista noastră.

NIC. POPESCU — Tîrgoviște ; PAUL PALTANEA — Galați. Ne pare rău, dar materialele dv. nu aduc suficiente elemente noi și inedite, pentru a fi publicate în revista noastră. Mai încercați.

I. MATASĂ — Bacău. Din păcate articolul dv. nu se încadrează în profilul revistei noastre, așa cum vă puteți da seama din lectura numerelor apărute.

RAUȚI VASILE — Botoșani ; GRIGORAȘ VIORICA — Vatra Dornei ; BĂLICA SIMION — Oravița ; CIUCEA NICOLAE — Tagădău Ineu ; N. RIZESCU — București ; SILVIU COSMA — Brașov ; COSTICĂ V. IOSUB — Bacău ; COSTACHE I. V. AUR — Căbești Adjud ; CABA MARA — Piatra Neamț ; MUNTEANU IOAN — Caransebeș ; KINDERSINSKI S. — Hunedoara ; C. RĂDUȚ — Filiaș Oltenia ; GRIGORE LUIZA — Vatra Dornei ; BASCHI TEODOR — Constanța. Asemenea tuturor redacțiilor, nici a noastră nu face abonamente și nu vă poate completa colecția cu numerele solicitate. Pentru abonamente, a se vedea indicațiile de pe coperta a IV-a.

TUDOR VASILE — Stefănești-Pitești ; SILAGHI IOSIF — Oradea ; PAȘCU DUMITRU — Petru Groza — Crișana ; HERȚIA NICOLAE — București. Vă mulțumim pentru sugestii. În măsura posibilului, făgăduim să ținem seama de ele.

E. VICTOR — Craiova. Mulțumindu-vă pentru precizarea făcută la articolul privind alegerea lui Al. I. Cuza ca deputat, vă rugăm să ne acordați răgazul necesar pentru a consulta specialiștii asupra problemei care vă preocupă.

N. RĂDESCU — pensionar, București. Nu ! Observațiile dv. critice nu ne-au necăjit. Dimpotrivă, considerăm că prin recomandările, sugestiile și propunerile lor, prin criticile aduse și prin semnalarea unor greșeli și inadvertențe, toți cititorii pot contribui la îmbunătățirea continuă a conținutului și formei revistei. Vă mulțumim.

LIA ANDRĂȘEL — Hunedoara. Ne bucură că vă place revista. **Rachier(-u)** este un vechi cuvînt al limbii noastre, care desemnează o persoană ce se ocupă cu fabricarea sau cu negoțul de rachiu.

MOLDOVEANU TUDOR — Deva ; IRINA BOLDOG — București : Vă mulțumim pentru sesizarea dv., pe care ne-au mai făcut-o și alți cititori, ca și ziarul „Scînteia tineretului". Inadvertența pe care o semnalați se datorește unei erori de ordin tehnic.

POPESCU-SANITARU — București. Materialele dv., foarte interesante, ne-au parvenit după ce numărul consacrat luptelor de la Mărăști, Mărășești și Oituz intrase la tipar. De altfel, în numărul 4 al revistei noastre, în articolul „O companie de eroi", este subliniat rolul Diviziei 13 Infanterie în luptele de la Răzoare și sînt redate extrase din unele documente semnate de generalul Ion Popescu (zis Sanitaru), comandantul acestei divizii, printre care un amplu pasaj din scrisoarea pe care el a adresat-o soției căpitanului Grigore Ignat, o dată cu remiterea ordinului „Mihai Viteazul" acordat post mortem eroului de la cota 100. Din numeroasele mărturii despre contribuția generalului Ion Popescu Sanitaru, **„Marele merit al generalului Popescu a fost că, în momentul cel mai tragic al bătăliei de la Răzoare, cînd inamicul rupsese frontul român și era pe punctul de a ocupa cota 100, el a trimis în contraofensivă întreaga rezervă de sector de care dispunea, adică două batalioane, la care s-a adăugat și un al treilea batalion din sectorul vecin".**

Coperta noastră

Monumentul Eroilor de la Carei, realizat de sculptorul VIDA GHEZA, artist al poporului din R.S. România.
foto : *S. Șteiner*

Prezentarea grafică :
GEORGE PÎRJOL

Prezentarea tehnică :
NICOLAE ISTRATE

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii" București
Tiraj : **130 000** exemplare

Pictură murală din palatul Knossos (circa 1500 î.e.n.)

COCHETĂRIA FEMININĂ NU ESTE O NĂSCOCIRE A SECOLULUI NOSTRU. ACEASTA DISPUNE, ÎNSĂ DE MIJLOACE CARE PERMIT SEXULUI FRUMOS SĂ FIE ȘI MAI FRUMOS.

- Lac fixativ aerosoli în flacon de sticlă plastifiat
- Lac fixativ SANDA în flacon pulverizator din polietilenă și sub formă de rezervă
- Creion dermatograf în lemn — SANDA
- Dermatograf sub formă de mină
- Rimeluri contur (sub formă completă și rezervă) (Complectul cu sistem de aplicare special)
- Rimelul FEMINA complet și rezervă în baton, aplicabil cu perluța

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă lunară, se găsește de vînzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Prețul unui număr 5 lei ; abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe 1 an — 60 lei.

DIN SUMARUL NUMĂRULUI 6 :

Negru Vodă — figură de legendă ? • Tragicul sfîrșit al omului de oțel : cum a fost asasinat Armand Călinescu • O mare bătălie în deșertul nord african : cele 232 de zile ale Tobrukului • Scurtă biografie a Turnului Colței • Curse de cai în Moldova medievală : întrecere hipică la Iași, 26 mai 1589. Ultima dorință a lui Nicolae Titulescu • Marele consiliu fascist împotriva lui Mussolini • Cimitirul de la Cernica • Noi metode de cercetare a trecutului istoric : arheologia subacvatică • Iancu Jianu • O condamnare la moarte... salvatoare